

FORBRUKER- OG ADMINISTRASJONSDEPARTEMENTET

OM INNTEKTSOPPGJØRENE 1989

RAPPORT NR 2 1989

FRA

DET TEKNISKE BEREGNINGSUTVALGET

FOR INNTEKTSOPPGJØRENE

Oslo, 17. Mars 1989

FORORD

I likhet med i fjor la Det tekniske beregningsutvalget i januar i år fram en relativt omfattende rapport. Utvalget mener at det av hensyn til partenes forberedelser av inntektsoppgjørene er hensiktsmessig med en slik rapport på dette tidspunktet, selv om det da foreligger bare begrenset statistikk fra foregående år.

Dette gjør det naturlig med en ny rapport når mer fullstendig statistikk er tilgjengelig, selv om rapporten kommer først når de fleste inntektsoppgjørene er avsluttet.

Rapporten som nå legges fram, gir en ajourføring av januarrapporten foruten at den søker å gi enkelte virkninger. Av inntektsoppgjørene og det inntektspolitiske opplegget forøvrig. Den gir således anslag for pris- og lønnsutviklingen i år og for utviklingen i disponibel realinntekt.

Utvalgets medlemmer, med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har som vanlig deltatt i arbeidet med rapporten sammen med rådgiverne. Det har også vært andrebidragsyttere fra de institusjoner som er representert i utvalget.

Oslo, 17. mars 1989

Svein Longva

Formann

INNHold

Kap. 1 Den samlede inntektsutviklingen

1. Inntektsutviklingen for Norge
2. Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Kap. 2 Lønnsutviklingen i senere år

1. Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnsstakere
2. Lønnsutviklingen ifølge nasjonalregnskapet
3. Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder
4. Lønnsoverhenget
5. Lønnsutviklingen for kvinner og menn
6. Deltidsansatte
7. Lønsspredningen i NHOs kvartalsstatistikk
8. Oppsummering av kapittel 2

Kap. 3 Prisutviklingen og prispolitikk

1. Utviklingen i prisindeksene
2. Prispolitikk

Kap. 4 Utviklingen i disponibel realinntekt.

Kap. 5 Utviklingen i norsk industris konkurransevne

1. Om konkurransevnebegrepet
2. Lønninger for industriarbeidere
3. Direkte og totale lønnskostnader for industriarbeidere
4. Utviklingen i lønnskostnadene for industriarbeidere overfor andre land i felles valuta
5. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien
6. Markedsandeler
7. Arbeidskonflikter

Kap. 6 Konjunktursituasjonen

1. Verdensøkonomien
2. Norsk økonomi
3. Anslag på konsumprisutviklingen i 1989

Vedlegg

- A. Tidligere revisjoner av driftsresultatet
- B. Lønnsoppgjørene i 1988 og 1989
- C. Definisjoner av en del lønnsbegreper
- D. Kursutviklingen for norske kroner

KAPITTEL 1

DEN SAMLEDE INNTEKTSUTVIKLINGEN

1. INNTEKTSUTVIKLINGEN FOR NORGE

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskaping i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer nettonasjonalproduktet som er netto verdiskaping, eller opptjent nettoinntekt i landet.

Nettonasjonalproduktet gir uttrykk for opptjent nettoinntekt i Norge. Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem kan imidlertid Norge også ha netto finansinntekter av fordringer i utlandet og vi kan motta netto inntektsoverføringer. I tillegg til nettonasjonalproduktet har vi derfor bruk for inntektsbegrep som gir uttrykk for mottatt nettoinntekt for Norge, dvs. nettoinntekt som tilfaller nordmenn (personer bosatt i Norge, norske selskaper, offentlig forvaltning).

Nasjonalinntekten er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn fra produktiv virksomhet, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram den disponible inntekten for Norge.

Tabell 1a. Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)

Tabell 1a. Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*1)	1988*1)
Bruttonasjonalprodukt	238,7	285,0	327,7	362,3	402,2	452,5	500,2	513,7	569,9	589,3
-Kapitalslit	36,9	41,4	48,0	55,0	59,6	62,5	66,5	72,6	82,4	88,7
=NETTONASJONALPRODUKT	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	390,0	433,7	441,2	480,5	500,6
+netto renter og aksje-										
utbytte fra utlandet	-9,3	-9,5	-10,6	-12,7	-13,0	-13,1	-9,5	-9,0	-9,2	-13,7
=NASJONALINNTEKT	192,5	234,2	269,0	294,6	329,6	376,8	424,2	432,2	471,2	486,9
+netto stønader fra ut-										
landet	-2,2	-2,4	-2,8	-3,6	-4,2	-4,2	-4,8	-6,0	-6,5	-6,6
=DISPONIBEL INNTEKT FOR										
NORGE	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	372,7	419,4	426,2	464,7	480,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

1) Tallene for 1987 er hentet fra det såkalte Novemberregnskapet og er nylig revidert. Tallene for 1988 er beregnet av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget og baserer i hovedsak på beregninger som ble gjort i tilknytning til "Økonomisk utsyn over året 1988". Det har ikke vært mulig å ta hensyn til de nylig foretatte revisjonene av 1987-tallene i beregningene for 1988. 1988-tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Disponibel inntekt for Norge defineres som innenlandsk, netto verdiskapning (nettonasjonalproduktet) pluss netto finansinntekter og stønader fra utlandet. Som tabell 1a viser er både nettofinansinntekter og netto stønader fra utlandet negative for Norge, hovedsakelig som en følge av netto utenlandsgjeld og u-hjelp. Disponibel inntekt for Norge viser hva landet har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinvestering (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet).

Tabell 1a viser at disponibel inntekt for Norge økte med ca 9 prosent fra året før. Tallene er ikke korrigeret for prisendringer og gir derfor ikke uttrykk for utviklingen i realverdien (kjøpekraften) av disponibel inntekt for Norge. I nasjonalregnskapet er det imidlertid ikke innført noe mål for disponibel inntekt for Norge uttrykt i faste priser (faste kroner). I det følgende benyttes begrepet "disponibel realinntekt for Norge" for disponibel inntekt korrigeret for prisendringer. Den prisindeks som brukes er nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. en prisindeks for konsum og netto realinvestering.

Tabell 1b viser den årlige veksten i disponibel realinntekt for Norge for årene 1979-1988. Nasjonalregnskapsberegningene viser et fall på 1,6 prosent i 1988. På 80-tallet, dvs. i perioden 1980-1988, har den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt vært 1,4 prosent. Dette er betydelig lavere enn i perioden 1975-1980 med en årlig vekst på 4,6 prosent og også lavere enn i perioden 1970-1975, da den årlige veksten var 3,5 prosent. Det er spesielt 1986 som trekker veksten for perioden 1980-1988 ned. Ser en på perioden 1980-1985 var nemlig den gjennomsnittlige veksten i disponibel realinntekt for Norge 3,8 prosent.

Tabell 1b. Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Endring i perioden		Endring fra året før								
	1979-1988	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988* ⁴⁾
Vekst i disponibel realinntekt	33,1	7,6	10,6	2,5	-1,4	3,9	8,7	5,5	-5,3	-0,1	-1,6
Bidrag til vekst fra: ²⁾											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	5,1	2,0	2,4	-1,2	0,0	2,6	2,4	0,6	1,4	3,2	1,2
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾ ...	35,2	4,0	2,3	1,3	0,0	2,5	3,9	5,8	3,2	0,6	0,2
Endring i bytteforholdet	-3,0	2,7	5,5	2,4	-0,8	-1,3	2,1	-2,0	-10,1	-4,0	-2,2
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	-0,2	-1,1	0,3	0,0	-0,5	0,1	0,2	1,0	0,1	0,1	-0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntektstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.

²⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

³⁾ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

⁴⁾ Se fotnote 1, tabell 1a.

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Dette er vist i tabell 1b, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og de øvrige næringer. Oljevirkosomhet er definert som summen av sektorene utvinning og rørtransport av olje og gass.

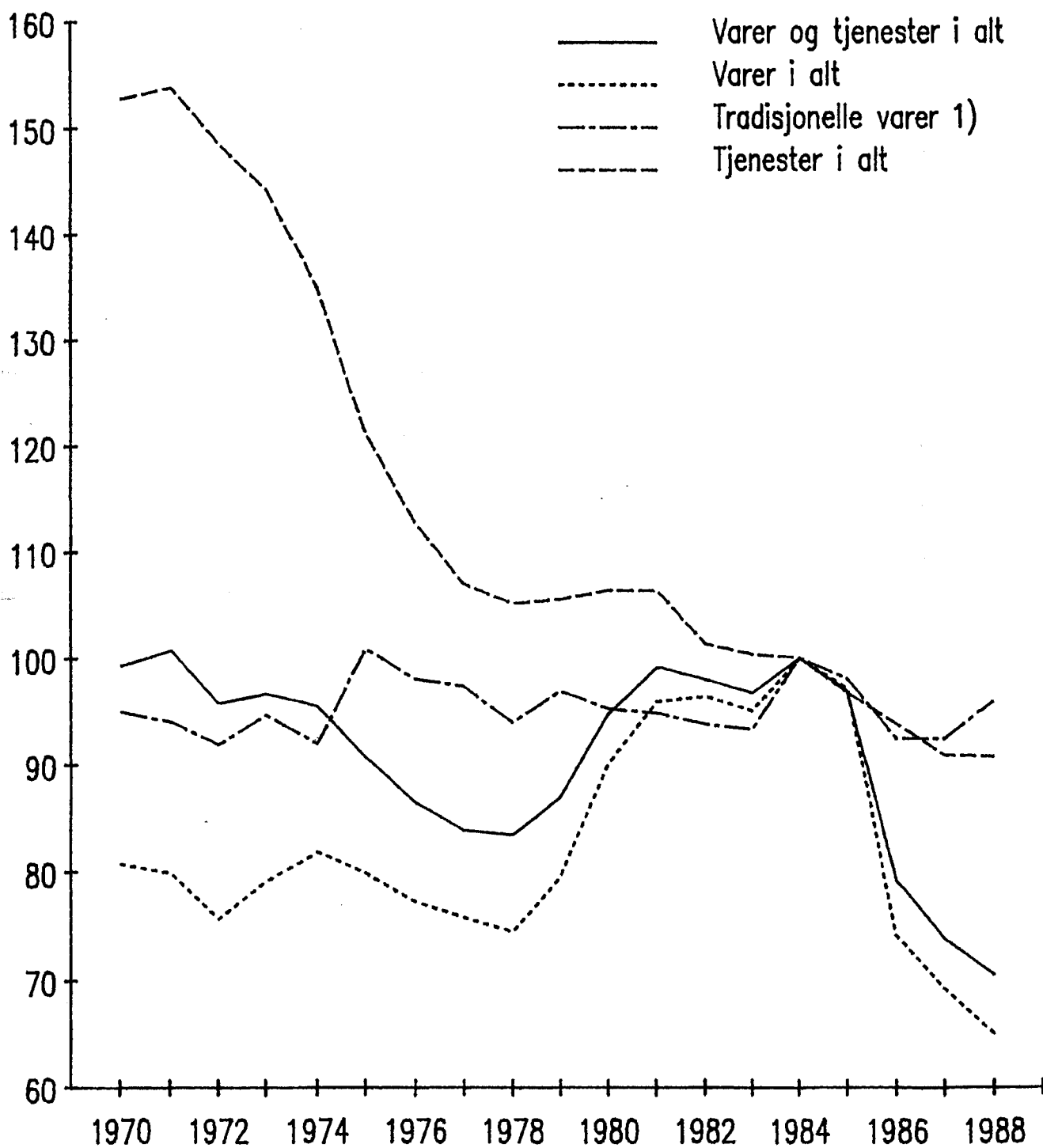
Bytteforholdet ("terms of trade") beregnes som forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet gjør at landet isolert sett må redusere konsum eller sparing, dvs. at disponibel realinntekt går ned.

Bytteforholdet har bidratt negativt til veksten i landets disponible realinntekt i alle år siden 1985. Tabell 1b viser at både i 1986, 1987 og 1988 ble hele det positive bidraget fra produksjonsutviklingen spist opp av en negativ utvikling i bytteforholdet overfor utlandet. I 1985 var det en generelt sterkere prisstigning på importerte varer og tjenester enn på eksporterte som førte til en negativ utvikling i bytteforholdet. I 1986 var det oljeprisene som trakk den gjennomsnittlige eksportprisen kraftig ned, samt at det var en devaluering dette året. Beregningene for 1987 viser en omtrent uendret pris på samlet eksport (et fall på 0,7 prosent), mens den gjennomsnittlige importprisen økte med 6,6 prosent. Dette førte til at bytteforholdet ble forverret med nesten 7 prosent. Det var særlig prisnedgangen på eksport av naturgass som bidro negativt, men bytteforholdet for tjenester utviklet seg også negativt. I 1988 var det en lignende utvikling, som resulterte i at bytteforholdet ble forverret med 4,5 prosent.

Figur 1.1 viser utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet siden 1970 for varer og tjenester i alt, for varer i alt, for tjenester, og for såkalte tradisjonelle varer. Mer enn hele forbedringen i bytteforholdet i årene rundt 1980 har gått tapt etter 1985. Et hovedtrekk siden 1970 er at bytteforholdet for tjenester har vært fallende nesten hele tiden, hovedsakelig på grunn av fall i fraktratene. For varer har bytteforholdet vært preget av oljeprissjokkene i 1973, 1979-1980 og 1986. Prisutviklingen på olje og gass bidro til en betydelig bedring i bytteforholdet for varer fram til 1984. De tre siste årene har olje- og gassprisene trukket gjennomsnittlig eksportpris kraftig ned. Bidraget fra produksjonsveksten har falt de siste tre år, fra en topp i 1985 på 6,4 prosent. Bidraget fra vekst i oljevirkosomhet sto for det største positive bidraget fra produksjonsveksten både i 1987 og 1988, med et bidrag på henholdsvis 3,2 og 1,2 prosent.

De øvrige næringene ga et bidrag til vekst i realdisponibel inntekt på 0,6 prosent i 1987, og 0,2 prosent i 1988. Dette er i begge tilfellene under gjennomsnittet for årene 1979-1986 (pluss 2,9 prosent), og godt under gjennomsnittet for treårsperioden 1984-1986 (pluss 4,3 prosent). De lave bidragene skyldes at økningen i eksporten ikke har vært sterk nok til å oppveie den svake utviklingen i den hjemmemarkedsorienterte produksjonen.

Figur. 1.1
 Bytteforholdet overfor utlandet.
 Bytteforholdet i 1984 = 100

1) Alle varer utenom råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte eksport og import til oljevirksomheten

2. FAKTORINNTEKT, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en faktorinntekt som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten beregnes som nettonasjonalprodukt (nettoproduktet for hver næring) fratrukket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i lønnskostnader og restposten driftsresultat. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønsmottakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats.

Det er grunn til å understreke at de inntektsbegrepene som blir omtalt i dette avsnittet, omfatter inntekt før direkte beskatning. Dette gjelder både lønnskostnader og driftsresultat. I tillegg er det benyttet funksjonell og ikke institusjonell sektorinndeling. Det betyr at inntektene er gruppert etter de næringene hvor de er opptjent og ikke etter hvem de tilfaller. Driftsresultattallene gir derfor ikke direkte uttrykk for bedriftsøkonomisk lønnsomhet. Særlig rentebetalinger og direkte beskatning fører til at det er store ulikheter mellom inntektsberegninger etter funksjonelle og institusjonelle inndelinger. Inntektsberegninger etter institusjonell sektorinndeling omtales i avsnitt 1.3.

Ved vurdering av tallene i dette avsnittet, må en regne med til dels store feilmarginer. Dette gjelder spesielt for driftsresultatberegningene både totalt og fordelt på de enkelte næringene, fordi driftsresultatene beregnes som restposter. Usikkerheten er særlig knyttet til tallene for 1987. og 1988 der tallgrunnlaget ennå ikke er fullstendig. På grunn av nylig foretatte store revisjoner i driftsresultattallene for 1987, har det ikke vært mulig å utarbeide næringsfordelte tall for driftsresultatet for 1988 til denne rapporten. I vedlegg A er det gjengitt tabeller som viser de revisjonene som tidligere er foretatt av driftsresultatet fra første foreløpige anslag til endelige tall.

Tabell 1c. Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner.

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*1)
Nettonasjonalprodukt	178,5	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	390,0	433,7	441,2	480,5	500,6
-Netto indirekte skatter	21,5	24,4	29,1	33,9	38,1	45,3	52,5	64,1	70,4	76,0	71,7
=Faktorinntekt	157,0	177,4	214,6	245,7	269,2	297,3	337,5	369,6	370,8	404,5	428,9
Lønnskostnader	124,0	129,4	145,4	164,2	183,4	198,2	216,4	239,7	271,4	305,5	323,0
Driftsresultat	33,0	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	121,2	129,9	99,4	99,1	105,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

1) Tallene for 1988 er beregnet av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget, se fotnote 1, tabell 1a.

Tabell 1d. Faktorinntektsutviklingen. Prosent

Utviklingen i	Årlig endring			Endring fra året før					
	1970-75	1975-80	1980-85	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*1)
Nettonasjonalprodukt	13,1	13,8	12,2	11,5	13,8	11,2	1,7	8,9	4,2
Faktorinntekt	13,6	14,2	11,5	10,4	13,5	9,5	0,3	9,1	6,0
Lønnskostnader	15,5	11,0	10,5	8,1	9,1	10,8	13,2	12,5	5,7
Driftsresultat	8,0	23,3	13,4	15,4	22,3	7,2	-23,5	-0,3	6,9

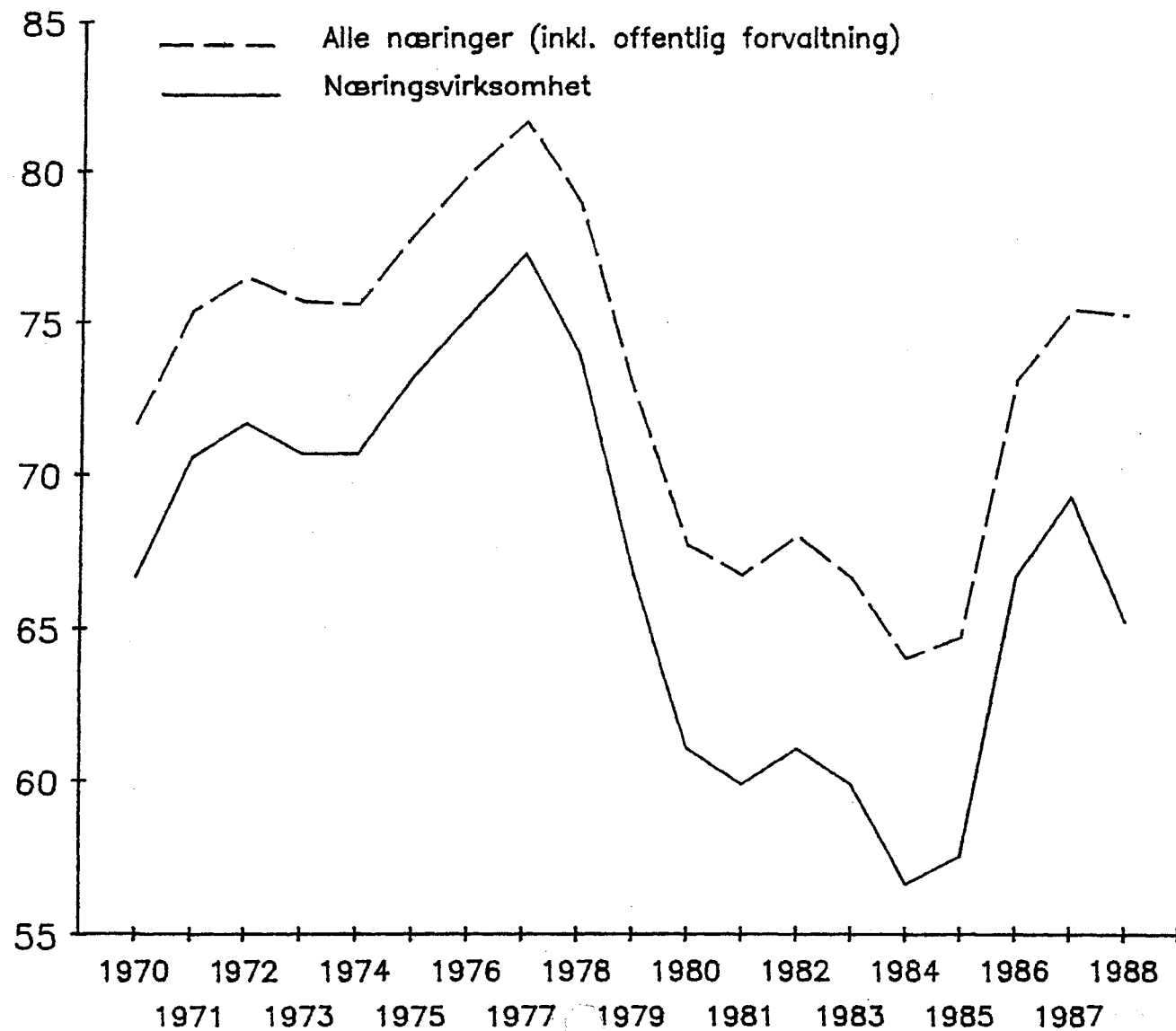
Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

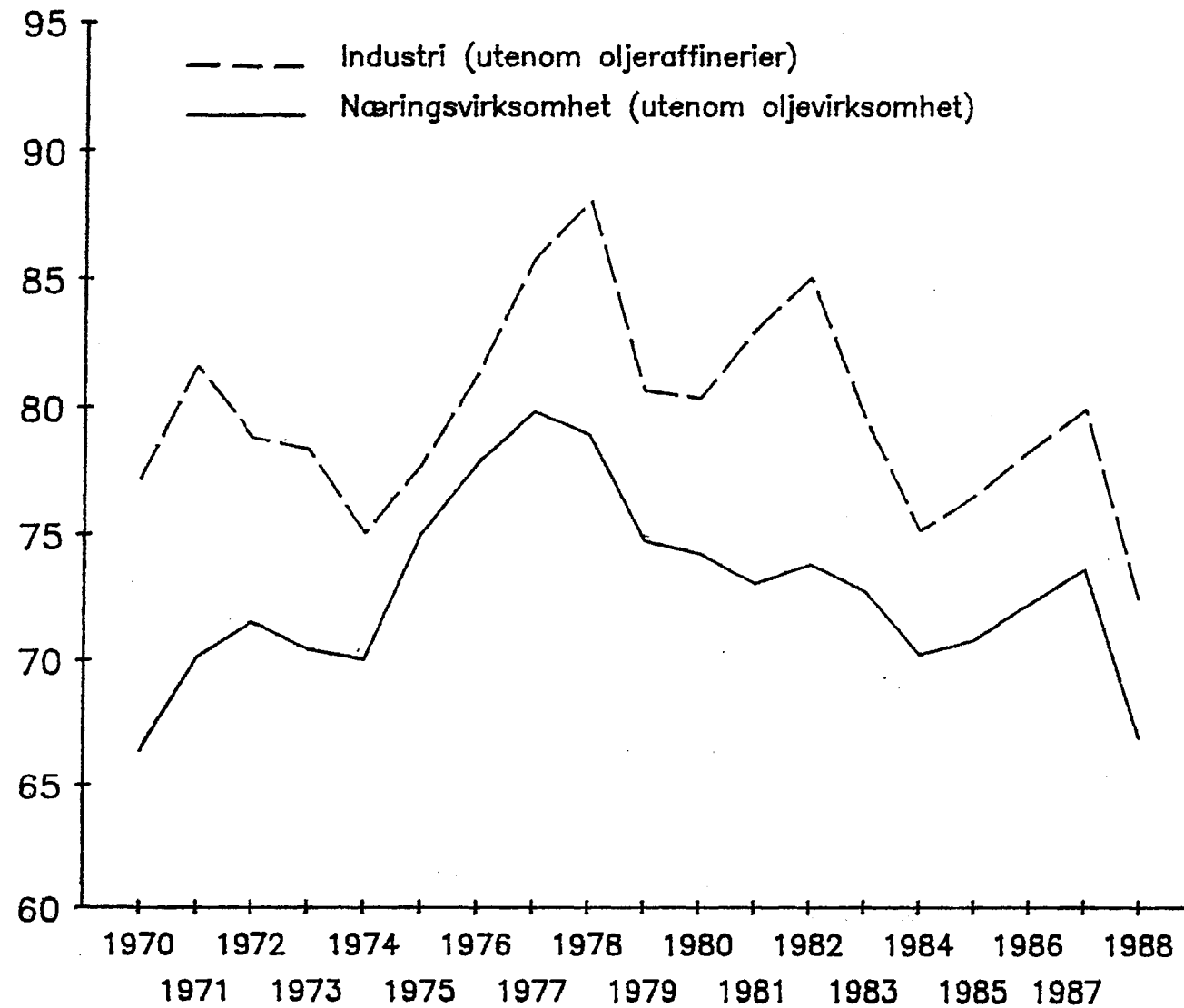
Utviklingen i opptjente inntekter i løpende priser for en del hovedstørrelser er satt opp i tabellene 1c og 1d. Tallene refererer seg til hele økonomien inklusive oljevirkosomheten, og den svake utviklingen i faktorinntekten i 1986 kan derfor i stor grad forklares med prisutviklingen på olje og gass. Fra 1986 til 1987 vokste faktorinntekten med vel 9 prosent. Faktorinntektsveksten var klart høyere enn fra 1985 til 1986, men avvek ellers relativt lite fra de øvrige år-til-år endringene på 1980-tallet. Foreløpige beregninger tyder på at den nominelle faktorinntektsveksten i 1988 var noe lavere enn året før.

Lønnskostnadene vokste med 12,5 prosent fra 1986 til 1987. Det var svakt lavere enn lønnskostnadsveksten fra 1985 til 1986, men høyere enn gjennomsnittlig vekst fra 1980 til 1985. Inntektsreguleringsloven førte til at veksten i lønnskostnadene i 1988 kom ned i 5-6 prosent. Med unntak av lønnskostnadsveksten på 4,4 prosent i det forrige lønnsreguleringsåret 1979, er dette den laveste vekstraten som er observert etter 1950. Driftsresultatet falt med 23,5 prosent fra 1985 til 1986. Nedgangen stoppet opp i 1987, og det er grunn til å tro at driftsresultatet, vokste fra 1987 til 1988, hovedsakelig som følge av økt inntjening i utekonkurrerende næringer.

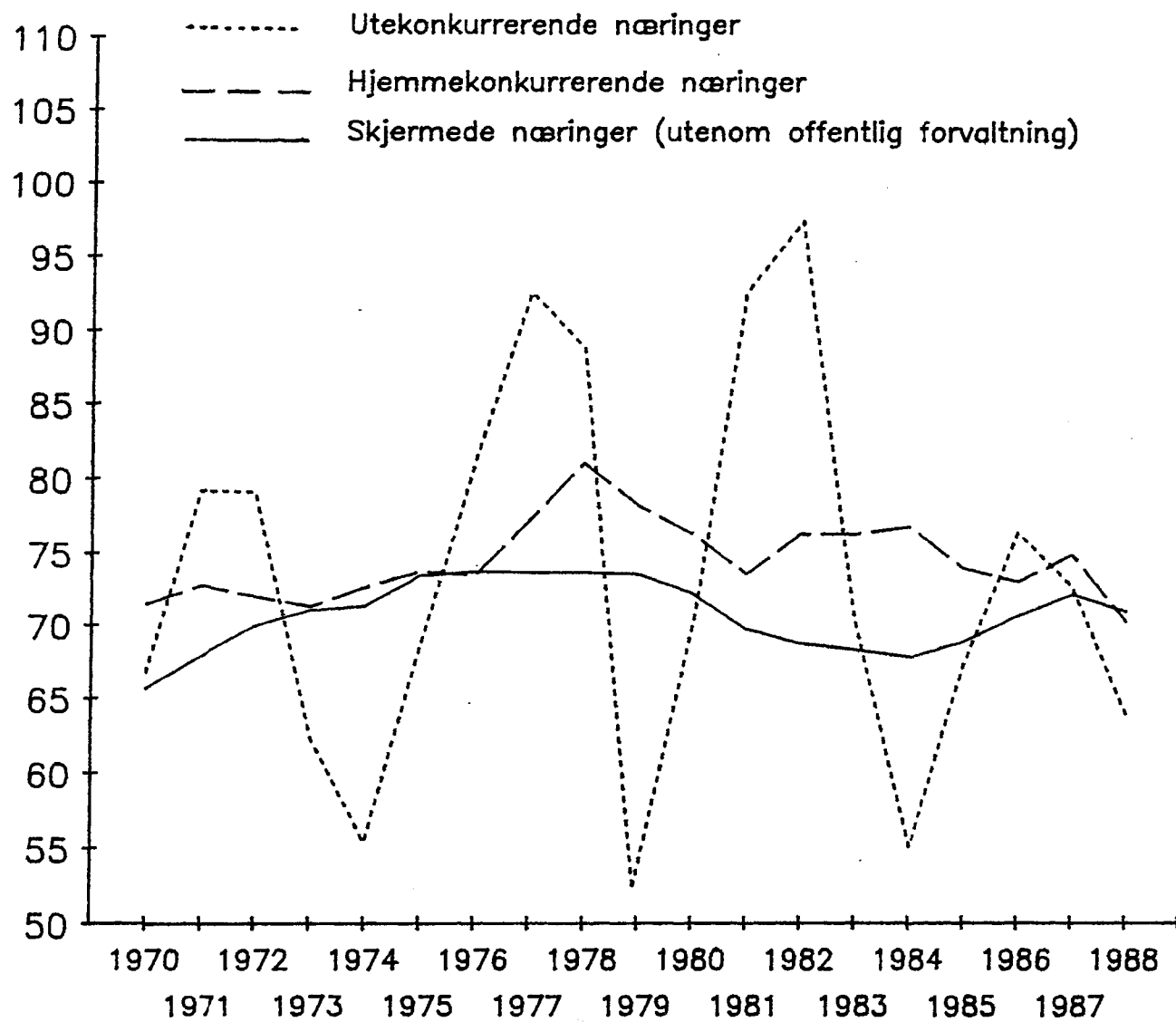
FIGUR 1.2
LØNSKOSTNADSANDEL FOR ALLE NÆRINGER OG NÆRINGS-
VIRKSOMHET. LØNSKOSTNADER I PROSENT AV FAKTORINNTEKT.

FIGUR 1.3
LØNSKOSTNADSANDEL FOR NÆRINGSVIRKSOMHET UTENOM
OLJEVIRKSOMHET OG FOR INDUSTRI UTENOM OLJERAFFINERIER.
LØNSKOSTNADER I PROSENT AV FAKTORINNTEKT.

FIGUR 1.4
 LØNNKOSTNADSANDEL FOR NÆRINGSVIRKSOMHET ETTER
 KONKURRANSETYPE. FASTLANDS-NORGE
 LØNNKOSTNADER I PROSENT AV FAKTORINNTEKT

Endringer i funksjonelt inntektsfordeling

Figur 1.2 viser hvordan utviklingen i lønnskostnader og driftsresultat har endret den funksjonelle inntektsfordelingen over tid. I næringsvirksomhet (bedrifter) utgjorde lønnskostnadsandelen i perioden 1971-78 over 70 prosent av faktorinntekten. Lønnskostnadsandelen nådde et toppnivå i 1977 med vel 77 prosent. Fra 1977 til og med 1984 avtok andelen gradvis og var i første halvdel av 1980-årene under 60 prosent. Etter 1984 har lønnskostnadsandelen økt og nærmet seg 70 prosent i 1987. Foreløpige beregninger tyder på at andelen falt igjen i 1988.

Over tid vil lønnskostnadsandelen påvirkes både av endringer i forholdet mellom lønnskostnader og faktorinntekt i de enkelte næringer og av lønnskostnadenes og faktorinntektenes fordeling på de ulike næringer. Blant annet kan utviklingen i oljevirksomheten, hvor lønnsandelen er svært lav, i høy grad forklare forløpet på kurvene i figur 1.2 etter 1977. I figur 1.3 er derfor gjengitt utviklingen i lønnskostnadsandelen i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet og i industri utenom oljeraffinerier. Fram til 1977 lå lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet på om lag samme nivå som for næringsvirksomhet totalt. Etter 1977 har lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet avtatt mindre enn for næringsvirksomhet totalt, og andelen har holdt seg i overkant av 70 prosent. Som for næringsvirksomhet totalt har den økt i perioden 1984-1987, fra om lag 70 til 74 prosent. For industrien utenom oljeraffinerier er økningen i lønnskostnader som andel av faktorinntekten sterkere enn i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet i samme periode. De foreløpige tallene for 1988 tyder på at lønnskostnadsandelen falt til det laveste nivået siden tidlig på 1970-tallet, både for næringsvirksomhet (utenom oljevirksomhet) og for industri (utenom oljeraffinerier).

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekt for fastlands-Norge eksklusive offentlig forvaltningsvirksomhet, der næringene er gruppert etter konkurranstype. De skjermede næringene utenom offentlig forvaltningsvirksomhet har hatt en relativ stabil lønnskostnadsandel. Den varierte mellom 70 og 73 prosent i perioden fra 1972 til 1980. Fra 1980 til 1985 falt andelen svakt til i underkant av 70 prosent, mens den i 1986 og 1987 igjen økte til vel 70 prosent. Beregninger viser at lønnskostnadsandelen i skjermede næringer falt svakt fra 1987 til 1988, men fortsatt holdt seg over 70 prosent. Av figuren ser en at lønnskostnadsandelen i utekonkurrerende næringer er sterkt preget av konjunkturelle bevegelser. For utekonkurrerende næringer utenom utenriks sjøfart og oljeboring steg andelen fra 67 prosent i 1985 til over 76 prosent i 1986 for deretter å falle til 73 prosent i 1987, noe som tilsvarer lønnskostnadsandelen i de skjermede næringene. Det antas at lønnskostnadsandelen i utekonkurrerende næringer falt ytterligere i 1988. Hjemmekonkurrerende næringer har en mer stabil lønnskostnadsandel enn utekonkurrerende. Den avtok svakt i perioden 1984-1986 for så å øke til 75 prosent i 1987. Det betyr at lønnskostnadsandelen i hjemmekonkurrerende næringer i 1987 er høyere enn i øvrige næringer i fastlands-Norge. Foreløpige beregninger for 1988 viser at lønnskostnadsandelen i de hjemmekonkurrerende næringene falt til et nivå på linje med lønnskostnadsandelen i skjermede næringer.

Tabell 1e. Lønnskostnader etter næring 1978-1987. Millifarder kroner²⁾

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988 ¹⁾
Lønnskostnader	129,4	145,4	164,2	183,3	198,2	216,4	239,7	271,4	305,5	323,0
Næringsvirksomhet	97,3	108,8	121,7	134,8	144,6	157,9	175,5	200,4	224,7	235,7
Primærnæringer	1,0	1,2	1,4	1,4	1,5	1,7	2,0	2,2	2,4	2,5
Jordbruk	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Skogbruk	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0
Fiske og fangst	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9
Oljeutvinning og rørtransport ..	0,9	1,4	1,8	2,6	3,1	4,2	5,2	5,9	7,0	7,5
Utvinning av råolje og										
naturgass	0,9	1,4	1,8	2,6	3,0	4,1	5,1	5,8	7,0	7,4
Rørtransport	-	-	-	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Industri og bergverksdrift	32,1	35,0	38,5	40,8	42,4	46,0	50,5	56,0	62,0	63,6
Bergverksdrift	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1
Skjermet industri	6,9	7,5	8,4	9,1	10,1	11,0	12,1	13,8	15,9	16,0
Utekonkurrerende industri	5,3	6,0	6,6	6,6	6,8	7,5	8,0	8,7	9,4	9,8
Hjemmekonkurrerende industri ..	19,2	20,7	22,6	24,2	24,6	26,5	29,3	32,3	35,5	35,7
Elektrisitetsforsyning	1,6	1,8	2,1	2,4	2,6	2,8	3,2	3,6	4,1	4,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	11,4	12,7	13,2	14,7	16,2	17,2	18,5	22,1	26,5	26,9
Varehandel	16,7	18,8	20,9	23,4	24,9	27,3	30,6	35,5	39,2	41,6
Utenriks sjøfart og oljeboring ..	4,9	5,4	6,5	6,8	6,8	6,8	6,3	6,0	4,6	4,6
Utenriks sjøfart	4,5	4,9	5,8	5,8	5,9	5,8	5,2	5,0	3,7	3,7
Oljeboring	0,4	0,5	0,7	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	0,9	0,9
Samferdsel	11,7	13,2	14,9	16,8	18,0	19,1	21,0	23,9	27,2	28,9
Boligtjenester	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Annen næringsvirksomhet	16,9	19,1	22,2	25,7	28,9	32,6	38,0	45,0	51,4	55,6
Hotell og restaurantdrift	2,2	2,5	3,0	3,4	3,8	4,3	4,8	6,0	6,8	7,1
Finansiell tjenesteyting	4,2	4,9	5,7	6,7	7,6	8,5	9,9	11,6	13,1	14,5
Forretningsmessig tjeneste-										
yting og utleievirksomhet	3,0	3,5	4,4	5,3	6,1	7,6	9,7	11,6	13,8	15,2
Tjenesteyting ellers	7,5	8,2	9,1	10,3	11,4	12,2	13,6	15,7	17,6	18,7
Offentlig forvaltningsvirksomhet ..	32,1	36,6	42,5	48,5	53,6	58,5	64,2	71,1	80,7	87,3
Statlig forvaltningsvirksomhet ..	11,2	12,5	14,6	16,4	17,8	18,9	20,2	22,2	24,8	25,0
Kommunal forvaltningsvirksomhet ..	20,9	24,1	27,9	32,1	35,8	39,6	44,0	48,8	55,9	60,7
MEMO:!										
Fastlands-Norge	123,6	138,6	155,8	173,9	188,3	205,4	228,2	259,6	293,9	310,9
Skjermede næringer	97,7	110,3	124,7	141,2	154,9	169,1	188,3	215,7	245,9	262,2
Utekonkurrerende næringer	6,0	6,8	7,4	7,5	7,7	8,6	9,1	9,9	10,6	11,0
Hjemmekonkurrerende næringer ..	19,9	21,5	23,7	25,2	25,7	27,7	30,8	34,0	37,3	37,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

1) Se fotnote 1, tabell 1a.

2) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundinger.

Lønnskostnader etter næring

Tabell le viser lønnskostnader i milliarder kroner fordelt etter næring de siste 10 år. De samlede lønnskostnadene i 1987 er anslått til 305,5 milliarder kroner. Lønnskostnadene i næringsvirksomhet er anslått til 224,7 milliarder kroner som er en økning på 12,2 prosent fra året før. Dette er mindre enn fra 1985 til 1986, da økningen var 14,2 prosent. Spesialberegninger foretatt for Beregningsutvalget viser at lønnskostnadsveksten i 1988 ble mellom 5 og 6 prosent. Inntektsreguleringsloven sørget altså for en vekst i lønnskostnadene som med unntak av veksten i 1979, er den laveste som er observert etter 1950.

De kraftigste prosentvise økningene i lønnskostnadene i 1987 fant sted i utvinning av olje og gass, i bygge- og anleggsvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting, alle med en økning på om lag 20 prosent. Forretningsmessig tjenesteyting og bygge- og anleggsvirksomhet hadde tilsvarende høy vekst i lønnskostnadene også fra 1985 til 1986, mens veksten i olje- og gassutvinning var i overkant av 12 prosent. For 1988 viser beregningene at sysselsettingen i bygge- og anleggsvirksomhet falt, og at lønnskostnadene i næringen dermed bare økte svakt. Forretningsmessig tjenesteyting antas å ha en timelønnsvekst over gjennomsnittet fra 1987 til 1988 samtidig som sysselsettingen økte. Totalt viser beregningene at lønnskostnadene i forretningsmessig tjenesteyting vokste dobbelt så sterkt som i næringsvirksomhet ellers.

I industri og bergverksdrift er lønnskostnadene i 1987 anslått til 62 milliarder kroner, en økning på 10,7 prosent fra året før. Økningen var sterkest i skjermet industri med 14,9 prosent, mens lønnskostnadsøkningen i hjemmekonkurrerende og utekonkurrerende industri var klart svakere, med henholdsvis 9,9 og 8,0 prosent. Til sammenligning var lønnskostnadsøkningen i skjermet industri 14,0 prosent fra 1985 til 1986, i hjemmekonkurrerende industri 10,4 prosent og i utekonkurrerende industri 8,4 prosent. Spesialberegningene for 1988 viser at i skjermet og utekonkurrerende industri vokste lønnskostnadene om lag som gjennomsnittet, mens hjemmekonkurrerende industri på grunn av fall i sysselsettingen hadde om lag uendrede lønnskostnader i forhold til i 1987.

Fallet i lønnskostnadene i sjøfart og oljeboring fra 1985 til 1986 fortsatte i 1987, og i utenriks sjøfart ble lønnskostnadene dette året redusert med over 26 prosent. Utflagging og dermed sterk nedgang i antall sysselsatte forklarer reduksjonen i lønnskostnaden. Opprettelsen av NIS stoppet utflaggingen, og sysselsettingen i utenriks sjøfart økte i 1988. Imidlertid falt lønnskostnadene pr. timeverk slik at de totale lønnskostnadene for næringen antas uendret fra 1987.

I offentlig forvaltning økte lønnskostnadene med 13,6 prosent fra 1986 til 1987. Mens statlig forvaltningsvirksomhet hadde en lønnskostnadsvekst om lag som i næringsvirksomhet, hadde kommunal forvaltningsvirksomhet en vekst på i overkant av 14 prosent, eller 2,4 prosentpoeng høyere enn i næringsvirksomhet. Anslagene for 1988 tyder på at lønnskostnadsvekst i offentlig forvaltning lå godt over gjennomsnittlig lønnskostnadsvekst i næringsvirksomhet. Dette kan forklares dels med en relativ sterk sysselsettingsvekst særlig innen kommunal forvaltningsvirksomhet, og dels med en utvidelse av grunnlaget det beregnes arbeidsgiveravgift av. Utvidelsen av avgiftsgrunnlaget slo sterkere ut i offentlig forvaltning enn i næringsvirksomhet.

Tabell 1f
Driftsresultat etter næring 1978-1987. Milliarder kroner²⁾

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*1)
Driftsresultat	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	121,2	129,9	99,4	99,1	105,9
Næringsvirksomhet	55,3	77,9	92,9	100,1	115,0	136,6	145,3	119,7	124,1	
Primærnæringer	8,9	9,9	11,7	12,5	12,2	13,9	14,0	14,3	16,3	
Jordbruk	6,9	7,6	8,5	9,7	8,9	10,2	9,9	9,7	11,1	
Skogbruk	1,0	1,1	1,5	1,5	1,3	1,6	1,6	1,8	2,2	
Fiske og fangst	1,0	1,2	1,7	1,3	2,0	2,1	2,5	2,8	3,0	
Oljeutvinning og rørtransport	15,4	32,0	37,3	38,9	45,9	56,0	59,9	24,5	21,2	
Utvinning av råolje og natur- gass	14,5	30,6	35,6	37,3	45,0	55,6	59,2	21,3	17,8	
Rørtransport	0,9	1,4	1,7	1,6	0,9	0,4	0,7	3,2	3,4	
Industri og bergverksdrift	10,3	8,8	7,6	7,2	10,7	15,1	15,3	15,3	15,6	
Bergverksdrift	0,1	-	0,3	0,2	0,4	0,5	0,3	0,5	0,5	
Skjermet industri	1,2	1,5	1,8	2,0	2,8	3,5	4,1	4,5	4,4	
Utekonkurrerende industri ...	5,4	2,9	0,3	-	2,8	6,5	4,2	2,5	3,5	
Hjemmekonkurrerende industri	3,6	4,4	5,2	5,0	4,7	4,6	6,7	7,8	7,3	
Elektrisitetsforsyning	2,2	2,1	3,6	4,6	6,3	7,5	7,6	7,8	8,3	
Bygge- og anleggsvirksomhet ...	1,3	1,2	1,6	2,2	2,2	1,9	2,6	3,3	6,0	
Varehandel	1,6	4,3	6,5	7,6	7,5	8,0	6,7	6,1	4,8	
Utenriks sjøfart og oljeboring	-1,8	-0,5	-0,4	-3,0	-4,7	-2,5	-1,1	-0,3	-1,7	
Utenriks sjøfart	-2,1	-0,8	-2,1	-5,0	-6,5	-4,0	-2,1	-0,1	-0,9	
Oljeboring	0,3	0,3	1,7	2,0	1,8	1,5	1,0	-0,2	-0,8	
Samferdsel	-1,7	-2,1	-1,7	-1,6	-0,3	-	-1,3	-1,5	-3,0	
Boligtjenester	5,7	6,4	7,4	8,6	9,6	10,8	11,9	12,8	13,8	
Annen næringsvirksomhet	13,4	15,8	19,3	23,1	25,6	25,9	29,7	37,2	42,8	
Hotell og restaurantdrift ...	0,5	0,5	0,7	0,9	1,3	1,4	1,6	1,7	1,9	
Finansiell tjenesteyting	4,0	5,1	7,0	8,6	9,2	7,7	8,1	12,7	16,6	
Forretningsmessig tjeneste- yting og utleievirksomhet ...	4,0	4,6	5,2	6,3	6,9	8,1	9,8	10,7	11,2	
Tjenesteyting ellers	4,5	4,9	5,6	6,4	7,3	8,2	8,7	12,1	13,1	
Offentlig forvaltningsvirksomhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Korreksjonsposter	-7,3	-8,7	-11,3	-14,3	-16,0	-15,4	-15,4	-20,3	-25,0	
MEMO:										
Fastlands-Norge	34,5	37,7	44,7	49,9	57,9	67,6	71,2	75,1	79,6	
Skjermede næringer	23,5	28,2	35,6	41,9	46,7	52,3	55,9	59,6	63,2	
Utekonkurrerende næringer ...	5,5	2,9	0,6	0,2	3,2	7,0	4,5	3,0	4,0	
Hjemmekonkurrerende næringer	5,5	6,6	8,5	7,8	7,9	8,3	10,8	12,5	12,4	

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

1) På grunn av nylig foretatte store revisjoner i driftsresultattallene for 1987, har det ikke vært mulig å utarbeide næringsfordelte tall for driftsresultater for 1988 til denne rapporten. Se også rotnote 1, tabell 1a.

2) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundinger.

Driftsresultat etter næring

Foreløpige nasjonalregnskaptall viser et samlet driftsresultat på 99.1 milliarder kroner i 1987 mot 99.4 milliarder kroner i 1986. I 1986 sank driftsresultatet med 23,5 prosent fra året før, vesentlig som følge av prisutviklingen på olje og gass.

Oljevirkosomheten svarte i 1986 for om lag 24 prosent av samlet driftsresultat, en halvering av andelen fra tidligere i 1980-årene. I 1987 er oljevirkosomhetens andel av driftsresultatet redusert med ytterligere 3-4 prosentpoeng i forhold til i 1986.

Spesialberegningene for 1988 viser at driftsresultatet igjen har økt til godt over 100 milliarder kroner. Mye av bedringen kan forklares med økt inntjening i utekonkurrerende industri og utenriks sjøfart.

Tabell 1f viser driftsresultatet fordelt etter næring de siste 10 år. Driftsresultatet for fastlands-Norge er i 1987 beregnet til 79,6 milliarder kroner, en økning på nærmere 6 prosent fra 1986. Det tilsvarende om lag samme vekst i driftsresultatet som fra 1985 til 1986. I perioden 1984-1987 holdt driftsresultatet i industri og bergverksdrift seg konstant mellom 15,1 milliarder kroner og 15,6 milliarder kroner. Utviklingen har likevel vært forskjellig for industrivirkosomhetene gruppert etter konkurransetype. I 1987 økte driftsresultatet i utekonkurrerende industri med om lag 38 prosent, mens det i gjennomsnitt hadde falt like mye hvert av de to årene før. Årsaken til veksten i driftsresultatet var en kombinasjon av økt produksjon, bedring i produktiviteten og vekst i produktprisene. Som følge av fortsatt produksjonsvekst og vekst i produktprisene i utekonkurrerende industri i 1988, antar en at driftsresultatet i sektoren økte ytterligere fra 1987 til 1988. Både i skjermet og hjemmekonkurrerende industri falt driftsresultatet fra 1986 til 1987 etter en toårsperiode med sterk vekst. I hjemmekonkurrerende industri skyldes dette en svak produksjonsutvikling samtidig som lønnskostnadene vokste relativt sterkt, mens driftsresultatnedgangen i skjermet industri i hovedsak forklares av sterk vekst i lønnskostnadene. Det antas ellers at driftsresultatet i skjermet industri bedret seg noe fra 1987 til 1988, mens driftsresultatet i hjemmekonkurrerende industri trolig var tilnærmet uendret fra året før.

Driftsresultatet i bygge- og anleggsvirkosomhet er beregnet til 6 milliarder kroner i 1987, en økning på over 80 prosent fra året før. Økningen skyldes både god prisutvikling og vekst i produksjonsvolumet. Ved siden av bygge- og anleggsvirkosomhet utmerket finansiell tjenesteyting seg med sterk vekst i driftsresultatet. Fra 1985 til 1987 økte driftsresultatet fra 8,1 milliarder kroner til 16,6 milliarder kroner. Spesialberegninger tyder på at driftsresultatet i begge næringene falt fra 1987 til 1988, og da spesielt i finansiell tjenesteyting.

Fra 1984 til 1987 avtok driftsresultatet i varehandelen med 40 prosent, fra 8 milliarder kroner til 4,8 milliarder kroner. Dette skjedde som følge av et fall i avansmarginene til tross for en sterk konsumvekst i perioden.

Utenriks sjøfart hadde negativt driftsresultat også i 1987 slik næringen har hatt etter 1975. Beregningene indikerer imidlertid at driftsresultatet ble klart positivt i 1988. Dette skyldes en generell vekst i næringen kombinert med høye fraktrater. Heller ikke i samferdselsnæringene var inntektene store nok til å dekke lønnskostnadene i 1987. Fra 1986 til 1987 er det negative driftsresultatet fordoblet. Jernbanedriften bidro sterkt til det negative driftsresultatet.

3. DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I dette avsnittet presenteres det beregninger av inntektsutviklingen basert på en institusjonell inndeling av økonomien. Det betyr at disponibel inntekt for Norge er gruppert etter hvem den tilfaller og ikke etter hvor den opptjenes. Denne delen av nasjonalregnskapet omtales som inntektsregnskapet og er fortsatt under oppbygging i Statistisk sentralbyrå. Usikkerheten er derfor stor for en del av tallene som presenteres i dette avsnittet.

Tabell 1g viser hvordan disponibel inntekt for Norge har fordelt seg på fire hovedgrupper av institusjonelle sektorer for årene 1979-1988, illustrert med tall i milliarder kroner og prosentvis fordeling - så langt beregningene foreligger.

Tabell 1g. Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*1)
Milliarder kroner										
Offentlig forvaltning .	57,9	78,9	87,1	94,9	104,3	127,3	153,1	142,7	154,7	..
Finansinstitusjoner ...	3,6	4,9	7,2	9,1	9,9	5,4	4,6	9,5	17,3	..
Offentlig eide banker	1,7	3,1	4,3	5,8	5,7	1,4	0,8	3,5	8,4	..
Private finans-										
institusjoner	1,8	1,7	2,8	3,3	4,2	4,0	3,8	6,0	8,9	..
Ikke-personlige foretak	2,9	7,9	9,4	4,7	9,5	17,4	22,5	10,9	7,4	..
Husholdninger	125,8	140,0	162,5	182,2	201,7	222,5	239,2	262,9	284,5	307,3
Disponibel inntekt for										
Norge	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	372,7	419,4	426,1	464,7	480,3
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning .	30,4	34,0	32,7	32,6	32,0	34,2	36,5	33,5	33,2	..
Finansinstitusjoner ...	1,9	2,1	2,7	3,1	3,0	1,4	1,1	2,2	3,7	..
Offentlig eide banker	0,9	1,3	1,6	2,0	1,7	0,4	0,2	0,8	1,8	..
Private finans-										
institusjoner	1,0	0,8	1,1	1,1	1,3	1,0	0,9	1,4	1,9	..
Ikke-personlige foretak	1,5	3,4	3,6	1,6	2,9	4,7	5,4	2,6	1,8	..
Husholdninger	66,1	60,4	61,0	62,6	62,0	59,7	57,0	61,7	61,2	64,0
Disponibel inntekt for										
Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

1) Tall for 1988 er beregnet av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget. Se også fotnote 1, tabell 1a.

Offentlig forvaltning

Offentlig forvaltning består av stats-, trygde-, og kommuneforvaltningen. Disponibel inntekt i denne hovedgruppen har utgjort om lag 1/3 av landets samlede disponible inntekt i hele perioden. Inntektene består i hovedsak av direkte og indirekte skatter, mens utgiftene stort sett er subsidier og direkte stønader til husholdningene.

For årene 1979-1987 var den årlige, gjennomsnittlige veksten i offentlig forvaltnings disponible inntekt 12,8 prosent, mot 11,9 prosent for landet som helhet. I femårsperioden 1978-1983 var den gjennomsnittlige, årlige vekst i disponible inntekt i offentlig forvaltning 14,8 prosent, mot 13,9 prosent for hele Norge. I denne perioden var det spesielt året 1980 som trakk den gjennomsnittlige inntektsveksten opp, da disponible inntekt i offentlig forvaltning økte fra 57,9 milliarder til 78,9 milliarder kroner, en vekst på 36,2 prosent. Dette skyldtes i stor grad en sterk økning i skatt og avgift på utvinning av råolje og naturgass.

Etter 1983 (1984-1987) har den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponible inntekt i offentlig forvaltning vært 10,4 prosent, mot 9,3 prosent for landet under ett. Veksten i disponible inntekt var særlig sterk i 1984 og 1985, noe som både skyldtes større skatteinntekter som følge av det økte aktivitetsnivået i økonomien, og en forholdsvis sterk økning i oljeskattene. Som en følge av fallet i oljeprisen, og dermed reduserte oljeskatter, falt i 1986 den disponible inntekt i offentlig forvaltning med nesten 7 prosent. I 1987 var det en økning på 8,4 prosent.

Finansinstitusjoner

Finansinstitusjonene består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskap, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner. For årene 1979-1987 vokste finansinstitusjonenes disponible inntekt med gjennomsnittlig 22,3 prosent årlig. Det er naturlig å skille mellom privat og offentlig eide institusjoner. De private - som domineres av forretnings- og sparebanker - hadde i perioden 1978-1987 en gjennomsnittlig, årlig vekst i disponible inntekt på noe over 22 prosent. Dette dekker imidlertid over store variasjoner fra år til år:

I 1980 falt undergruppens disponible inntekt noe, for så øke med over 62 prosent året etter. I 1982 og 1983 lå igjen den årlige veksten i disponible inntekt forholdsvis nær gjennomsnittet i perioden (ca. 22 prosent). Deretter falt undergruppens disponible inntekt med ca. 5 prosent årlig to år på rad, for så å vokse med henholdsvis 58 prosent i 1986 og 49 prosent i 1987. Veksten i 1987 er usikker; se fotnote til tabell 1h. Hele veksten de siste to årene kommer fra renteinntektene Finansinstitusjonenes tap på utlån (og andre aktiviteter) kommer ikke med her – det regnes som omvurdering av fordringer/gjeld, og hører hjemme i et kapitalregnskap.

Tabell 1h. viser hvordan driftsresultat, netto renteinntekter og andre inntekter har bidratt til de årlige endringene i disponibel inntekt for private finansinstitusjoner.

Tabell 1h. Årlig endring i disponibel inntekt for private finansinstitusjoner.
Millioner kroner.

	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ¹⁾
Disponibel inntekt	346	-70	1097	509	867	-217	-220	2192	2924
Bidrag fra:									
Driftsresultat	-335	-695	-580	-1030	-1012	-1035	-49	-315	-1211
Netto renteinntekt	905	658	1823	1520	1818	1181	759	2212	3401
Andre inntekter, netto	-224	-33	-156	19	61	-363	-931	295	734

1) Pga. mangelfull statistikk for forretnings- og sparebanker i 1987 er tallene for dette året beheftet med meget stor usikkerhet.

I gruppen av offentlige finansinstitusjoner er Norges Bank dominerende. For årene 1979-1987 var disse finansinstitusjonenes gjennomsnittlige, årlige vekst i disponibel inntekt 22,1 prosent. Statsbankene (ekskl. Norges Bank) hadde en meget sterk vekst i årene 1979 og 1980. I 1980 hadde også Norges Bank en kraftig økning i renteinntekter fra valutareservene. En sterk vekst i Norges Banks renteutgifter til statskassen, sammen med en ny føring av Norges Banks overføringer til statskassen, gjorde at de offentlige finansinstitusjonenes disponible inntekt i 1984 falt til en firedel av nivået året før. Norges Banks renteutgifter til statskassen ble doblet i 1985, og på ny doblet i 1986. I 1986 ble imidlertid den sterke veksten. I sentralbankens renteutgifter til statskassen mer enn oppveid av økningen i dens renteinntekter. Undergruppens disponible inntekt økte sterkt i både 1986 og 1987 - hovedsakelig som følge av den kraftige veksten i Norges Banks renteinntekter.

Ikke-personlige foretak (selskaper)

Selskapssektoren består av statseide foretak (inkl. statens forretningsdrift ekskl. offentlig eide banker), kommuneforetak og private ikkepersonlige foretak. Private ikkepersonlige foretak er foretak med begrenset ansvar, så som aksjeselskaper, andelslag, borettslag o.l. Private og statlige aksjeselskaper dominerer denne sektoren.

Tabell 1i viser hovedpostene i inntektskontoen for ikke-personlige foretak. Fra 1979 økte sektorens disponible inntekt til en foreløpig topp i 1981. Storparten, av denne økningen fant sted i private ikke-personlige foretak. Disse fikk i 1982 en nedgang fra 5,8 milliarder kroner i disponibel inntekt til -1,6 milliarder, mens statsforetakene økte sin disponible inntekt fra 2,3 milliarder til 3,7 milliarder kroner i 1982. Vekst i driftsresultatet førte til kraftig økning i sektorens disponible inntekt både i 1983, 1984 og 1985, mens disponibel inntekt ble halvert i 1986. Hovedårsaken til dette fallet var at driftsresultatet falt kraftig i oljevirkosomheten, mens utgiftene fortsatt vokste.

Tabell 1i. Inntekter og utgifter for ikke-personlige foretak ink. Statens forretningsdrift. Milliarder kroner.

	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*
Inntekter:	39,0	59,9	72,6	77,6	92,7	112,6	126,4	106,5	109,0
Driftsresultat	28,0	46,1	55,0	57,2	68,9	88,2	95,7	62,1	57,7
Renteinntekter	3,3	4,3	6,2	8,3	9,1	9,1	14,7	22,1	29,1
Andre inntekter ¹⁾	7,7	9,5	11,4	12,1	14,7	15,3	16,0	22,1	29,1
Utgifter:	36,1	52,0	63,2	72,8	83,2	95,1	104,0	95,6	100,9
Direkte skatter og trygdepremier	11,3	23,3	25,7	27,6	32,0	38,4	47,2	19,5	17,6
Renteutgifter	16,4	18,7	24,6	29,7	32,2	36,1	37,7	51,6	55,8
Andre utgifter ¹⁾	8,4	10,0	12,9	15,5	19,0	20,6	19,1	24,4	27,5
Disponibel inntekt	2,9	7,9	9,4	4,8	9,5	17,5	22,5	10,9	8,2

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* foreløpige tall.

1) inkluderer aksjeutbytte inntekt/utgift, utbytte på eierkapital i statsforetak og kommunale foretak, samt skadeforsikringspremier/-erstatninger.

Husholdninger

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge. Den omfatter også selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hovedsektorene målt ved disponibel inntekt. Av tabell 1g framgår at om lag 70 prosent av Norges disponible inntekt tilfalt husholdningene ved slutten av 1970-årene. I perioden 1980-1987 har husholdningenes andel vært noe lavere - rundt 60 prosent.

I 1988 vokste husholdningenes disponible inntekt (løpende priser) med 8,0 prosent. Dette er noe under gjennomsnittlig, årlig vekst i perioden 1978-1987, som var 9,8 prosent. Siden 1981 - da veksten var 16,0 prosent - har veksten vært avtakende fram til 1986, for deretter å øke noe i 1986. I 1987 var veksten noe lavere igjen (8,2 prosent mot 9,9 prosent i 1986), og altså enda lavere i 1988. Veksten i husholdningenes disponible inntekt lå under veksten i disponibel inntekt for Norge i årene 1983-1985. I 1986 økte imidlertid landets disponible inntekt (løpende priser) svært lite i forhold til året før, slik at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge økte med 3,7 prosentpoeng til 61,7 prosent. I 1987 var igjen veksten i husholdningenes disponible inntekt lavere enn veksten for landet som helhet, og husholdningenes andel av disponibel inntekt falt til 61,2 prosent. Usikre anslag for 1988 tyder på at husholdningenes andel av disponibel inntekt økte igjen dette året.

Tabell 1j viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på de ulike postene for årene 1980-1988. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er

arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektssiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepremier). Beregningene viser en vekst i disponibel realinntekt på 0,6 prosent fra 1986 til 1987. Dette er både lavere enn året før da veksten var 2,1 prosent, og lavere enn den gjennomsnittlige, årlige vekst på 1980-tallet. Veksten i 1988 har vært omtrent som i 1986.

Tabell lj. Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*3)
Inntekter:	204,1	233,3	262,4	289,0	318,3	348,0	393,4	445,9	482,1
Lønn ¹⁾	124,1	139,8	156,2	169,2	185,0	205,2	232,2	261,1	272,9
Driftsresultat	26,8	31,0	34,5	37,0	40,8	41,7	45,3	50,4	54,8
Renteinntekter ²⁾	8,5	10,4	12,5	15,3	18,7	21,4	27,9	35,0	39,6
Stønader	41,7	48,6	55,6	63,4	69,2	75,2	82,8	93,6	107,3
Andre inntekter	2,9	3,4	3,7	4,1	4,6	4,5	5,4	5,9	7,5
Utgifter:	64,0	70,7	80,1	87,4	95,8	108,8	130,5	161,4	174,6
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	50,5	54,0	59,1	62,4	68,0	75,8	87,6	103,2	106,5
Renteutgifter	11,2	14,0	17,6	21,3	24,1	28,8	37,5	51,9	61,9
Andre utgifter	2,3	2,6	3,4	3,6	3,6	4,1	5,4	6,3	6,2
Disponibel inntekt:	140,0	162,5	182,2	201,7	222,5	239,2	262,9	284,5	307,5
Disponibel realinntekt ⁴⁾	140,0	143,2	144,7	147,6	153,2	155,5	158,8	159,7	162,9
Vekst i disponibel realinntekt, prosent:	1,2	2,3	1,1	2,0	3,7	1,5	2,1	0,6	2,0

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* Foreløpige tall.

1) Ekskl. arbeidsgiveravgift.

2) husholdningens renteinntekter omfatter i tillegg til renter på finansobjekter, bankinnskudd m.v. også såkalte "fremmede renter i livsforsikring" (ikke-realiserte renter). I 1987 utgjør ikke-realiserte renteinntekter om lag 1/3 av totale renteinntekter i husholdningssektoren.

3) se fotnote 1, tabell lg

4) deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. 1980=100.

I tabell 1k er den nominelle veksten i husholdningenes inntekts- og utgiftskomponenter i perioden 1980-1988 deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.

Tabell 1k. Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger i alt. Milliarder 1980-kroner¹⁾

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988* ²⁾
Endringer i disponibel realinntekt	1,6	3,2	1,5	2,9	5,5	2,3	3,3	0,9	3,3
Bidrag fra:									
Lønn	2,5	-0,9	0,8	-0,1	3,4	6,0	6,8	6,3	-1,9
Driftsresultat	1,0	0,5	0,1	-0,3	1,0	-1,0	0,2	0,9	0,8
Stønader	1,0	1,1	1,3	2,3	1,2	1,2	1,1	2,5	4,4
Direkte skatter og trygdepremier	-2,6	2,9	0,6	1,3	-1,1	-2,4	-3,6	-5,0	1,5
Netto renteutgifter	-0,1	-0,5	-0,8	-0,3	-0,7	-1,2	-1,0	-3,6	-2,3
Andre inntekter, netto	-0,3	0,0	-0,5	0,2	0,2	-0,4	-0,3	-0,2	0,9

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

* foreløpige tall

1) inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. 1980=100

2) se fotnote 1, tabell 1g.

Tabellen viser videre hvordan de ulike komponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1980 til 1988. Det framgår av tabellen at utviklingen i inntektsstrukturen i de siste årene på flere viktige områder har utviklet seg annerledes enn tidligere på 1980-tallet.

Fra 1981 til 1983 var vekstbidraget fra lønn nær null, mens veksten i lønnsinntekter i 1985, 1986 og 1987 ga det største bidraget til økt realinntekt. Denne veksten har særlig sammenheng med den sterke sysselsettingsveksten i disse årene. I 1988 trakk bidraget fra lønnsinntektsveksten i husholdningenes disponible realinntekt ned. Fra 1981 til 1983 ga også utviklingen i skatter og trygdepremier et positivt bidrag til realinntektsveksten, dvs. at realverdien av husholdningenes skatteinnbetalinger falt i disse årene. I årene 1984-1987 har realveksten i direkte skatter og trygdepremier bidratt klart negativt. Årene med sterk vekst i skatter og trygdepremier faller sammen med år med sterk vekst i lønnsinntekt, men endringer i skattesystemet har også betydning her. I 1988, da lønnsinntekter bidro negativt, bidro skatter og trygdepremier positivt.

I tillegg til lønn er driftsresultat og stønader de største inntektskomponentene. Tabellen viser at bidraget fra driftsresultatet er forholdsvis lite, og at det er en tendens til at bidraget blir negativt mot midten av 80-årene, for så å bli positive igjen mot slutten. Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende.

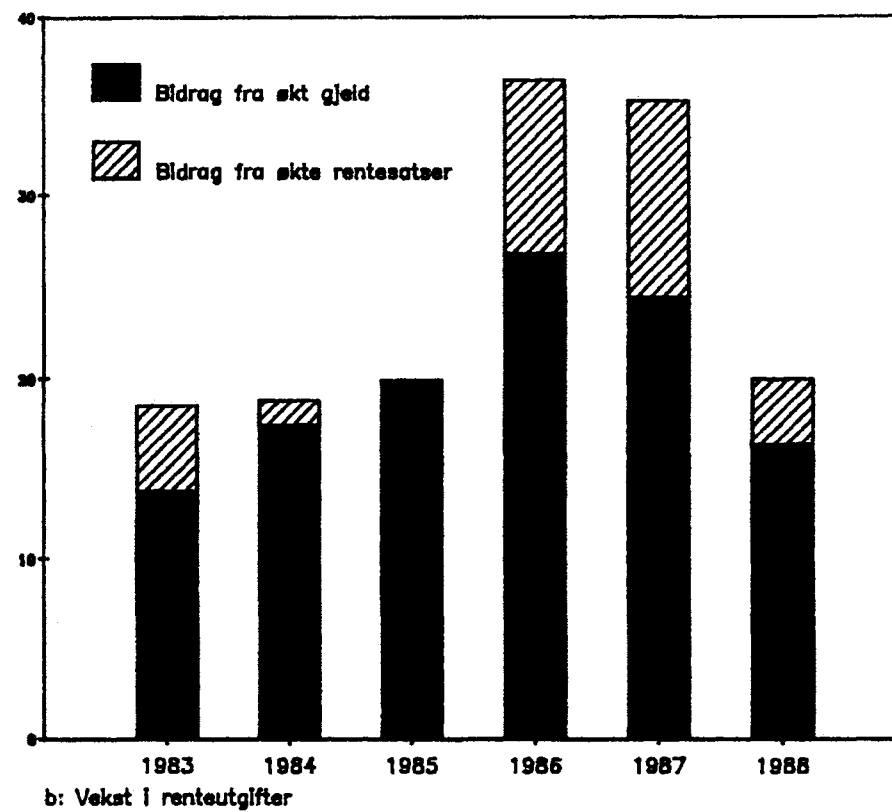
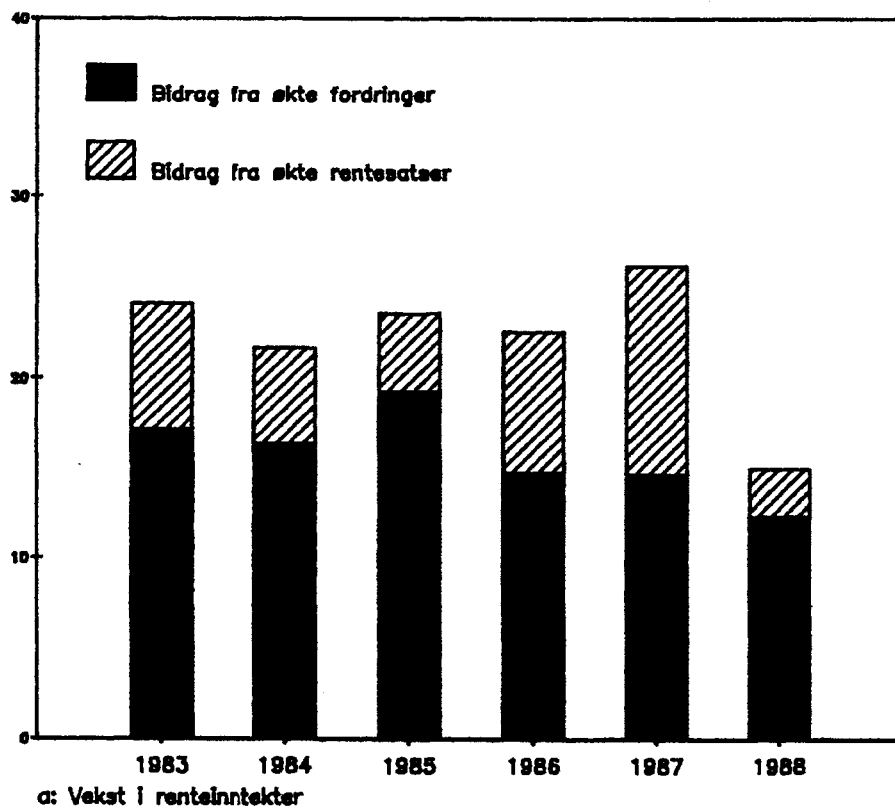
Stønadene - som er hovedinntektskilden til pensjonister og trygdede - gir et forholdsvis stabilt, positivt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Stabiliteten skyldes for en stor del at den største andelen av stønadene er pensjonsstønader. Siden antallet eldre øker jevnt, vil også pensjonsstønadene gjøre det, så lenge realytelsene pr. pensjonist ikke endres. Veksten i bidraget i 1983 har en viss sammenheng med økt arbeidsløshet og dermed økte trygdeutbetalinger. Stønader knyttet til arbeidsmarkedet utgjør en relativt liten andel av de totale stønadene, men i dette tilfellet var veksten sterk nok til å gi et synlig utslag på de totale stønadene til husholdningene. Det stabile bidraget i senere år er en følge av at virkningen av økningen i antall pensjonister og i pensjonsytelser i noen grad har blitt motvirket av nedgangen i

arbeidsløsheten. I 1987 var det forskjellige typer helsestønader og sykepenger som økte sterkt, mens veksten i 1988 også skyldtes den økende arbeidsledigheten.

Som vist i tabell 1k har utviklingen i realverdien av netto renteutgifter stort sett bidratt negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt hvert år på 1980-tallet. Særlig markert var utslaget i 1987. Veksten i renteinntektene og renteutgiftene kan splittes på henholdsvis endring i fordring/gjeld og endring i gjennomsnittlige rentesatser. Norges Bank har foretatt slike beregninger, som er illustrert i figur 1.5. Da Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, vil ikke veksten i renteinntekt og -utgift i figuren samsvare med de tilsvarende tall i tabellene. Forholdet mellom de ulike bidragene vil allikevel være omtrent de samme. Figuren viser at gjeldsveksten har vært betydelig sterkere enn fordringsveksten fra og med 1986, og at gjeldsveksten var nesten like sterk i 1987 som i 1986. På grunn av problemer med at kredittmarksstatistikken ikke fanger opp ulike typer av utlånsavlastninger fra finansinstitusjonene er trolig gjeldsveksten noe undervurdert i 1986 og noe overvurdert i 1987. For de to årene sett under ett får vi derimot et rimelig bilde av utviklingen, og renteutgiftene har i gjennomsnitt økt med omlag 35 prosent pr. år i 1986 og 1987. Økte rentesatser på gjelden bidro bare med fra 20 til 30 prosent av veksten i renteutgiftene disse årene, resten skyldes økt gjeld. Både veksten i renteutgifter og de to bidragskomponentene var i 1988 mer sammenlignbare med årene før 1986.

Renteinntektene vokste også lite i 1988 i forhold til årene før. Dette skyldtes ikke minst en langt mindre vekst i rentesatsen på husholdningenes fordringer enn tidligere. Sterkere vekst i renteutgiftene enn i renteinntektene resulterte i sterk vekst i husholdningens netto renteutgifter både i 1987 og 1988.

Figur 1.5 *Husholdningenes renteinntekter og -utgifter*
Vekst i prosent

Veksten i realverdi av netto renteutgifter bidro til å redusere disponibel realinntekt for husholdningene med 3,6 milliarder 80-kroner i 1987, og med 2,3 milliarder 80-kroner i 1988.

Samlet bidro lønn, driftsresultat og stønader til en realinntektsvekst på 9,9 milliarder 80-kroner (6,2 prosent) i 1987, i så måte et rekordår så langt i 80-årene. Bakgrunnen for utviklingen i 1987 var først og fremst den sterke lønnsveksten. En betydelig skattevekst og sterk, vekst i renteutgiftene i 1987 bidro imidlertid til at veksten i realdisponibel inntekt for husholdninger dette året likevel ble den laveste i 1980-årene. Veksten i stønadene sammen med et visst positivt bidrag fra både driftsresultat og skattene, gjorde at husholdningenes disponible realinntekt økte mer i 1988 enn året før, på tross av fallet i lønnsinntekter og fortsatt vekst i netto renteutgifter.

Husholdningssektoren oppdelt i lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede

I inntektsregnskapet i nasjonalregnskapet er husholdningene delt inn i grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. Selvstendig næringsdrivende har egen næringsdrift som hovedinntektskilde, lønnstakere har vanlig lønnsarbeid som hovedinntektskilde, mens trygdede, pensjonister o.a. har pensjoner, ulike trygder eller annet som hovedinntekt. I denne siste gruppen kommer også studenter og militære. Det er betydelig usikkerhet ved en slik oppdeling. Spesielt gjelder dette de siste årene, der det statistiske grunnlaget for oppdelingen er uhyre svakt. I tillegg kommer usikkerheten ved framskrivningen av utviklingen i enkelte inntekts- og utgiftsarter. En har derfor ikke funnet å kunne beregne inntektsregnskap for disse undergruppene av husholdningssektoren for 1988.

Tabellene 1l, 1m og 1n viser at det er vesentlige forskjeller, mellom inntektsutviklingen for de tre gruppene. Mens den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt for hele husholdningssektoren fra 1979 til 1987 har vært 1,8 prosent, har den for gruppen lønnstakere vært 1,9 prosent, for trygdede og pensjonister 3,8 prosent og for selvstendige minus 2,2 prosent.

Hovedårsaken til at gruppen selvstendig næringsdrivende har hatt en reell inntektsreduksjon i denne perioden er at realverdien av driftsresultatet - som står for om lag 2/3 av deres inntekter - har utviklet seg negativt i flere av årene. Samtidig har det vært en viss nedgang i tallet på årsverk utført av selvstendige. Dessuten har denne gruppen hatt en betydelig økning i netto renteutgifter de siste årene. Dette har sammenheng med at selvstendig næringsdrivende tar opp lån i næring, og derfor generelt har større gjeld enn andre husholdninger.

Inntektsveksten til lønnstakerhusholdningene skyldes ikke minst lønnsinntektsveksten. Veksten i reallønn ga bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 5,7 milliarder kroner i 1985, 6,5 milliarder kroner i 1986 og 6,0 milliarder kroner i 1987.

Den siste husholdningsgruppen - trygdede og pensjonister - har hatt en meget sterk realinntektsvekst siden 1983. Dette skyldes hovedsakelig veksten i stønader - som alene står for ca. 70 prosent av denne gruppens inntekter. Denne gruppen skiller seg dessuten fra de to andre husholdningsgruppene ved at den har hatt et betydelig positivt bidrag fra netto renteinntekter. Dette har sammenheng med at denne gruppen tradisjonelt

har hatt positive nettofordringer, og derfor har hatt fordel av veksten i rentenivået de siste årene.

Tabell 11. Inntekter og utgifter for selvstendig næringsdrivende. Milliarder kroner

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*
INNTEKTER	29,9	34,1	37,6	39,3	41,8	45,8	47,7	53,9
Lønn ¹⁾	4,1	4,6	5,1	5,2	5,4	5,9	6,7	7,6
Driftsresultat	21,5	24,5	26,8	28,0	30,2	32,9	32,7	36,4
Renteinntekter ²⁾	1,5	1,8	2,1	2,4	2,7	3,1	4,0	5,0
Stønader	2,5	2,8	3,0	3,2	3,0	3,4	3,8	4,4
Andre inntekter	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,6
UTGIFTER	8,8	10,4	11,8	12,6	13,5	15,5	19,1	24,6
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	5,1	5,8	5,9	5,9	6,2	6,8	7,6	8,9
Renteutgifter	3,5	4,4	5,5	6,4	7,0	8,4	11,0	15,2
Andre utgifter	0,2	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5
Disponibel inntekt	21,0	23,7	25,8	26,7	28,3	30,2	28,7	29,3
Disponibel realinntekt³⁾	21,0	20,9	20,5	19,5	19,5	19,7	17,3	16,4
Vekst i disponibel realinntekt	7,2	-0,6	-1,9	-4,7	-0,1	0,8	-12,0	-0,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

1) Se fotnote 1, tabell 1j.

2) Se fotnote 2, tabell 1j.

3) Se fotnote 4, tabell 1j.

Tabell 1m. Inntekter og utgifter for lønnstakere. Milliarder kroner

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*
INNTEKTER	146,8	169,0	190,4	208,8	228,6	251,8	286,0	323,8
Lønn ¹⁾	117,8	133,0	148,8	161,3	176,4	195,6	221,3	248,9
Driftsresultat	4,3	5,5	6,6	7,5	8,6	8,6	10,2	11,3
Renteinntekter ²⁾	4,8	6,0	7,3	8,9	10,7	12,2	15,9	19,9
Stønader	18,1	22,4	25,5	28,7	29,4	31,7	35,3	40,0
Andre inntekter	1,7	2,0	2,2	2,5	3,5	3,6	3,3	3,6
UTGIFTER	49,1	56,0	64,8	69,8	76,3	86,7	103,6	127,2
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	40,5	46,0	50,8	53,7	58,4	65,3	75,6	89,3
Renteutgifter	7,2	9,1	11,4	13,9	15,8	18,9	24,6	34,0
Andre utgifter	1,4	0,9	2,5	2,2	2,1	2,6	3,4	3,9
Disponibel inntekt	97,6	113,0	125,7	139,0	152,2	165,0	182,4	196,6
Disponibel realinntekt³⁾	146,8	148,9	151,3	152,9	157,3	163,6	172,7	181,7
Vekst i disponibel realinntekt	3,2	2,0	0,2	2,0	3,0	2,4	-2,7	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

1) Se fotnote 1, tabell 1j.

2) Se fotnote 2, tabell 1j.

3) Se fotnote 4, tabell 1j.

Tabell 1n. Inntekter og utgifter for trygdede, pensjonister o.a. Milliarder kroner

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*
INNTEKTER	27,4	29,9	34,3	40,9	47,9	52,1	59,7	68,2
Lønn ¹⁾	2,2	2,2	2,2	2,7	3,3	3,7	4,1	4,7
Driftsresultat	0,9	1,0	1,0	1,5	2,0	2,0	2,4	2,7
Renteinntekter ²⁾	2,3	2,6	3,1	4,1	5,3	6,1	7,9	10,0
Stønader	21,1	23,4	27,0	31,5	35,5	38,7	43,7	49,2
Andre inntekter	0,9	0,7	1,0	1,1	1,8	1,7	1,5	1,7
UTGIFTER	3,9	3,6	3,6	4,9	6,0	6,5	7,8	9,6
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	2,7	2,2	2,4	2,8	3,5	3,8	4,3	5,0
Renteutgifter	0,5	0,6	0,7	1,0	1,3	1,5	2,0	2,7
Andre utgifter	0,7	0,8	0,6	1,1	1,2	1,2	1,6	1,8
Disponibel inntekt	23,5	26,3	30,7	36,0	42,0	45,6	51,9	58,7
Disponibel realinntekt³⁾	23,5	23,2	24,4	26,3	28,9	29,7	31,3	32,9
Vekst i disponibel realinntekt	-2,8	-1,6	5,4	8,0	9,6	2,7	5,6	5,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

1) Se fotnote 1, tabell 1j.

2) Se fotnote 2, tabell 1j.

3) Se fotnote 4, tabell 1j.

Det materialet som er presentert ovenfor gjør det ikke uten videre mulig å sammenligne utviklingen i disponibel inntekt for ulike grupper av inntektstakere. Tabellene i inntektsregnskapet for husholdningssektoren i alt og fordelt på lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for ulikheter vedrørende husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Ved analyser av nivåforskjeller og av forskjeller i utviklingen i disponibel realinntekt må derfor inntektsregnskapets materiale suppleres med informasjon om antall personer, husholdninger og yrkesaktivitet for at tallmaterialet skal gi sammenlignbare tall mellom gjennomsnittshusholdninger i de ulike husholdningsgrupper.

I kapittel 4 i denne rapporten er det presentert tall for gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person og pr. årsverk. Dette er ment som et supplement til de mer tradisjonelle beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte husholdningstyper i kapittel 4.

KAPITTEL 2

LØNNSUTVIKLINGEN I SENERE ÅR

1. LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE

I Beregningsutvalgets rapport fra januar i år, ble det i dette kapitlet lagt fram en del statistikk og beregninger som var ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1987 til 1988 og dessuten anslag på overheng til 1989 for ulike grupper. I denne rapporten gis en ajourført oversikt både over lønnsutviklingen fra 1987 til 1988 og overhenget til 1989. Beregningene bygger også denne gang delvis på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Imidlertid har lovreguleringen av inntekter og utbytte siden 29. februar 1988 påvirket lønnsutviklingen gjennom 1988, slik at det har vært nødvendig å endre noe på tidligere forutsetninger for beregning av årslønn for månedslønte. Videre har endringer i aldersstrukturen ved at sysselsettingen blant de yngste arbeidstakerne har blitt redusert, påvirket lønnsutviklingen fra 1987 til 1988 for en del grupper. Utvalget kommer tilbake til dette senere i kapitlet. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

For de fleste lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene.

Utviklingen i årslønn

i utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst og årslønnsnivå er ført fram til 1988 for alle grupper og gjengis i tabell 2a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariff tillegg i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker, særlig gjelder dette for månedslønte. I tabell 2a er det også beregnet gjennomsnittlig årslønn for hver gruppe i 1988. Dessuten gis det anslag på årslønnsveksten fra 1988 til 1989 for en del av gruppene.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt - ut fra statistiske hensyn -- kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet

forhold mellom gruppenes gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. Variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper kan bl.a. ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjør og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn /kvinner).

Tabell 2a bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte også i virkeligheten for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 27-28 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen 23-24 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for et område sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte isolert sett trekke lønnsveksten ned for et område. På den annen side har lavlønnstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises til avsnitt 2.6.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsførtjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje - eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg - er med i tallene.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 2a, er annerledes for arbeidere i NHO- bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at arbeidere er timelønnte, mens de andre gruppene stort sett er månedslønnte.

Utgangspunktet for beregningene for alle grupper er å finne gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

For månedslønnte i tabell 2a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i september. En kan dermed anslå økingen i månedsførtjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøkning på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, vil for de fleste grupper også fordeles på ett eller flere tidspunkter.

Dette har vært de vanlige beregningsmåtene for månedslønnte tidligere. Lønnsutviklingen i 1988 har imidlertid vært påvirket av lovreguleringen av inntekter og utbytte. Først kom

lov om midlertidig inntekts- og utbyttestopp som trådte i kraft 7. mars 1988 og som stoppet all inntektsøking fra 29. februar i fjor. Stopploven ble 22. april avløst av lov om inntekt- og utbytteregulering. Denne loven åpnet adgang til lønnstillegg i samsvar med LO/NHO-avtalen, avtalene i varehandelen og avtalen i staten. Imidlertid legger loven begrensninger på lokale lønnstillegg (lønnsglidning) i den perioden loven gjelder, dvs. fra 22. april 1988 til 31. mars 1989. Basert bl.a. på stikkprøvekontroller foretatt av Statens pristilsyn og lønnsstatistikken for arbeidere i LO/NHO-bedrifter, er hovedinntrykket at inntektsreguleringsloven i stor grad har blitt fulgt. På denne bakgrunn la utvalget i januarrapporten i år, ved beregning av årslønnsveksten for månedslønne fra 1987 til 1988, til grunn at all lønnsvekst utover tariff tillegg etter 1. mars 1988, skjedde 1. januar 1988.

Ved nærmere analyse av lønnsstatistikken for noen grupper viser det seg at en del av lønnsveksten fra 1987 til 1988 skyldes endringer i aldersstrukturen. Det viser seg at i en del områder i privat virksomhet har sysselsettingen blant de yngre arbeidstakerne blitt redusert fra 1987 til 1988. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen har derfor trukket i lønnsveksten fra 1987 til 1988 opp. Dette er den motsatte virkningen av hva som vanligvis har vært tilfelle i tidligere år. Oppstillingen nedenfor viser hvor mye endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen fra 1987 til 1988 (dato til dato vekst):

Varehandel

menn : 0,64 prosentpoeng

kvinner: 0,56 " "

Bankvirksomhet

menn : 1,24 prosentpoeng

kvinner: 1,44 " "

Forsikring

menn : 0,78 prosentpoeng

kvinner: 0,67 "

Forretningsm.

tjenesteyting

menn : 0,92 prosentpoeng

kvinner: 0,83 "

Endringene i aldersstrukturen må i hovedsak antas å skyldes oppsigelser/innskrenkninger. Også i tidligere år har lønnsutviklingen vært påvirket av endringer i aldersstrukturen, men da har som regel endringene dratt lønnsveksten ned. I tidligere år har en kunnet ta hensyn til endringene gjennom den måten lønnsveksten har vært fordelt over året. I varehandel for eksempel har lønnsveksten vært fordelt med en halvpart på 1.4 og den andre halvparten på 1.7.

Lønnsøking i 1988 som følge av endringer i aldersstrukturen rammes selvsagt ikke av inntektsreguleringsloven. På denne bakgrunn finner utvalget det rimelig at denne form for lønnsglidning fordeles jevnt over året 1988. Utslaget av endret aldersstruktur i ovennevnte grupper er derfor lagt til 1.7.88. Denne endringen i beregningsmåten siden januarrapporten trekker årslønnsveksten fra 1987 til 1988 ned

med 0,3-0,6 prosentpoeng for ovennevnte grupper. På den annen side blir overhenget til 1989 noe høyere. Sett over perioden 1987-89 vil lønnsveksten bli den samme ved de to metodene.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusive overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter NHOs oppgaver over dagtidsarbeidere, 2-skiftsarbeidere o.s.v. Disse beregningene tar ikke hensyn til at faktisk normalarbeidstid kan være forskjellig fra avtalefestet normalarbeidstid. Arbeidstidsundersøkelser som ble gjennomført i NHO-bedrifter, viste at det faktisk skjedde en viss arbeidstidsreduksjon i årene før 1.1.87. Beregninger som utvalget foretok i NOU 1988:26 Om inntektsoppgjørene 1988, viste at dersom faktisk normalarbeidstid hadde vært lagt til grunn ved beregning av årslønnsveksten fra 1986 til 1987 ville veksten for industriarbeidere i tabell 2a vært om lag 0,6 pst høyere. På den annen side har metoden som brukes i tabell 2a, overvurdert veksten i enkelte år i perioden 1980-86 med til sammen om lag 0,6 pst. Siden det vanligvis ikke vil foreligge undersøkelser over gjennomsnittlig faktisk normalarbeidstid hvert år, valgte utvalget i fjor å holde fast ved den samme beregningsmetode for årslønnsveksten som var brukt i tidligere år og som ville være tilgjengelig også i årene framover.

Tabell 2a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert en del mellom de ulike grupper. For ansatte i kommunene, i varehandel og i hotell og restaurant må den forholdsvis sterke lønnsveksten ses i sammenheng med lavlønsprofilen i oppgjørene. Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i NHO-bedrifter, bankansatte og ansatte i varehandelen har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. I forretningsmessig tjenesteyting har også ledende funksjonærer hatt en lønnsvekst i overkant av gjennomsnittet i perioden 1983-88. Andre grupper har hatt like sterk eller sterkere vekst dersom en ser på enkelte år.

Den laveste gjennomsnittlige lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte og for undervisningssektoren (skoleverket). Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 2a gir en samlet årslønnsvekst på om lag 6 pst fra 1987 til 1988. Sammenveiingen er basert på lønnstakerårsverk fra 1987. Tabellen omfatter ikke alle lønnstakergrupper i samfunnet, og metoden for sammenveining kan gi et resultat som er forskjellig fra det en får med andre metoder.

Utvalget har gitt anslag på årslønnsveksten fra 1988 til 1989 for noen grupper. Grunnlaget for disse anslagene er overhenget til 1989 og de lønnstillegg som er avtalt for en del grupper under våroppgjøret og som den nye loven om inntekt- og utbytteregulering slipper gjennom. Veksten er anslått til ca 3,8 pst i LO/NHO-området og til ca 4 pst for statsansatte. I varehandelen under ett bidrar overhenget til 1989 og tariffillegget fra 1.4.89 til årslønnsveksten med om lag 3 1/2 pst. I kommunesektoren er hovedtyngden av

oppgjørene fortsatt til mekling.

Oppgjørene i bank- og forsikringsvirksomhet er ennå ikke slutført.

Uvalget anslår gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 1988 til 1989 for de gruppene som hittil har forhandlet ferdig, til noe i underkant av 4 pst.

I tabell 2b har en samlet gruppene i tabell 2a i tre grupperinger. Tabellen viser gjennomsnittlig lønnsvekst for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien (bare arbeidere før 1985)
- arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet (funksjonærer i NHO- bedrifter er ikke med før 1985)
- ansatte i offentlig forvaltning

Næringene/gruppene i annen privat næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 2h viser at arbeidere og særlig funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet har hatt en del sterkere lønnsutvikling enn arbeidere i industrien i perioden 1980-88. Ansatte i offentlig forvaltning og arbeidere i industrien har hatt om lag samme gjennomsnittlige lønnsvekst i denne perioden.

I årene 1985-88 har også ansatte (arbeidere og funksjonærer under ett) i annen privat næringsvirksomhet hatt en sterkere lønnsvekst enn ansatte i industrien. Offentlig ansatte har hatt en noe svakere vekst enn industrien.

TABELL 3A. BEREGNET ÅRSLØNNSVEKST FOR NOEN GRUPPER.

År	ARBEIDERE I NHO-BEDRIFTER ¹⁾				FUNKSJONÆRER					
	INDUSTRI		BYGG- OG ANLEGG:		LAND- TRANSP.	I NHO-BEDRIFTER		VAREHANDEL		HOTELL - OG REST. ³⁾
	I ALT	I ALT	BYGGEV.	LEDENDE		I ALT	LEDENDE	I ALT	LEDENDE	
1980-81	10,1	9,4	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7	-	17,5	
1981-82	10,5	11,3	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5	-	10,5	
1982-83	8,3	5,8	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5	-	6,4	
1983-84	7,9	6,0	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2	-	6,8	
1984-85	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5	
1985-86	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1	
1986-87	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0	
1987-88	5,8	5,5	6,7	6,7	5,6	4,7	8,4	9,4	6 1/2	
1988-89 ²⁾	4	-	-	4 1/2	-	-	3 1/2	-	6 1/2	
1980-88	92,1	91,5	94,8	83,1	101,9	95,4	103,6	-	98,6	
GJ.SN.	8,5	8,5	8,7	7,8	9,1	8,7	9,3	-	9,0	
Årslønn 1988	kr 153 700	kr 186 200	kr 179 800	kr 141 700	kr 202 200	kr 305 200	kr 157 000	kr 254 400	kr 118 800	

ÅR	FORRETNINGS- OG SPAREBANKER		FORSIKRING:		STATEN:		KOMMUNENE ⁴⁾		SKOLE- SEKTOR	FORRETNINGS- TJENESTEYTING ⁵⁾	
	I ALT LEDENDE		I ALT LEDENDE		I ALT LEDENDE ⁶⁾		I ALT	HELSE		I ALT LEDENDE	
1980-81	13,2	12,5	13,0	-	11,5	6,2	12,4	-	10,1	-	-
1981-82	13,2	10,7	12,8	-	12,3	8,0	12,1	-	12,4	13,2	-
1982-83	8,6	7,2	9,6	-	7,6	7,6	9,0	8,0	7,5	11,2	-
1983-84	6,5	5,5	5,6	-	6,5	8,0	7,5	7,2	6,4	9,0	9,2
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7,5	7,5	7,3	9,5	8,7
1987-88	9,9	7,3	11,6	8,7	3,3	1,7	3,6	3,7	6,9	8,1	8,3
1988-89	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
1980-88	103,6	87,3	101,4	-	86,2	76,8	95,0	-	88,2	-	-
GJ.SN.	9,3	8,1	9,1	-	8,1	-	8,7	-	8,2	-	-
Årslønn 1988	kr 192 600	kr 309 900	kr 224 500	kr 327 000	kr 184 500	kr 262 400	kr 173 600	kr 171 200	kr 208 000	kr 231 400	kr 325 200

1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87.

2) Anslag som bygger på overhenget fra 1988 og tillegg som følge av tariffrevisjonen i 1989. Tallene er avrundet og inkluderer ikke bidrag fra eventuell lønnsglidning i 1989.

3) I perioden 1980-85 omfatter tallene månedslønte. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønte med. Imidlertid omfatter anslagene for 1988 og 1989 denne gangen bare månedslønte. Årslønnsnivået for 1988 er for månedslønte etter SSBs statistikk for hotell- og restaurant.

4) Statistikken for kommunene har vært under utbygging i den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene for kommunene i alt heltidsansatte inkl. helse- og sosialsektoren, men ekskl. skoleverket. For helsesektoren ble det utarbeidet lønnsstatistikk for første gang i 1982. Tallet for 1987-88 er et foreløpig anslag for årslønnsveksten pr. årsværk.

5) Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

Tabell 2b

ARSLØNNSVEKST FOR TRE HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE¹.

	<u>Industrien</u>			<u>Annen priv. næringsvirk.</u>			<u>Offentlig forvaltning</u>
	<u>Arbeid- ere</u>	<u>Funksj. I alt</u>	<u>I alt</u>	<u>Arbeid- ere</u>	<u>Funksj³⁾ I alt³⁾</u>	<u>I alt³⁾</u>	
1980-81	10,1	-	-	9,9	11,3	10,9	11,9
1981-82	10,5	-	-	14,7	11,9	12,7	12,2
1982-83	8,3	-	-	7,5	8,9	8,5	8,2
1983-84	7,9	-	-	6,7	8,0	7,6	6,9
1984-85	7,4	-	-	7,1	8,0	7,8	7,1
1985-86	10,0	9,2	9,7	10,6	10,6	10,6	9,5
1986-87	8,1	7,6	7,9	8,8	8,4	8,5	7,3
1987-88	5,8	5,6	5,7	6,0	8,6	7,8	4 1/2 ²⁾

1980-88	92,1	-	-	97,5	106,0	103,5	91,0
Gjennom- snitt pr. år	8,5	-	-	8,9	9,5	9,3	8,4

1) Omfatter bare grupper som er med i tabell 2a.

2) Anslag

3) Før 1985 er ikke funksjonærer i NHO-bedrifter med i tallene.

2. Lønnsutviklingen ifølge nasjonalregnskapet

I tabell 2a har en samlet de fleste større grupper som det utarbeides offentlig lønnsstatistikk for. Tabellen er basert på lønnsstatistikkenes gruppering og begreper.

Tabell 2c viser lønnsvekst pr. normalårsverk fordelt etter næring for årene 1986-1988, og er basert på nasjonalregnskapets inndeling og lønnsbegreper. Tallene i tabell 2c bygger på mer omfattende opplysninger om lønnskategorier enn tabell 2a. Lønn ifølge nasjonalregnskapet inkluderer kontantlønn medregnet overtidsbetaling, lønn in natura og sosiale ytelser. Ved sammenveiningen er dessuten lønnssummen brukt som vektor. Forskjellen i tallene i de to tabellene forklares av de ulike grunnlagene, og av at faktisk normalarbeidstid inngår i tabell 2c, mens avtalefestet arbeidstid er grunnlaget i tabell 2a (se fotnote 2 i tabell 2c). For 1988 vises også lønnsvekst pr. timeverk og lønnskostnadsvekst pr. timeverk. Differansen mellom lønn og lønnskostnader pr. timeverk forklares i hovedsak av arbeidsgiveravgiften. Det vises forøvrig til vedlegg C hvor lønnsbegrepene som brukes i dette kapitlet er definert.

Av tabell 2c framgår det at lønn pr. normalårsverk økte 5,9 prosent i gjennomsnitt for alle næringer fra 1987 til 1988. Dette er om lag 3,5 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittsveksten de to foregående årene. Til sammenligning ble timelønnsveksten for økonomien som helhet beregnet til 5,6 prosent mot 11,6 prosent året før. Forskjellen i lønnsvekst pr. timeverk og normalårsverk i 1987 var en direkte følge av arbeidstidsforkortelsen.

Inntektsreguleringsloven i 1988 ga rom for et generelt tillegg på kr 1,- pr. time for voksne arbeidstakere basert på 37,5 timers uke, særskilte tillegg til en del grupper med lønnsnivå lavere enn industrigjennomsnittet og en ny pensjonsordning. Loven var et effektivt virkemiddel for å begrense lønnsveksten, og lønnsoverhenget inn i 1989 er derfor svært lavt. Selv om inntektsreguleringsloven la til grunn likt kronetillegg for alle grupper, varierte lønnsveksten pr. årsverk i 1988 en god del mellom ulike næringer. Dette skyldes både ulikt overheng inn i 1988, enkelte lønnstillegg gitt pr. 1.1. eller tidlig på nyåret og enkelte strukturelle endringer.

Spesielt for varehandel, forretningsmessig tjenesteyting og finansiell tjenesteyting (bank- og forsikringssektoren) bidro struktureffekter til høy lønnsvekst fra 1987 til 1988. Struktureffektene skyldes forskyvninger i alderssammensetningen mot høyere gjennomsnittsalder.

Finansiell tjenesteyting hadde ellers den høyeste lønnsveksten pr. normalårsverk med 9,8 prosent. Utover de strukturelle endringene er årsaken til dette at det ble gitt et generelt tillegg på 5,5 prosent fra 1.januar.

Også varehandel og forretningsmessig tjenesteyting hadde en lønnsvekst pr. årsverk godt over gjennomsnittet. Ved siden av strukturendringen forklares dette av et stort lønnsoverheng inn i 1988.

Overhenget inn i 1988 for offentlig forvaltningsvirksomhet var lite og følgelig ble lønnsveksten pr. normalårsverk bare 4,3 prosent, over 2 prosentpoeng mindre enn gjennomsnittlig vekst i næringsvirksomhet. I 1986 og 1987 var lønnsveksten i offentlig forvaltningsvirksomhet svakt lavere enn gjennomsnittet i næringsvirksomhet.

1988 hadde 1 arbeidsdag mer enn 1987. For månedslønte medførte dette at lønnsveksten pr. årsverk ble større enn lønnsveksten pr. timeverk. For mange næringer kan forskjellen på om lag 0,4 prosentenheter mellom lønnsvekst pr. årsverk og pr. timeverk forklares med denne "ekstra" arbeidsdagen. Dette gjelder ikke bygge- og

anleggsvirksomhet der en hadde om lag lik vekst i lønn pr. årsverk og pr. timeverk i 1988. I kommunal forvaltningsvirksomhet var lønnsveksten pr. timeverk svakt høyere enn lønnsveksten pr. årsverk. Dette skyldes at lærerstreiken vinteren 1988 førte til lavere vekst i timeverkene enn i antall personer sysselsatt i undervisningsvirksomhet.

Omlegging av beregningsgrunnlaget for arbeidsgiveravgiften i 1988 førte til at avgiften vokste sterkere enn lønningene. Differansen på om lag 0,5 prosentenheter mellom lønnsvekst pr. timeverk og vekst i lønnskostnad pr. timeverk kan for de fleste grupperingene under næringsvirksomhet forklares med dette. I offentlig forvaltningsvirksomhet slo omleggingen av arbeidsgiveravgiften enda sterkere ut.

3. LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO-NHO-området (tidligere LO- N.A.F.)

I NHOs lønnsstatistikk for voksne arbeidere i industri, bergverk, bygge- og anleggsvirksomhet, privat transportvirksomhet og oljevirksomhet var det en økning i årslønn (eksklusive overtid) på 6,1 prosent fra 1987 til 1988.

Årslønnsøkningen fra 1987 til 1988 besto av:

- Overheng fra 1987:	3,2 prosent
- Tariff tillegg i 1988:	
Bidrag fra tillegg pr. 1.april:	1,1 prosent
Bidrag fra garantit tillegg 1.okt:	0,1 prosent
- Bidrag fra lønns glidningen etter 4.kv.1987:	
Bidrag for lønnsloven (4.kv.87-1.kv.88)	1,4 prosent
Strukturelle endringer i løpet av 1988:	0,3 prosent

Veksten i industri og bygge- og anleggsvirksomhet har vært noe lavere enn gjennomsnittet, mens landtransport og oljevirksomhet ligger noe over gjennomsnittet.

Fig.2.1 og tabell 2d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønns glidning for voksne arbeidere (menn + kvinner). Tabellen viser utviklingen i veksten i timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før.

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnstillegg, garantit tillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale, herunder forbundsvisse forhandlinger. Lønns glidningen blir en restpost. Lønns glidning blir således et statistisk begrep hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeide osv. har betydning.

Tabell 2c. Lønnsøkning (inkl. overtid) etter næring. Prosentvis endring fra året før

	Pr. normalårsverk ²⁾			1988*1)	
	1986	1987	1988*1)	Lønn pr. timeverk	Lønnskostnader pr. timeverk
Alle næringer	9,5	9,3	5,9	5,6	6,4
Næringsvirksomhet	9,6	9,4	6,5	6,1	6,6
Primærnæringer	9,2	8,5	5,3	4,9	5,4
Jordbruk	9,5	8,2	4,0	3,6	4,1
Skogbruk	9,5	8,0	5,0	4,6	5,1
Fiske og fangst	9,6	10,2	7,4	7,0	7,6
Oljeutv. og rørtransp.	6,2	12,4	4,7	4,0	4,5
Utv. av råolje og naturgass	6,2	12,2	4,7	4,0	4,5
Rørtransport	6,2	24,2	3,7	3,2	3,7
Industri og bergv.drift	9,0	9,9	6,2	5,8	6,3
Bergverksdrift	8,7	9,2	5,7	5,7	6,2
Skjernet industri ...	10,7	11,1	7,0	6,7	7,2
Utekonkurrerende ind.	7,6	8,7	5,1	4,5	5,0
Hjemmekonk. industri	8,7	9,9	6,1	5,8	6,3
Elektrisitetsforsyning	8,9	9,7	4,0	3,5	4,1
Bygge- og anl.virksomh.	9,3	11,2	5,0	4,9	5,4
Varehandel	11,4	8,7	8,4	7,9	8,5
Utenriks sjøfart og oljeboring	10,3	9,6	-2,0	-2,5	-2,7
Utenriks sjøfart	11,6	9,3	-4,0	-4,4	-4,7
Oljeboring	3,8	6,0	8,7	8,2	8,7
Samferdsel	10,2	9,9	5,8	5,4	5,7
Boligtjenester	10,2	9,6	8,5	8,0	8,6
Annen næringsvirksomhet	10,1	8,8	7,7	7,3	7,8
Hotell og restaur.dr.	10,4	7,6	6,0	5,5	6,1
Finans. tjenesteyting	9,2	6,0	9,8	9,3	9,9
Forretn.messig tj.yting og utleiev.	9,9	9,7	8,5	8,0	8,6
Tjenesteyting ellers	10,0	9,0	5,8	5,4	5,9
Offentlig forv. virksomh.	9,2	9,1	4,3	4,3	5,6
Statlig forvaltn.virks.	9,3	8,7	3,9	3,4	5,8
Kommunal forvaltn.virk	9,2	9,2	4,3	4,5	5,4
MEMO:					
Fastlands-Norge	9,7	9,4	6,0	5,8	6,5
Skjermede næringer	10,0	9,4	6,1	5,9	6,6
Utekonkurr. næringer ..	7,8	8,8	5,2	4,7	5,2
Hjemmekonkur.næringer .	8,7	9,8	6,0	5,6	6,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

1) Tall for 1988 er beregnet av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget.

2) Årsverksbegrepet er omdefinert fra og med 1987.

Antall normalårsverk er definert som antall heltidstilsatte personer pluss antall deltidstilsatte omregnet til heltid med del lønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidstilsatte.

Tabell 2 d. Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke.

		Endring i prosent fra samme kvartal året før			-Lønns- glidning som prosent- andel av total lønnsut- vikling		
		Lønnsøkning	Herav:				
		pr. time	Tariff- messig økning	Lønns- glid- ning			
1979	1.	"	5,9	2,1	3,8	64	
1980	1.	"	2,6	0,3	2,4	92	
1981	1.	"	13,5	5,2	8,3	61	
1982	1.	"	8,3	1,8	6,6	80	
1983	1.	"	11,8	5,5	6,3	53	
1984	1.	"	6,1	1,0	5,2	85	
1984	2.	"	7,4 1)	2,9	4,4	59	
1984	3.	"	7,9 1)	3,0	5,0	63	
1984	4.	"	8,7	3,0	5,7	66	
1985	1.	"	8,9	3,0	5,9	66	
1985	2.	"	7,2	0,8	6,4	88	
1985	3.	"	6,5	0,5	6,0	92	
1985	4.	"	7,0	0,5	6,5	93	
1986	1.	"	7,4	0,5	6,9	93	
1986	2.	"	10,5 1)	3,1	7,3	70	
1986	3.	"	11,5 1)	3,8	7,7	68	
1986	4.	"	12,1	3,7	8,4	69	
1987	1.	"	18,3 2)	10,5 3)	3,6	6,9	66 3)
1987	2.	"	16,1 2)	8,3 3)	0,9	7,4	89 3)
1987	3.	"	15,8 2)	8,1 3)	0,3	7,8	96 3)
1987	4.	"	14,0 2)	7,7 3)	0,2	7,5	97 3)
1988	1.	"	8,5	0,2	8,3	98	
1988	2.	"	7,7	1,7	6,0	78	
1988	3.	"	5,0	1,7	3,3	66	
1988	4.	"	3,7	1,7	2,0	54	

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønnstallene før 1987 er ikke omregnet.

- 1) Korrigert for etterbetalinger.
- 2) Faktisk timelønnsvekst.
- 3) Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede normalarbeidstiden.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

Fig 2.1 og tabell 2d viser at lønnsglidningen regnet i forhold til samme periode året for var avtakende frem til 1984 for deretter å øke. Den totale lønnsveksten pr. arbeidet time inkl. arbeidstidsforkortelsen nådde en topp i 1987. I løpet av 1988 har lønnsglidningen avtatt sterkt og er nå på sitt laveste nivå siden pris- og lønnsstoppen på slutten av 1970-tallet.

For voksne arbeidere var veksten i den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg omregnet til 37,5 t/uke 3,7 prosent fra 4. kvartal 1987 til 4. kvartal 1988¹

Denne økningen skyldes:

-	lavlønnsgarantitillegg pr. 1. okt. 1988:	0,2 prosent.
-	lønnstillegg fra 1. april 1988:	1,5 prosent.
-	lønnsglidning:	2,0 prosent.

Lønnsøkningen for voksne arbeidere fra 4.kvartal 1987 til 1.kvartal 1988 var preget av en del spesielle forhold som slo ut i lønnsvekst:

- Omfattende samordning av lønnsystemene i oljesektoren fra 1.oktober 1987(se omtalen av oljevirkksomhet, offshore). Ansiennitetstillegg slo spesielt ut fra 1.januar 1988.
- Endel bedrifter utsatte 1987-oppgjøret ved å henføre tillegg etterskuddsvis til 1.januar 1988.
- Andelen skiftarbeide tiltok noe.

Lønnsøkning som skyldes disse faktorene er knyttet til forhold for lønnsoppgjøret i 1988 og for inntektsreguleringsloven ble innført i samband med lønnsoppgjøret i 1988. Imidlertid slo slik lønnsvekst fullt ut i årslønnsveksten fra 1987 til 1988, i og med at de fikk virkning for hele 1988.

¹) Skift- og turnusarbeidere har lavere normalarbeidstid enn 37.5 tiuke. Omregning til 37.5 t/uke betyr at gjennomsnittlig timefortjeneste for disse gruppene er beregnet til felles basis med hensyn til arbeidstid pr. uke. Metoden for utregning av lønnsvekst er derfor mere sammenlignbar med veksttallene for månedslønnede. De kvartalsvise økningstallene vil også være sammenlignbare med årslønnsveksten i tabell 2a.

Lønnsveksten etter innføringen av inntektsreguleringsloven i fjor og tilleggene 1.april 1988 knytter seg i første rekke til de tariff tillegg som påløper som følge av lavlønns tillegg, utviklingen i diverset tilleggene og til endringen i timeverksfordelingen mellom bransjene.

For arbeidere har det jevnt over vært en økning i den relative andelen av lønnsveksten som er knyttet til diverset tillegg i hele 1980-årene. Diverset tillegg omfatter økt bruk av skift og andre lønselementer som er knyttet til arbeidets art. Uten diverset tilleggene var total lønnsvekst fra 1987 til 1988 0,2 prosent lavere. For alle kvartaler i 1988 antatt 3.kvartal økte diverset tilleggene langt sterkere enn annen lønnsvekst.

Endringer i timeverksfordelingen mellom bransjene har bidratt til ekstra lønnsvekst i hele 1988. Beregninger for voksne arbeidere totalt viser at ca. 0,4 prosentenheter av lønnsveksten fra 1987 til 1988 skyldes endringer i fordelingen i timeandelene mellom bransjene.

Etter den sterke økningen i andelen timer med overtidbetaling fra 1983 til 1987, var det en svak tilbakegang mot slutten av 1988. Fig. 2.2 viser utviklingen i overtidsvolumet fra 1970 til 1988.

Lønnsoverhenget inn i 1989 ble 0,7 prosent. Sammen med lønnsvekst i samband med tariffoppjøret i 1989 ventes årslønn å stige med knapt 4 prosent fra 1988 til 1989.

I de anslag som gis for årslønnsveksten fra 1988 til 1989 både for voksne arbeidere totalt og for undergrupper, har utvalget bare tatt med overhenget til 1989 og tillegg som følge av tariffrevisjonen i 1989. Utvalget har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunnlag for å gi anslag på eventuell lønns glidning i 1989.

Fig.2.1.Lønnsvekst pr. time ekskl. overtid for arbeidere i LO - NHO -området.

(Prosentvis endring fra samme kvartal året før)

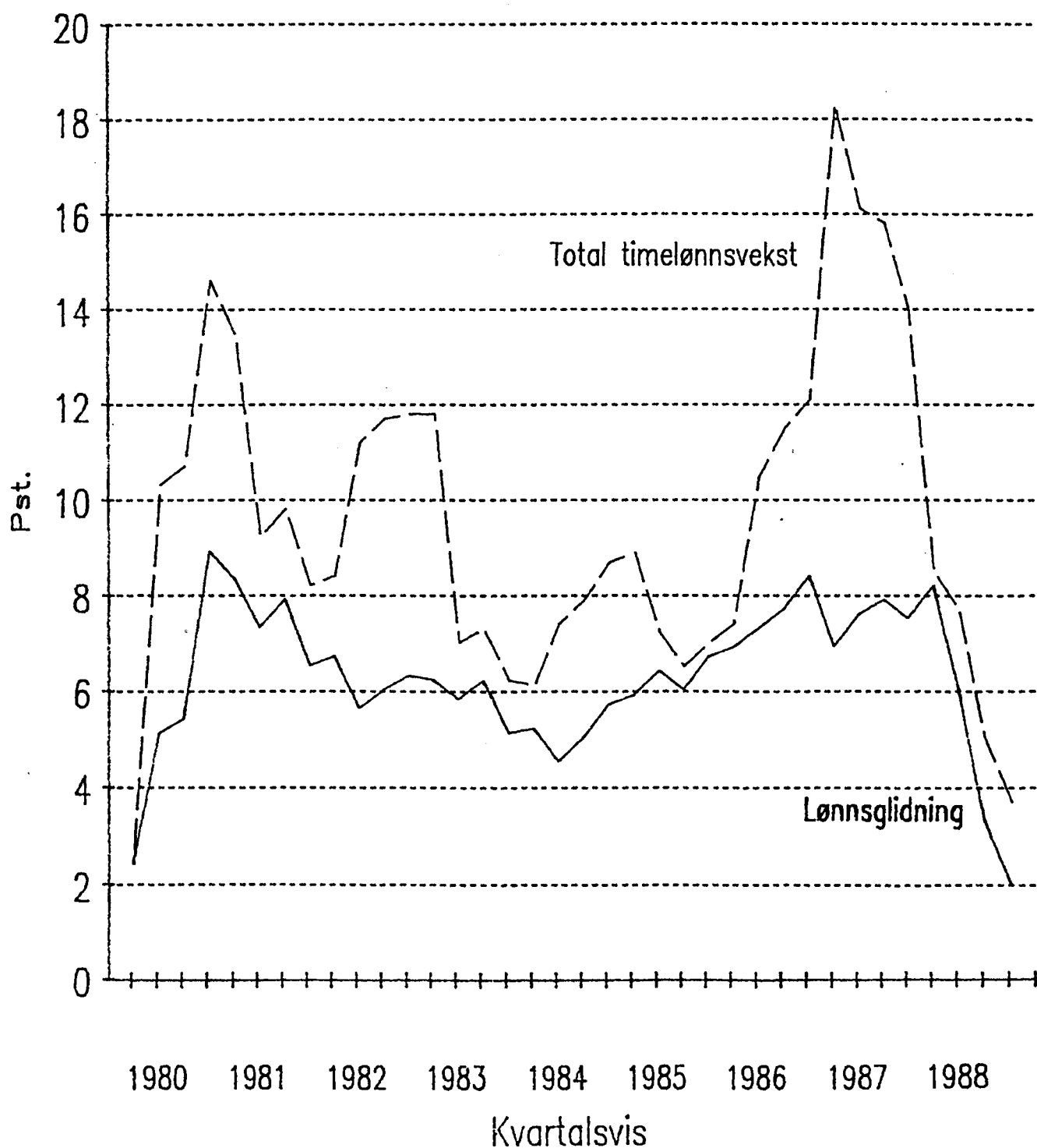
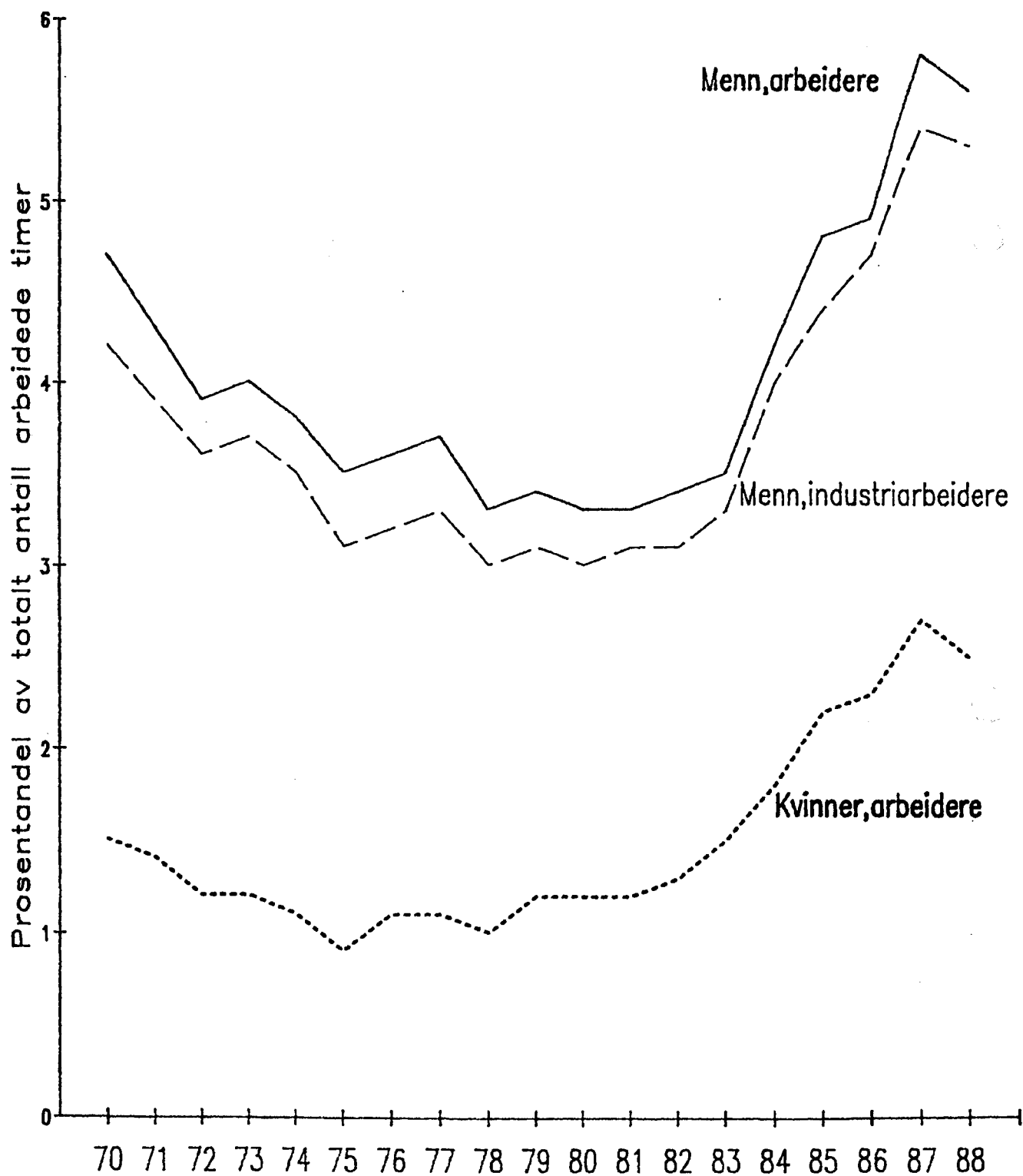

Fig.2.2. Omfanget av timer betalt med overtidsbetaling
1970 - 1988. Arbeidere.

For industriarbeidere eksklusiv offshorevirksomhet var årslønnsveksten (eksklusive overtid) 5,8 prosent fra 1987 til 1988.

Tilsvarende totalvekst fra 4. kvartal 1987 til 4. kvartal 1988 var 3,4 prosent, som er noe lavere enn for samtlige arbeidere i LO-NHO-området.

Lønnsoverhenget inn i 1988 var 3,2 prosent for voksne industriarbeidere. Tariffoppgjøret i 1988 ga et gjennomsnittlig tariff tillegg på 1kr. pr time for alle. Dessuten ga spesielle tillegg for noen bransjer fra 1. april 1988 og garantitillegg pr. 1. oktober 1988 økning i timefortjenestene på ca. 20 øre på hvert av tidspunktene ovenfor for arbeidere totalt sett, noe mindre for industriarbeidere.

Bidraget fra lønnsglidning etter 4.kvartal 1967 ble ca. 2 prosentenheter, hvorav ca 0,9 prosentenheter skyldes tillegg fra 4.kvartal 1987 til 1.kvartal 1988 før lønnsloven trådte i kraft , mens resten skyldes akkorder , bonuser , endret timefordeling mellom bransjer o.l.

Med et lønnsoverheng inn i 1989 på 0,9 prosent og de tillegg som er gitt i lønnsoppgjøret i 1989, anslår utvalget lønnsveksten for industriarbeidere fra 1988 til 1989 til ca.4 prosent.

I bygge - og anleggsvirksomheten steg årslønnen (eksklusiv overtid) med 5,5 prosent fra 1987 til 1988.

Den sterke lønnsveksten i 1987 ga et lønnsoverheng inn i 1988 på 4.3 prosent i bygge- og anleggssektoren, slik at lønnstillegget på 1 kr. pr. time fra 1. april 1988 førte til en lønnsvekst på noe i overkant av 5 prosent fra 1987 til 1988.

Bygge- og anleggsvirksomhet hadde før 1986 endel år med svært høy lønnsvekst. Utover i 1988 har færre oppdrag og mindre aktivitet slått ut i sterkt redusert vekst.

I forhold til samme kvartal året før ble lønnsveksten redusert fra 11,0 prosent til 1,9 prosent fra 1.kvartal 1988 til 4.kvartal 1988.

Lønnsoverhenget inn i 1989 ble 0,9 prosent.

For landtransport som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter , spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v., var det en økning i årslønn (ekskl. overtid) på 6,7 prosent fra 1987 til 1988. For 1988 ble det gitt endel spesielle tillegg, blant annet innenfor rutebilssektoren.

På grunn av variable arbeidstidsordninger vedrørende turnusordninger for rutebilssektoren, kan den faktiske arbeidstiden variere endel. Garantiordningen innenfor endel sektorer , med virkning fra 1. oktober hvert år og med basis i bransjens eget gjennomsnitt, kan gi usikre anslag for lønnsnivået på slutten av året.

Men med en lønnsvekst på 6,1 prosent fra 4. kvartal 1987 til 4.kvartal 1988 er lønnsoverhenget inn i 1989 beregnet til 1,4 prosent. Med de tillegg som er avtalt i 1988

kan lønnsveksten fra 1988 til 1989 anslås til 4 1/2 prosent. Det er store forskjeller mellom grupper som rutebilssektoren, speditører, grossister, bensinstasjoner etc. både når det gjelder lønnsoverhenget og lønnsvekst ellers.

I oljevirksomheten, offshore ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, samt offshorearbeider i industri og bygge- og anleggsvirksomhet var årslønnsveksten (ekskl. overtid, 8,5 prosent fra 1987 til 1988, mens lønnsveksten fra 4.kvartal 1987 til 4.kvartal 1988 ble 6,6 prosent.

På grunn av spesielle forhold innen operatør, catering og oljeboringsvirksomhet ble det fra 1. oktober 1987 etablert en ny 2 1/2- årig tariffavtale med omfattende samordninger og revisjoner av lønssystemene. Det er vanskelig å vurdere den umiddelbare lønnseffekten av dette. Kollektivt ansiennitetsopprykk pr. 1. januar 1988 bidro imidlertid til at lønningene innenfor denne sektoren økte med ca. 3 prosent pr. 1. januar 1999, noe som forklarer en stor del av den sterkere lønnsveksten fra 1987 til 1988 for offshorearbeidere i forhold til andre grupper.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

For funksjonærene i NHO-bedrifter (tidligere N.A.F.-bedrifter) (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 3,4 prosent fra 1.september 1987 til 1.september 1988, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene. Tilsvarende økning 1. september 1987 og 1.september 1996 var h.h.v. 6,2 og 10,7 prosent. Det har derfor vært en jevnt avtakende lønnsvekst for funksjonærene de senere årene.

Reguleringstidspunkter for det generelle tillegget på 1 kr pr/time i samband med innteksreguleringsloven er i hovedsak kjent. Annen lønnsvekst som er påløpt i perioden 1.sept. 1987 til 1.sept.1988 er antatt i hovedsak gitt rundt 1.januar 1988. Beregningsutvalget har på dette grunnlag anslått årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til 5,6 prosent for samtlige funksjonærer i NHO-bedrifter. For funksjonærene i industri er årslønnsveksten fra 1987 til 1988 også beregnet til 5,6 prosent.

For funksjonærene totalt sett er det ingen ekstra lønnsvekst som følge av at yngre personer på lavt lønnsnivå har gått ut av statistikken i perioden 1.september 1987 til 1. september 1988.

For ledende funksjonærer er tilsvarende årslønnsvekst fra 1987 til 1988 beregnet til 4,7 prosent. Disse hadde en lønnsvekst på 2,9 prosent fra 1. september 1987 til 1. september 1988.

Utviklingen i lønnskostnader i NHO-bedrifter.

Fra 1983 til 1987 var det en betydelig økning i bruken av overtid eller timer betalt med overtidstillegg. Bedriftenes gjennomsnittlige utbetalinger pr. arbeidet time økte derfor sterkere enn timefortjenesten eksklusive overtid. Dessuten inneholder bedriftenes lønnskostnader også lønn for fravær av ulike slag, som feriepenger, bevegelige helligdager, lønn under sykdom og permisjon, samt arbeidsgiveravgifter til Folketrygden og til "LO/NHO-ordninger".

Foruten lønn for arbeidet og ikke-arbeidet tid, samt pliktige arbeidsgiveravgifter, har bedriftene lokalt fastlagte indirekte personalkostnader, som f. eks. til bedriftshelsetjeneste, pensjonsordninger, private sykekasser, yrkesopplæring, kantinevirksomhet, subsidierte lån osv.

Etter ILOS standard for klassifikasjon av indirekte personalkostnader er dette en del av bedriftenes indirekte personalkostnader. Internasjonale sammenligninger har disse elementer med i lønnskostnadene. (jfr.kap 5. 2 -5.4)

Undersøkelser i alle bedrifter i LO-NHO-området med mer enn 50 ansatte viste at disse kostnader totalt utgjorde i tillegg i gjennomsnitt 9 prosent av lønn for arbeidet tid for industriarbeidere og 10,5 prosent for industrifunksjonærer for regnskapsåret 1983. I 1983 var vel en tredjedel av de lokalt fastlagte indirekte personalkostnadene utgifter til pensjonsordninger.

Utgifter til yrkesopplæring utgjorde i 1983 ca.15 prosent. Andre mere stabile, men betydelige utgiftsposter er eks. utgifter til kantinevirksomhet og til arbeidsklær (som til en viss grad også er tariffestet).

Fra 1988 er endel av disse kostnadene belagt med arbeidsgiveravgifter som f. eks. pensjonspremier og fordel av billige lån til arbeidstakerne. Avgiftsøkningen på pensjonspremier slår i gjennomsnitt ut med 0,4 prosent økte indirekte personalkostnader for industriarbeidere, omlag det doble for funksjonærer.

Fra 1987 til 1988 økte totale timelønnskostnader 0,5 prosentenheter sterkere enn timefortjenestene pr. arbeidet time for industriarbeidere, hovedsakelig som følge av denne endringen.

Tabell 2 e viser lønnskostnadene for industriarbeidere pr. timeverk fra 1980 til 1988, spesifisert på typer av indirekte personalkostnader, målt i prosent av lønn pr. arbeidet time.

Tabell 2e. Bedriftenes totale lønnskostnader pr. arbeidet time fra 1980 til 1988 for industriarbeidere.

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1. Gjennomsnittlig timefortjeneste pr. arbeidet time i kr.	39,67	43,66	48,26	52,43	56,81	61,20	67,39	78,11	82,67
Økning fra året før i pst	10,1	10,1	10,5	8,6	8,4	7,7	10,1	15,9	5,8
2. Lønn for ikke arbeidet tid ¹⁾ i pst av 1	20,5	20,2	20,3	20,1	21,1	21,8	21,6	21,1	21,2
Herav i pst av 1:									
– Bevegelige helligdager	3,9	3,4	3,0	3,0	3,9	4,3	3,9	3,5	3,5
– Lønn under sykdom og permisjon	5,6	5,6	6,0	5,8	5,7	6,1	6,3	6,2	6,3
– Feriepenger, ordinære	10,0	10,2	10,3	10,3	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4
– Feriepenger av lønn under sykdom	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3. Gjennomsnittlig timefortjeneste for både arbeidet og ikke-arbeidet i kr.	47,80	52,48	58,06	62,97	68,74	74,54	81,95	94,59	100,20
Økning fra året før i pst	9,8	9,8	10,6	8,5	9,2	8,4	9,9	15,3	6,3
4. Obligatoriske avgifter:									
– Arbeidsgiveravgiften til folketrygden i pst av 1	19,4	19,2	19,2	19,0	19,0	19,1	19,1	19,2	19,3
– Økt grunnlag (pensjonspremier o.l.)									0,4
– "LO-N.A.F.-ordningene" ²⁾ i pst av 1	0,6	0,9	0,6	0,9	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0
5. Bedriftenes lønnskostnader pr. arbeidet time i kr.	55,74	61,30	67,76	73,40	80,05	86,84	95,49	110,40	117,31
Økning fra året før i pst	10,2	10,0	10,5	8,3	9,1	8,5	10,0	15,6	6,3
6. Indirekte personalkostnader, totalt pr. arbeidet time i pst av 1	40,5	40,4	40,4	40,0	40,9	41,9	41,7	41,2	41,9

1) Lønn for ikke-arbeidet tid er betaling for helgedager, feriepenger, lønn under sykdom og permisjoner o.s.v.

2) Lavlønnfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning.

Kilde: NHO

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

I utvalgets rapport fra januar i år ble det gitt anslag på årslønnsveksten fra 1987 til 1988 for en del grupper i privat virksomhet utenom LO/NHO området.

For de grupper det ikke forelå lønnsstatistikk for, ble anslagene gjort på grunnlag av overhenget fra 1987 og oppgaver over tariff tillegg i 1988. Det ble ikke lagt inn noen glidning bortsett fra for de grupper en hadde opplysninger om hadde fått lokale tillegg fra 1.1.88. For de grupper (utenom arbeidere i LO/NHO-området) hvor det forelå statistikk for 1988, ble all glidning lagt til 1.1.88. Dette gjaldt forretningsmessig tjenesteyting, bankvirksomhet og funksjonærer i NHO-bedrifter. Som redegjort for foran har en i denne rapporten lagt lønns glidning som skyldes endringer i aldersstrukturen (reduert sysselsetting blant yngre arbeidstakere) til 1.7.88 for gruppene varehandel, bank, forsikring og forretningsmessig tjenesteyting. Begrunnelsen er at denne form for lønns glidning antas å ha fordelt seg noenlunde jevnt over året 1988.

I de anslagene som gis for årslønnsveksten fra 1988 til 1989 for de ulike gruppene, har utvalget bare tatt med overhenget til 1989 og tillegg som følge av tariffrevisjonen i 1989. Utvalget har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunnlag for gi anslag på bidrag fra eventuell lønns glidning i 1989. Den normale lønns glidningen vil imidlertid bli stoppet av lovreguleringen av inntekter og utbytte.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte etter Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk med 8,1 pst for menn og kvinner under ett fra april 1987 til april 1988. For heltidsansatt prosentlønnet serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagsfortjenesten med 2,7 pst for voksne menn og med 6,2 pst for voksne kvinner fra perioden 1. november 1986 - 30. april 1987 til 1. november 1987 - 30. april 1988.

Tilleggene fra 1. april 1988 slo gjennomsnittlig ut med 176 øre/t. Garantitillegget fra 1.10.88 beløp seg til 137 øre/t for alle unntatt prosentlønnet serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning. Utvalget anslår årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til omlag 6 1/2 pst for fastlønte.

Utvalget antar at overhenget fra 1988, anslått til 2,6 pst og tillegg som følge av tariffrevisjonen i 1989 vil gi en årslønnsvekst fra 1988 til 1989 på omlag 6 1/2 pst for fastlønte.

I forretnings- og sparebanker steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 10,3 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1987 til 1. september 1988.

Det ble gitt et generelt tillegg fra 1. april 1988 på kr 1950 pr. år. Som for andre grupper ble det ikke gitt generelle tillegg ved lønnsoppgjøret i 1987. Partene ble i stedet enige om å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg til 4. kvartal 1987. Disse forhandlingene ga et lønnstillegg fra 1. januar 1988 på 5,5 pst. Videre ble det i følge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening gitt lokale tillegg på 2,1 pst fra 1.1.88. Utvalget har anslått årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til 9,9 pst.

Overhenget fra 1988 er anslått til 0,9 pst. Fra 1.1.89 er det opplyst at det er gitt sentralt fastsatte lokale tillegg på 0,3 pst. I denne sektoren forhandles det fortsatt.

I forsikringsvirksomhet steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 11,3 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1987 til 1. september 1988.

Det ble også i forsikringsvirksomhet gitt et generelt tillegg fra 1. april 1988 på kr 1950 pr. år. Heller ikke her ble det gitt generelle tillegg ved lønnsoppgjøret i 1987. Som i bankvirksomhet ble partene istedet enige om å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg til 4. kvartal 1987. Disse forhandlingene ga et lønnstillegg fra 1. januar 1988 på 5,5 pst. Videre ble det i følge Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening gitt lokale tillegg på 3,1 pst fra 1.1.88.

Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til 11,6 pst.

Overhenget fra 1988 er anslått til 0,6 pst. Også i forsikringssektoren forhandles det fortsatt om eventuelle tariff tillegg i 1989.

Bank og forsikring er de gruppene i tabell 2a som har hatt klart sterkest lønnsvekst fra 1987 til 1988. Imidlertid hadde disse to gruppene lavere lønnsvekst enn gjennomsnittet fra 1986 til 1987. Ser en på årene 1986-88 under ett, har bank- og forsikringsansatte likevel hatt en lønnsøkning som ligger om lag 2-3 ½ prosentpoeng over gjennomsnittlig lønnsvekst for alle lønnstakere under ett.

I varehandel steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 5,7 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1987 til 1. september 1988.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening ble det fra 1. april 1988 gitt generelle tillegg og lavlønnstillegg på til sammen kr. 190 pr. måned.

Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1987 til 1988 til 8,4 pst i varehandelen under ett. Dette er en vesentlig oppjustering siden januarrapporten. Imidlertid forelå det ikke lønnsstatistikk for 1988 på det tidspunktet.

Utvalget har beregnet at overhenget fra 1988, anslått til 0,6 pst og tariff tillegg fra 1.4.89 på 487,50 pr. måned slik som avtalt mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening, vil bidra til årslønnsveksten fra 1988 til 1989 med om lag 3 ½ pst.

Siden 1980 har Statistisk sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i forretningsmessig tjenesteyting. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1987 til 1. september 1988 steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 5,3 pst for menn og

kvinner under ett. Med den beregningsmåten for månedslønne som det er redegjort for foran, dvs. at lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen legges til 1.7.88 og all annen lønnsvekst utover tariff tillegg etter 1. mars til 1.1.88, kan årslønnsveksten fra 1987 til 1988 beregnes til 8,1 pst.

I innenriks sjøfart steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 8,9 pst fra november 1987 til november 1988.

I innenriks sjøfart utbetales garantitillegget fra 1.4. Fra 1.4.88 ble det foruten det generelle tillegget på kr. 1/t gitt et garantitillegg på kr. 3,86.

Fra 1.4.89 er det avtalt et tillegg på kr. 3,20 pr/t, herav 20 øre som garantitillegg.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

For arbeidstakere i statsforvaltningen steg gjennomsnittlig månedsførtjeneste pr. årsverk med 3,9 pst fra 1. oktober 1986 til 1. oktober 1987.

Partene ble enige om å avstå fra forhandlinger pr. 1. mai 1987. Disse forhandlingene skulle i stedet skje med virkning fra 1. januar 1988. Det ble i disse forhandlingene oppnådd enighet om et generelt tillegg på lønnstabell A med kr 2 500 på alle lønnstrinn eller om lag 1,5 pst i gjennomsnitt for alle ansatte.

Oppgjøret pr. 1. april 1988 besto i hovedsak av et generelt tillegg på kr. 1 pr time eller kr. 1 950 pr. år. Dessuten ble det innenfor en ramme på 0,4 pst foretatt endel justeringer rettet mot lavlønnsgrupper i staten.

Lønnstilleggene i staten i 1988 slo ut på denne måten:

	Årslønnsvekst 1987-88	Tillegg pr. dato	Virkn. dato
Generelt tillegg	1,5 pst	1,5 pst	1.1.88
Generelt tillegg	0,9 pst	1,2 pst	1.4.88
Lavlønns tillegg / Justeringer	0,3 pst	0,4 pst	1.4.88

Lønnstilleggene i oppstillingen ovenfor bidrar til årslønnsveksten fra 1987 til 1988 med om lag 3 pst.

Deler av innrapporteringen til lønnsstatistikken er lagt om. Dette har medført en del vanskeligheter slik at statistikken for 1988 ennå ikke er helt ferdig. På grunnlag av foreløpig informasjon om lønnsveksten antar utvalget at årslønnsveksten kan bli om lag 3

1/2 pst fra 1987 til 1988.

Skoleverket

For tilsatte i skoleverket steg gjennomsnittlig månedsførtjeneste pr. årsverk med 3,9 pst fra 1. oktober 1986 til 1. oktober 1987. Lønnsstatistikk for 1988 foreligger ikke ennå. Etter bruddet i forhandlingene om innstillingen fra utvalget som behandlet undervisningspersonalets framtidige arbeidssituasjon (UFA-utvalget), ble partene enige om å bring saken inn for Statens Lønnsutvalg som særskilt nemnd. Avgjørelsen medførte ett lønnstrinn ekstra for undervisningsstillingene i skoleverket med virkning fra 1. mars. Det skulle forhandles videre om ferielønn og overtid.

Lønnstilleggene i skoleverket i 1988 slo ut på denne måten:

	Årslønnsvekst 1987-88	Tillegg pr. dato	Virkn. dato
Generelt tillegg	1,5 pst	1,5 pst	1.1.88
UFA-oppgjøret 1)	3,9 pst	4,7 pst	1.3.88
Generelt tillegg	0,9 pst	1,2 pst	1.4.88
Lavlønnstillegg / Justeringer	0,3 pst	0,4 pst	1.4.88

1) Omfatter virkningen av ett lønnstrinn.

Utvalget anslår samlet årslønnsvekst for tilsatte i skoleverket fra 1987 til 1988 til om lag 7 pst.

I statsforhandlingene har en kommet fram til avtale om lønnstillegg i 1989 med Statstjenestemannskartellet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - Seksjon stat og Norsk Lærerlag. Oppgjøret med Akademikernes Fellesorganisasjon går til tvungen mekling. For de organisasjonene som har kommet fram til avtale, er det gitt et likt lønnstillegg til alle på kr. 7 150 pr. år. For statsansatte betyr dette en gjennomsnittlig øking på 4,3 pst fra 1. april eller 3,2 pst som bidrag til årslønnsveksten fra 1988 til 1989. Videre ble det avsatt 0,1 pst på årsbasis til sentrale forhandlinger etter pkt. 5B i hovedtariffavtalen. Sammen med et beregnet overheng fra 1988 på 0,5 pst gir dette en årslønnsvekst på 3,8 pst. I tillegg kommer eventuell glidning.

Kommunene

I utvalgets rapport fra januar i fjor (NOU 1988:5) ble lønnsstatistikken og lønnsutviklingen i kommunene behandlet mer inngående enn i tidligere rapporter. Det vises til dette.

I følge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er timelønnte med 2,2 pst. fra 1. oktober 1986 til 1. oktober 1987. For arbeidstakere i helsevesen og sosial omsorg steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 2,3 pst i det samme tidsrommet. Det foreligger ikke lønnsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå for 1988.

Av tilleggene utgjør de variable tilleggene, som omfatter bl.a. vakttillegg, søndagstillegg og komitegodtgjørelse den klart største andelen. SSB har lagt stor vekt på å revidere anslagene for de variable tilleggene, slik at det nå er bedre kvalitet på statistikken for disse tilleggene enn tidligere.

Kommunenes Sentralforbund offentliggjør statistikk for lønnstakere som følger Sentralforbundets tariffområde (eksl. Oslo og Bærum). Denne statistikken dekker om lag 3/4 av de heltidsansatte som inngår i Byråets statistikker for kommunale arbeidstakere og helsevesen og sosial omsorg. I følge Sentralforbundets statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønnen for heltidsansatte med 4,5 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. Medregnet deltidsansatte var den gjennomsnittlige stigningen pr. årsverk 4,9 pst. For ansatte i lederstillinger er gjennomsnittlig stigning i regulativlønnen 3,3 pst.

På grunnlag av SSBs lønnsstatistikk kan årslønnsveksten for kommuneansatte fra 1986 til 1987 beregnes til 7,3 pst for heltidsansatte. Etter Sentralforbundets lønnsstatistikk for 1988 kan årslønnsveksten fra 1987 til 1988 beregnes til om lag 4,1 pst pr. årsverk og til om lag 3 3/4 pst for heltidsansatte.

I kommunesektoren er hovedtyngden av oppgjørene fortsatt til mekling.

4. LØNNSOVERHENGET

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Hvis alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og det ikke ble gitt lønnstillegg utover dette, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsveksten for ulike

lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1988 og 1989 for en del områder.

	Overheng (pst) til	
	1988	1989
- arbeidere i LO/NHO- området i alt	3,2	0,7
- industriarbeidere	3,2	0,9
- funksjonærer i NHO-bedrifter	2,5	0,4
- Staten	0-0,4	0,5
- Kommunene	0-0,4	0,9
- Varehandel	3,2	0,6
- Forretnings- og sparebanker	0,5	0,9
- Forsikring	0,8	0,6
- Forretningsmessig tjenesteyting	3,3	0,7

For mange av gruppene i denne oppstillingen, er anslått overhenget til 1989 vesentlig lavere enn overhenget til 1988. Dette har sammenheng med inntektsreguleringsloven.

Samlet overheng til 1989 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til om lag 0,6 pst. Samlet overheng til 1988 for de samme gruppene var om lag 2 pst.

5. LØNNSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

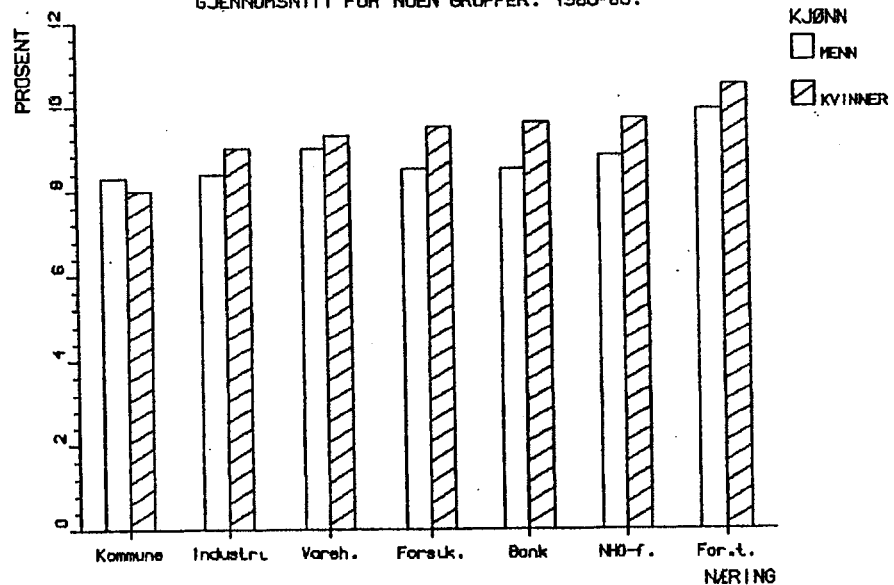
Tallene i tabell 2a er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. Av tabell 2f framgår lønnsutviklingen i de siste år for henholdsvis kvinner og menn for en del av de samme gruppene som i tabell 2a.

Tabell 2f og figur 2.3 viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980-88, har kvinner hatt en noe sterkere vekst enn menn innen de fleste grupper.

Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i NHO-bedrifter og i forsikring. I kommunesektoren har derimot kvinner hatt en noe svakere lønnsutvikling enn menn de siste åra. Det var først og fremst i årene 1980-82 lønnsutviklingen var sterkere for kvinner enn for menn. Det gjennomsnittlige årslønnsnivået er imidlertid betydelig lavere for kvinner enn for menn.

Figur 2.3

LØNNSUTVIKLINGEN FOR HELTIDSANSATTE KVINNER OG MENN
GJENNOMSNIITT FOR NOEN GRUPPER. 1980-88.

TABELL 2F. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper ¹⁾ 1980-88. Prosent.

År	INDUSTRIARBEIDERE ²⁾		FUNKJ. I NHO-BEDR.		VAREHANDEL		FORRETNINGSM. TJENTESTEYTING.		FORRETNINGS- OG SPAREBANKER		FORSIKRING	
	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER
1980-81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	13,7	15,1	10,6	12,4	11,2	12,5
1981-82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	12,7	13,5	13,8	15,7	12,5	14,3
1982-83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	10,6	9,9	7,3	8,2	7,9	8,9
1983-84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	8,2	8,8	6,0	6,6	5,1	5,8
1984-85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,5	8,9	9,2	8,9	8,0	8,5
1985-86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,6	12,8	11,4	12,1	10,2	10,3	9,6	10,2
1986-87	8,1	8,6	6,3	7,4	9,1	8,0	8,4	9,0	4,1	3,9	3,4	4,3
1987-88	5,7	6,1	3,6	4,5	5,8	6,1	5,2	6,5	9,8	10,8	10,5	11,5
1980-88	90,9	99,1	92,5	109,2	98,7	103,3	113,3	121,4	96,9	107,4	91,9	106,0
GJ.SN	8,4	9,0	8,5	9,7	9,0	9,3	9,9	10,5	8,8	9,6	8,5	9,5
Årslønn 1988	157 200	137 500	218 000	156 000	171 800	131 600	239 300	167 500	195 600	154 000	239 900	164 000

År	STATEN		KOMMUNENE ³⁾		HELSESEKTOREN ⁴⁾		UNDERVISNING	
	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER	MENN	KVINNER
1980-81	8,9	11,4	9,9	12,2	-	-	6,6	8,4
1981-82	14,0	13,7	13,0	12,7	-	-	14,4	14,2
1982-83	5,8	6,9	9,8	8,7	7,8	8,4	5,5	6,9
1983-84	6,7	7,0	6,7	6,9	8,5	6,3	6,9	6,9
1984-85	7,4	7,5	6,1	6,1	7,9	7,1	7,1	6,8
1985-86	11,0	10,8	13,5	13,0	12,7	13,5	11,6	10,6
1986-87	4,2	3,8	2,5	1,5	2,3	2,1	4,1	3,1
1987-88	5)	5)	5,5	4,2	5)	5)	5)	5)
1980-88	-	-	89,5	84,7	-	-	-	-
GJ.SN	-	-	8,3	8,0	-	-	-	-
Årslønn 1988	-	-	-	-	-	-	-	-

1) Årsgjennomsnitt for industrien . For de andre gruppene lønnsutviklingen mellom tellingstidspunktene.

2) Timefortjenesten ekskl. overtid.

3) Ekskl. helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.

4) Statistikk utarbeidet første gang i 1982

5) Statistikk for 1988 foreligger.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NHO

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene . P.g.a. at kvinners gjennomsnittlønn ligger lavere enn for menn , vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For områdene i tabell 2f betyr dette at samlet lønnsvekst i perioden 1980-88 ligger noe lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel. Kvinnenes andel av totalt antall sysselsatte har økt fra 41,1 pst i 1980 til 44,5 pst i 1988.

Det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere

Tabell 2g viser det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige arbeidere i tidsperioden 1973 til 1988. Det er ikke justert for skiftarbeid slik at lønnsnivåene for kvinner i forhold til menn med noe høyere skiftandel vil være undervurdert. Da de summariske fortjenestene ikke er særlig sammenlignbare mellom og innen bransjer, er tallene best egnet til å beskrive utviklingstendenser.

Kvinneandelen i NHO-området har økt kontinuerlig de siste 15 år. I industrien har kvinneandelen, sett under ett økt fra 16 pst i 1983 til 18 pst i 1988. Imidlertid er det forskjeller mellom næringer, og i enkelte næringer har det skjedd en markert nedgang i kvinneandelen fra 1983 til 1988. Det gjelder spesielt i hermetikkfabrikker , sjokolade og sukkervareindustrien, tekstil og bekledning og konfeksjonsfabrikker.

I industrien under ett har kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, steget fra 78,9 prosent i 1973 til 89,0 prosent i 1988. Imidlertid har det de siste årene ikke vært særlig økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For mange bransjer har det også vært tilbakegang i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. Utviklingen i relative lønnsnivåer kan også skyldes struktureffekter som følge av den relativt sterkere økning i kvinnelig sysselsetting.

Tabell 2g Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg skifttillegg o.l.) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1973 til 1987.

Kvinneandel i pst			Bransje	1973	1983	1985	1986	1987	1988
73	83	88							
15	16	18	Industrien ialt....	78,9	87,8	88,1	88,3	88,6	89,0
30	33	35	Nærings-nyttelsem.ind.	82,6	88,8	88,7	88,9	88,5	88,7
63	69	65	Hermetikkfabrikker..	86,2	93,2	94,5	96,2	97,6	96,2
63	61	57	Sjokolade,sukkerv.ind.	83,4	91,9	93,2	92,2	92,7	91,4
64	67	64	Tekstil,Bekledning..	84,9	93,5	91,9	91,2	91,0	92,2
55	58	58	Tekstilfabrikker.....	85,1	92,7	91,6	91,5	90,8	92,8
82	87	78	Konfeksjonsfabrikker.	83,9	92,4	87,1	86,2	86,7	87,4
3	7	12	Treindustri.....	91,1	94,5	97,7	96,3	96,3	96,2
10	12	12	Treforedling-papirv..	87,1	94,2	93,9	93,5	94,2	93,9
17	17	19	Grafisk industri.....	81,1	85,3	85,1	83,7	84,5	86,1
20	21	23	Kjemisk industri ialt	82,1	92,5	92,9	93,1	93,2	92,8
11	11	12	Mineralbearbeid. ind.	74,3	87,8	88,0	87,6	87,6	87,9
35	53	59	Elektronisk inustri..	88,4	94,2	95,2	94,1	93,7	90,6
6	9	11	Jern- og metallind...	85,5	92,4	93,6	93,1	92,2	90,8
2	4	5	Landtransport.....	85,7	90,4	90,2	91,1	91,2	92,4

Kilde: NHO's kvartalsstatistikk for arbeidere.

6. DELTIDSANSATTE

I flere av delstatistikkene fra Statistisk sentralbyrå er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

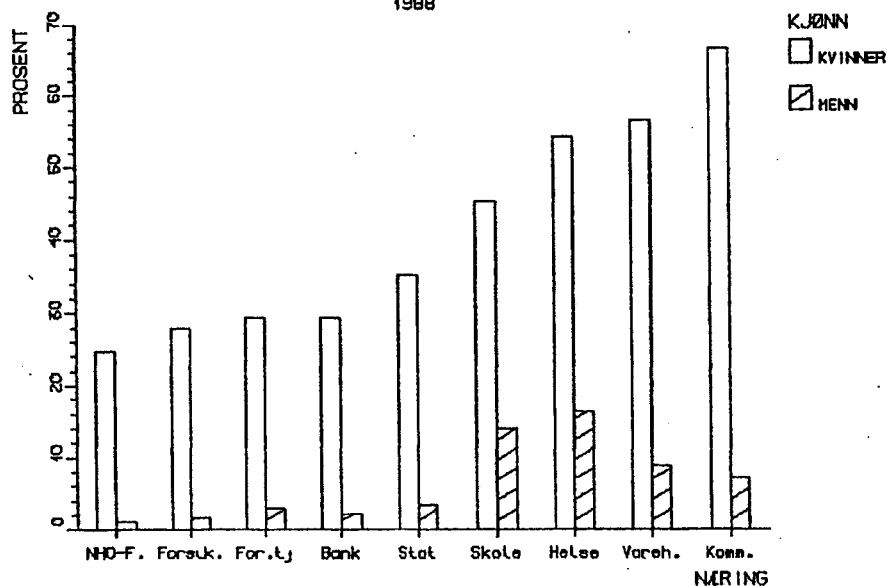
Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfanget av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Timelønne deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurantdrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 2h og figur 2.4 viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1988. Det er få mannlige deltidsansatte i alle næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene deltidsansatte, mens noe mindre enn halvparten er deltidsansatte i skoleverket. Andelen av deltidsansatte kvinner er - bortsett fra i staten - noe lavere i 1988 enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider halvparten deltid i helsevesen og sosial omsorg, ca 35 pst i varehandelen og ca 1/3 i kommunal virksomhet og skoleverket. For de andre næringene er andelen 14-18 pst i 1988, bortsett fra i NHO-bedrifter hvor andelen er vel 8 pst.

Figur 2.4

ANDEL DELTIDSANSATTE KVINNER OG MENN I NOEN NÆRINGER
1988

Tabell 2h. Antall deltidsansatte i enkelte næringer. 1981 og 1988 (1987)

		Menn			Kvinner			Total andel deltids- syssels.
		<i>Ansatte med i lønnsstat.</i>	<i>Deltids- ansatte</i>	<i>Andel deltidsan.</i>	<i>Ansatte med i lønnsstat.</i>	<i>Deltids- ansatte</i>	<i>Andel deltidsan.</i>	
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1981	69330	574	0,8	25936	8014	30,9	9,0
	1988	76414	816	1,1	33863	8387	24,8	8,3
Bankvirksomhet	1981	11705	236	2,0	13172	3972	30,2	16,9
	1988	13665	285	2,1	19455	5728	29,4	18,2
Forsikring	1981	3231	50	1,5	4096	1231	30,1	17,5
	1988	4464	70	1,6	5792	1622	28,0	16,5
Varehandel	1981	54819	3691	6,7	70841	43341	61,2	37,4
	1988	58622	5216	8,9	72304	40959	56,6	35,3
Forretningsmessig tjenesteyt.	1981	12620	331	2,6	8096	2821	34,8	15,2
	1988	19969	571	2,9	15025	4408	29,3	14,2
Staten ¹⁾	1981	113708	2394	2,1	63352	20719	32,7	13,1
	1987	108650	3703	3,4	71701	25222	35,2	16,0
Skoleverket	1981	37364	4961	13,3	35796	19354	54,1	33,2
	1987	38855	5444	14,0	44482	20123	45,2	30,1
Kommunal og fylkeskom. virksomhet	1987	52686	3751	7,1	41378	27560	66,6	33,3
Helsevesen og sosial omsorg:								
- Kommunal- og fylkeskom.	1987	18901	2229	11,8	132512	77082	58,2	52,4
- Privat	1987	2633	428	16,3	17176	9305	54,2	49,1

1) Inkl. statens helsevesen.

I tabell 2i vises veksten fra 1981 til 1988 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen deltidssstatistikker.

Tabell 2i. Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidssysselsettingen

		Heltid		Deltid		Vekst 81/88(pst)		K-andel av deltidssans.
		1981	1988	1981	1988	Heltid	Deltid	
NHO-funksj.	M	68 756	75 598	574	816	10,0	42,2	91
	K	17 922	25 476	8 014	8 387	47,1	4,7	
Bankvirksomhet	M	11 469	13 380	236	285	16,7	20,8	95
	K	9 200	13 727	3 972	5 728	49,2	44,2	
Forsikring	M	3 181	4 394	50	70	38,1	40,0	96
	K	2 865	4 170	1 231	1 622	45,5	31,8	
Varehandel	M	51 128	53 406	3 691	5 216	4,5	41,3	89
	K	27 500	31 345	43 341	40 959	14,0	-5,5	
Forretningsmessig tj.yt.	M	12 289	19 398	331	571	57,8	72,5	89
	K	5 275	10 617	2 821	4 408	101,3	56,3	
Staten ¹⁾	M	111 314	104 947 ²⁾	2 394	3 730 ²⁾	-5,3 ³⁾	55,8 ³⁾	87 ²⁾
	K	42 633	46 479 ²⁾	20 719	25 222 ²⁾	9,0 ³⁾	21,7 ³⁾	
Skoleverket	M	32 403	33 411 ²⁾	4 961	5 444 ²⁾	3,1 ³⁾	8,9 ³⁾	79 ²⁾
	K	16 442	24 359 ²⁾	19 354	20 123 ²⁾	48,2 ³⁾	4,0 ³⁾	

¹⁾ I tidsrommet 1981-87 har en del etater og sykehus blitt overført til fylkeskommunal eller kommunal sektor, bl.a distriktslegetjenesten, folketannrøkta, Gaustad og Reitgjærde sykehus.

²⁾ 1987.

³⁾ 1981/87.

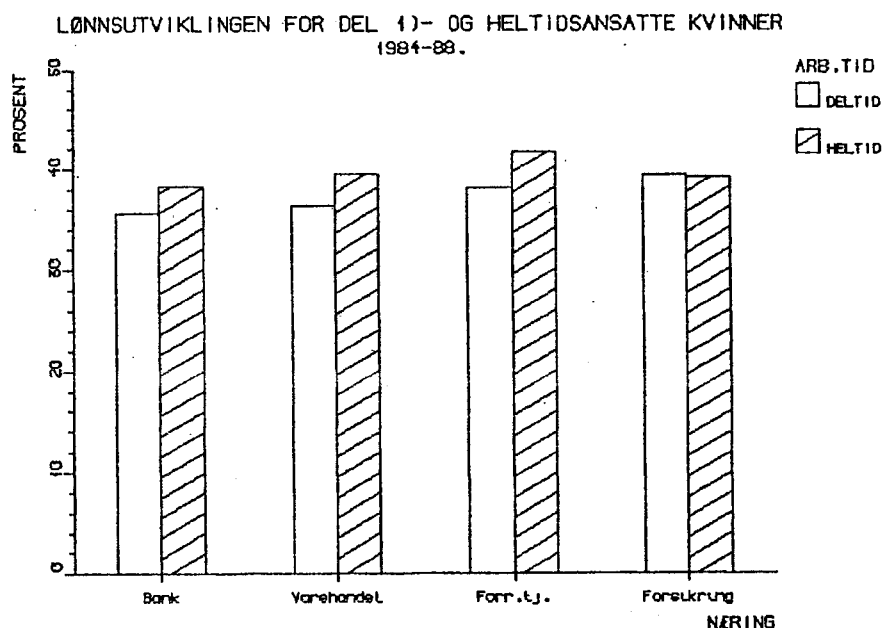
Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsettingsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 2i viser at kvinner utgjør 79 pst eller mer av de deltidssansatte innen de næringene en har sett på. Et annet trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidssarbeid økt svakere enn på heltid (staten unntatt). For menn har økningen i antall ansatte vært sterkere enn for kvinner på deltid når en ser bort fra bankvirksomhet.

Lønnsutviklingen

I tabell 2j og figur 2.5 vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer i 1984 og 1988. I tabellen er også tatt med økningen i månedsfortjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For funksjonærer i NHO-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Figur 2.5

1) Lønnsutviklingen for deltidsansatte er et veid gjennomsnitt av veksten i de enkelte arbeidstidsgruppene i tabell 2j.

Tabell 2j viser at deltidsansatte kvinner stort sett har hatt en svakere lønnsvekst enn heltidsansatte kvinner. I varehandelen har lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alle arbeidstidsgrupper vært lavere enn for heltidsansatte kvinner i alt. I forretnings- og sparebanker og i forsikringsselskaper har deltidsansatte kvinner i noen av arbeidstidsgruppene hatt høyere lønnsvekst enn heltidsansatte i alt i disse to områdene. I enkelte grupper - særlig innen forsikring - er antall deltidsansatte så lavt at tallene blir mindre pålitelige.

Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen i lønnsutviklingen mellom deltids- og heltidsansatte kvinner, men det er bl.a. grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte. På den annen side har lavlønnsstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode.

Tabell2j. Antall og månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte. 1984-88.

		1984		1988		Øking i mnd.fortj. 1984/88	
		Ansatte	Mnd.fortj.	Ansatte	Mnd.fortj.	Deltidsansatte ¹⁾	Heltidsansatte.
Varehandel	I alt	42359	kr 4 199	40959	kr 8 233	33,6	39,5
	16-17,9 t	1721	kr 3 122	1859	kr 6 110	34,0	
	18-19,9 t	2844	kr 3 793	4450	kr 7 421	30,7	
	20-21,9 t	9072	kr 3 824	6038	kr 7 658	37,5	
	22-23,9 t	3869	kr 4 357	3699	kr 8 874	37,8	
	24-25,9 t	4136	kr 4 563	3656	kr 9 296	36,8	
Forretnings- og sparebanker	I alt	4816	kr 5 329	5728	kr 11 411	39,9	38,3
	16-17,9 t	606	kr 4 495	428	kr 8 120	31,8	
	18-19,9 t	1559	kr 4 597	2220	kr 8 411	34,5	
	20-21,9 t	602	kr 5 080	462	kr 9 431	40,1	
	22-23,9 t	469	kr 5 692	591	kr 10 420	33,9	
	24-25,9 t	279	kr 5 963	158	kr 11 824	42,9	
Forsikring	I alt	1186	kr 5 961	1622	kr 12 866	45,5	39,1
	16-17,9 t	274	kr 4 635	407	kr 8 826	34,2	
	18-19,9 t	157	kr 4 727	110	kr 8 681	40,7	
	20-21,9 t	151	kr 5 397	233	kr 10 720	44,8	
	22-23,9 t	114	kr 6 074	107	kr 10 855	42,2	
	24-25,9 t	40	kr 6 291	59	kr 12 148	41,7	
Forretningsm. tj.yt.	I alt	3527	kr 5 835	4408	kr 11 909	46,1	41,7
	16-17,9 t	194	kr 4 560	228	kr 8 284	39,9	
	18-19,9 t	513	kr 4 648	603	kr 8 753	39,2	
	20-21,9 t	561	kr 5 218	544	kr 10 336	40,3	
	22-23,9 t	324	kr 6 140	511	kr 10 791	31,4	
	24-25,9 t	288	kr 6 499	262	kr 11 703	38,6	
Funksjonærer i NHO-bedrifter ²⁾	I alt	-	-	8387	-	-	38,3
	under 18 t	-	-	875	-	-	
	18-19,9 t	-	-	2012	-	-	
	20-21,9 t	-	-	959	-	-	
	22-23,9 t	-	-	1059	-	-	
	24-25,9 t	-	-	530	-	-	

1)Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.

2)Det foreligger ikke tall før 1986.

Tallet på deltidsansatte menn i de ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 2j har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte. Tabell 2k viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22t/uke. Det understrekes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så "grovt" mål.

Tabell 2k. Endringer i arbeidstid for deltidsansatte i noen næringer. Andel av deltidsansatte som arbeider under 22t/uke.

		Prosent				
		1984	1985	1986	1987 ¹⁾	1988 ¹⁾
Bankvirksomhet	M	67	71	73	70	71
	K	65	63	62	65	60
Forsikring	M	83	79	71	74	73
	K	54	54	51	59	49
Varehandel	M	66	67	71	59	75
	K	50	49	49	51	51
Forretningsmessig tj. yt.	M	53	56	58	52	55
	K	51	50	49	46	43

1) P.g.a arbeidstidsreduksjonen 1.1.87 er 1987 og 1988-tallene ikke sammenliknbare med tallene for årene før.

Fra 1984 til 1986 synes kvinner på deltid å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe, dvs. andelen som arbeider under 22t/uke har gått ned. Økingen er mest markert i forsikringsvirksomhet. For kvinner betyr dette at når en tar hensyn til arbeidstidsøkingen, så har lønnsutviklingen pr. tidsenhet for deltidsansatte i alt vært svakere enn det tabell 2j viser i denne perioden. Fra 1987 til 1988 har kvinner på deltid i forsikring økt sin ukentlige arbeidstid ganske mye. Det samme er tilfelle også i bankvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 2k. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

7. LØNNSPREDNING I NHOs KVARTALSSTATISTIKK

Siste kolonne i tabell 2d gir en oversikt over lønnsglidningens andel av lønnsveksten. Denne viser at lønnsglidningens andel av den totale lønnsveksten har økt frem til 1.kvartal 1988. Dette skulle isolert sett slå ut i større lønnsforskjeller.

De ordninger som bidrar til å minske lønnsforskjellene er lavlønsordninger og andre bransjevise klausuler som har bundet lønnsutviklingen i egen bransje til industri eller til andre grupper lønnsutvikling.

Etter 1.oktober 1986 er det kommet en rekke varianter av lavløns-/garantiordninger i de ulike bransjer.

Lavlønnstillegg ifølge garantiordningen mellom LO og NHO har også blitt gitt i 1988, fortrinnsvis 1. oktober. I en del bransjer, hovedsakelig i industri, er disse tillegg regnet ut i forhold til industriens gjennomsnittsførtjeneste. Ulike tillegg ble gitt etter hvilket inntektsintervall gjennomsnittsførtjenesten i bedriften lå i forhold til industrien. De siste årene har bedrifter med gjennomsnittlig timefortjenester lavere enn 80 prosent av industriens gjennomsnittsførtjeneste gitt 200 øre i lavlønnstillegg ned til 25 øre for bedrifter med fortjenester mellom 87,5 og 90 prosent. Kostnadene totalt for de aktuelle bransjer skal tilsvare det som er nødvendig for å heve alle bedrifter til 85 prosent av industriens gjennomsnitt. Dersom de graderte tillegg utgjør mindre enn beregningsgrunnlaget for bransjen skal det ekstra tillegget som regel gis likt for alle i bransjen.

Men en rekke bransjer, særlig de større har gått over til beregninger basert på lønnsnivået for egen bransje. Det gjelder f.eks. bransjer som landtransport, hotell – og restaurant, mekaniske verksteder, elektronisk, møbelbransjen, bilverksteder, kjemisk-teknisk industri o. s. v. I hvilken utstrekning alle disse ordningene bidrar til endret lønnsstruktur mellom bransjer vil være avhengig av hvilke prinsipper som blir benyttet i de enkelte bransjer og effekten av disse.

Endringer i sysselsettingsfordelingen innenfor bransjene kan i seg selv føre til endringer i lønnsnivået. Dersom det for en bransje i tilbakegang forsvinner timeverk med relativt lave lønnsnivåer, vil det gjennomsnittlige lønnsnivået isolert sett stige på grunn av frafallet av timeverk. Dette har nok vært tilfelle for endel bransjer, særlig i 1988. Motsatt vil lønnsnivået synke dersom de relativt godt betalte timeverkene forsvinner.

Tabell 2.1 viser utviklingen i det relative lønnsnivå i forhold til industri for enkelte bransjer for voksne arbeidere (menn og kvinner) fra 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1988. Det relative lønnsnivå er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlige timefortjenester eksklusive overtid og skifttillegg o. l. i de respektive bransjer.

I 4.-kvartalstallene er som regel lavlønn-/garantitilleggene pr. 1.oktober samme år kommet med. For bransjer med de største garantitillegg og lav lønnsglidning vil derfor tallene for 4. kvartal kunne gi det høyeste relative nivå gjennom året. På den annen side vil også endel av de lokale tillegg eller lønnsglidningen - spesielt i høytlønnsgupper og som gjerne skjer på høsten - også være med fullt ut i 4.-kvartalstallene.

På grunn av sesongvariasjoner for lønnstillegg bransjene imellom, gir egentlig ikke relative fortjenestetall basert på enkelt kvartal noe direkte uttrykk for utviklingen bransjene imellom fra et år til det neste. På lang sikt vil imidlertid tabellen gi et reellt bilde av forholdet bransjene imellom. Imidlertid vil lønnsrelasjonene bli forholdsvis usikre på såvidt detaljerte bransjer som tabell 2.j.

Tabellen er basert på de faktiske gjennomsnittlige timefortjenester. Enkelte bransjer har derimot en vesentlig andel arbeidstakere med lavere ukentlig arbeidstid enn gjennomsnittet for industrien totalt, som følge av grupper skiftarbeidere, turnusarbeidere etc. For slike bransjer vil nivåene i forhold til gjennomsnittet i industrien kunne være noe overvurdert. Tabell 2.1. viser at lønnsstrukturen mellom bransjer over noen år endrer seg lite. Dette ser ut til å være hovedtendensen særlig i 1980-årene, men det kan være endel variasjoner avhengig av hvilke bransjer og tidsperioder som legges til grunn.

Flere lavlønnbransjer har bedret sin gjennomsnittlige lønnsposisjon gjennom 1988, hovedsakelig som følge av garantitillegg pr. 1.oktober 1988, mens lønnsglidningen i andre bransjer har stoppet opp. I 14-årsperioden 1974 til 1988 er det først og fremst visse bransjer innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien som har bedret sitt lønnsnivå i forhold til industrien.

1)

TABELL 2.1. BRANSJEVIS OVERSIKT OVER DET RELATIVE LØNNSNIVA
I 3. KVARTAL 1974 TIL 4. KVARTAL 1988
(Voksne industriarbeidere = 100)

Bransje	2)					
	1974 3.kv.	1980 3.kv.	1985 4.kv.	1986 4.kv.	1987 4.kv.	1988 4.kv.
Bergverk	105	114	104	102	103	103
Industri ialt	100	100	100	100	100	100
Herav:						
Skofabriker	81	84	80	80	81	83
Hermetikkfabrik	78	77	82	80	82	85
Tekstilfabrikker	83	83	82	83	84	85
Lørvare- og sports- artikkelfabriker	82	83	82	80	83	86
Konfeksjonsfabrikker ..	79	84	82	83	84	86
Fiskeindustri	88	87	87	86	85	86
Bakerier og konditorier	88	87	84	86	85	87
Konservesfabrikker	81	87	86	87	86	87
Trelastbruk	98	94	90	90	89	89
Trevarefabrikker og snekkerier	99	95	94	92	90	89
Plastindustri	93	92	89	91	91	90
Elektronisk industri .	97	100	96	95	96	90
Glassverk	90	91	91	93	91	91
Konvolutt-, pose- og papirvarefabrikker ...	89	92	92	92	93	91
Fajanse-, porselens- og keramikkindustri	93	95	91	91	92	92
Kjøttindustri	85	94	93	96	94	94
Margarinfabrikker	91	86	95	100	97	94
Møbel- og annen tre- industri	93	92	94	93	94	95
Oljemøller, fettraff. og tranindustri	111	97	98	94	95	95
Maling- og lakkindustri	99	94	96	96	96	95
Papirindustri	94	95	96	96	97	95
Karosserifabrikker ...	105	101	99	96	97	95
Teglverk	96	97	93	94	90	95
Wallboardfabrikker ...	103	100	97	99	97	97
Eskefabrikker	96	99	99	98	96	97
Møller og forblanderie	92	95	98	97	99	98
Sildemelindustri	100	95	89	93	102	98
Sjokolade- og sukker- vareindustri	85	89	96	96	97	99

Bransje	2)					
	1974 3.kv.	1980 3.kv.	1985 4.kv.	1986 4.kv.	1987 4.kv.	1988 4.kv.
Mekaniske verksteder ialt	108	106	102	101	100	100
Gummivarefabrikker.....	91	93	95	99	96	100
Mineralindustri	100	98	98	102	97	101
Bilverksteder	101	98	97	100	101	101
Elektrokjemisk industri	103	105	105	102	101	101
Sement- og lettbetong- industri	116	100	103	103	104	102
Betongvareindustri ...	102	105	105	108	108	106
Bokbinderier	95	102	105	104	105	107
Trehusfabrikker.....	108	105	107	106	110	110
Stenindustri	105	115	107	105	108	111
Tobakksfabrikker	88	92	105	109	108	-
Bryggerier- og mineral- vannfabrikker	99	96	109	109	112	111
Byggevirksomhet ialt ..	117	-	115	116	119	118
Anleggsvirksomhet	142	-	142	147	145	143
Oljevirksomhet	-	-	125	121	120	122
Landtransport ialt ...	93	96	94	94	90	93
herav:						
Rutebilselskaper	92	95	92	92	86	90

1) Beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l. samt betaling for helligdager, feriepenger o.l.) for voksne arbeidere.

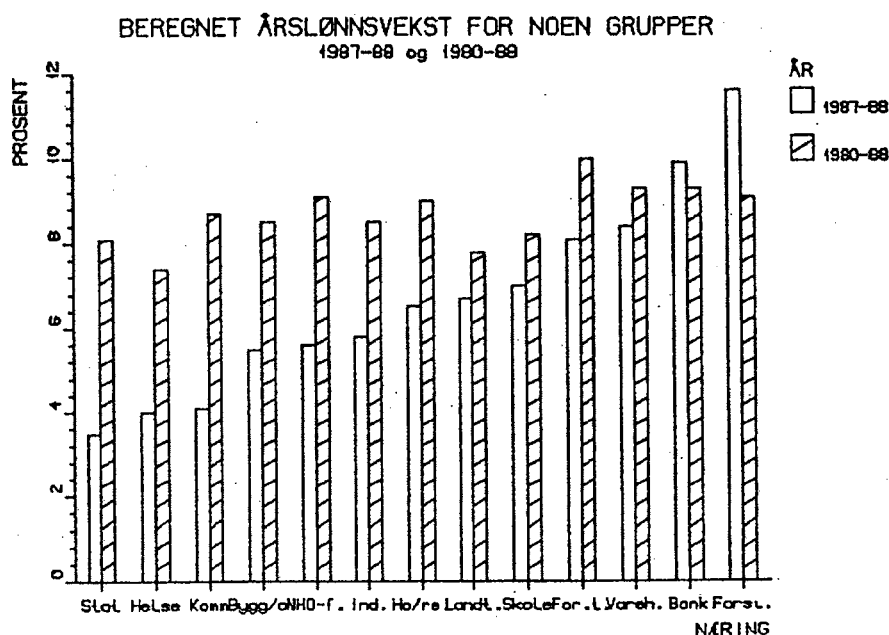
2) Eksklusive etterbetaling.

8. OPPSUMMERING AV KAPITTEL 1.

- Anslagene for årslønnsveksten fra 1987 til 1988 har variert en del mellom de ulike gruppene. For de grupper Beregningsutvalget gir oppgaver over, ligger årslønnsveksten fra 3 1/2 til 11,6 pst. Anslaget for gjennomsnittet av gruppene er beregnet til omlag 6 pst. For industriarbeidere er årslønnsveksten anslått til 5,8 pst, og for funksjonærer i NHO-bedrifter til 5,6 pst. I staten er veksten anslått til 3 1/2 pst. Anslaget i landtransport og i varehandel er henholdsvis 6,7 og 8,4 pst. I forretningsmessig tjenesteyting er anslaget 8,1 pst og i bygg- og anlegg 5,5 pst. Den høyeste årslønnsveksten har en hatt i forsikring med 11,6 pst og i forretnings- og sparebanker med 9,9 pst.

Lønnsutviklingen i 1988 har vært påvirket av lovreguleringen av inntekter og utbytte. Først kom lov om midlertidig inntekt- og utbyttestopp som trådte i kraft 7. mars 1988 og som stoppet all inntektsøking fra 29. februar i fjor. Stopploven ble 22.april avløst av lov om inntekt - og utbytteregulering. Denne loven åpnet adgang til lønnstillegg i samsvar med LO/NHO-avtalen, avtalene i varehandelen og avtalen i staten. Imidlertid legger loven begrensninger på lokale lønnstillegg (lønnsglidning) i den perioden loven gjelder, dvs. fra 22. april 1988 til 31. mars 1989. Basert bl.a. på stikkprøvekontroller foretatt av Statens pristilsyn og lønnsstatistikken for arbeidere i LO/NHO bedrifter, er hovedinntrykket at inntektsreguleringsloven i stor grad har blitt fulgt.

Figur 2.6

Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og NHO-bedrifter samt ansatte i bank og forsikring har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i perioden 1980 til 1988. Den laveste lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte og for ansatte i undervisningssektoren.

- Utvalget har gitt anslag for årslønnsveksten fra 1988 til 1989 for noen grupper. I anslagene som gis for de ulike gruppene, har utvalget bare tatt med overhenget til 1989 og tillegg som følge av tariffrevisjonen i 1989. Utvalget har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunnlag for å gi anslag på bidrag fra eventuell lønnsglidning i 1989. Den normale lønnsglidningen vil imidlertid bli stoppet av lovreguleringen av inntekter og utbytte.

Årslønnsveksten er anslått til ca 3,8 pst i LO/NHO-området og til ca 4 pst for industriarbeidere og statsansatte. I varehandel under ett er anslaget om lag 3 1/2 pst og i landtransport om lag 4 1/2 pst.

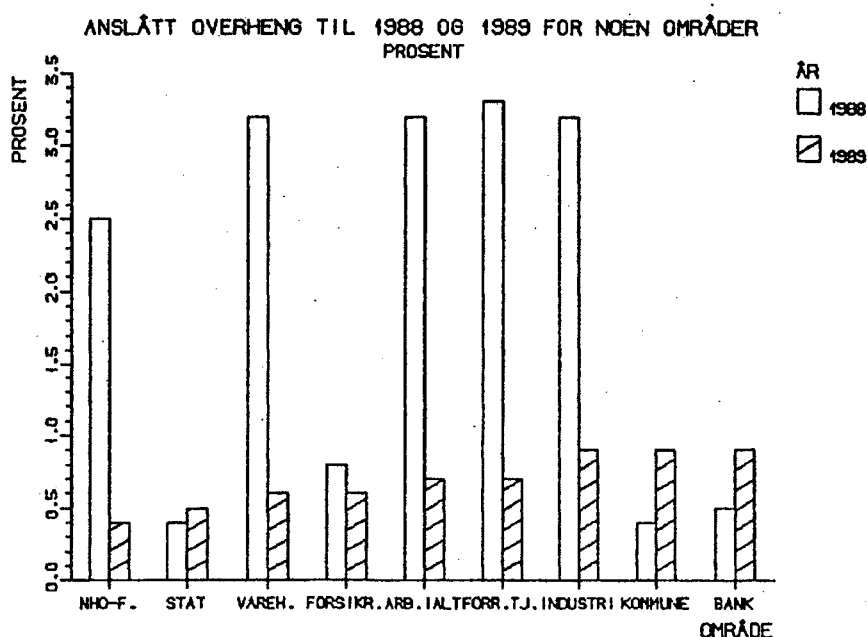
Utvalget anslår gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 1988 til 1989 for de ulike grupper som hittil har forhandlet ferdig, til noe i underkant av 4 pst.

- Utvalget har anslått lønnsoverhenget til 1989 for endel grupper.

Lønnsoverhenget inn i 1989 for arbeidere i alt i LO/NHO -området er beregnet til 0,7 pst og for industriarbeidere til 0,9 pst mot 3,2 pst året før for begge grupper. For funksjonærer i NHO-bedrifter anslås overhenget til 0,4 pst, i varehandelen til 0,6 pst og i bank og forsikring til henholdsvis 0,9 og 0,6 pst. I staten er anslaget 0,5 pst og i kommunesektoren 0,9 pst.

For mange av gruppene i figur 2.7, er anslått overheng til 1989 vesentlig lavere enn overhenget til 1988. Dette har sammenheng med inntektsreguleringsloven. Samlet overheng til 1989 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til om lag 0,6 pst. Samlet overheng til 1988 for de samme gruppene var om lag 2 pst.

Figur 2.7

- Heltidsansatte kvinner har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe i perioden 1980-88. Det har i perioden vært størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn blant funksjonærer i NHO-bedrifter og i forsikring. Særlig i årene 1980-82 var lønnsutviklingen sterkere for kvinner enn for menn. I industrien har kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns steget fra 78,9 pst i 1973 til 89,0 pst i 1988 . De siste tre åra har det ikke vært særlig Økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For mange bransjer har det også vært tilbakegang i kvinners relative timefortjeneste.

KAPITTEL 3

PRISUTVIKLING OG PRISPOLITIKK

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

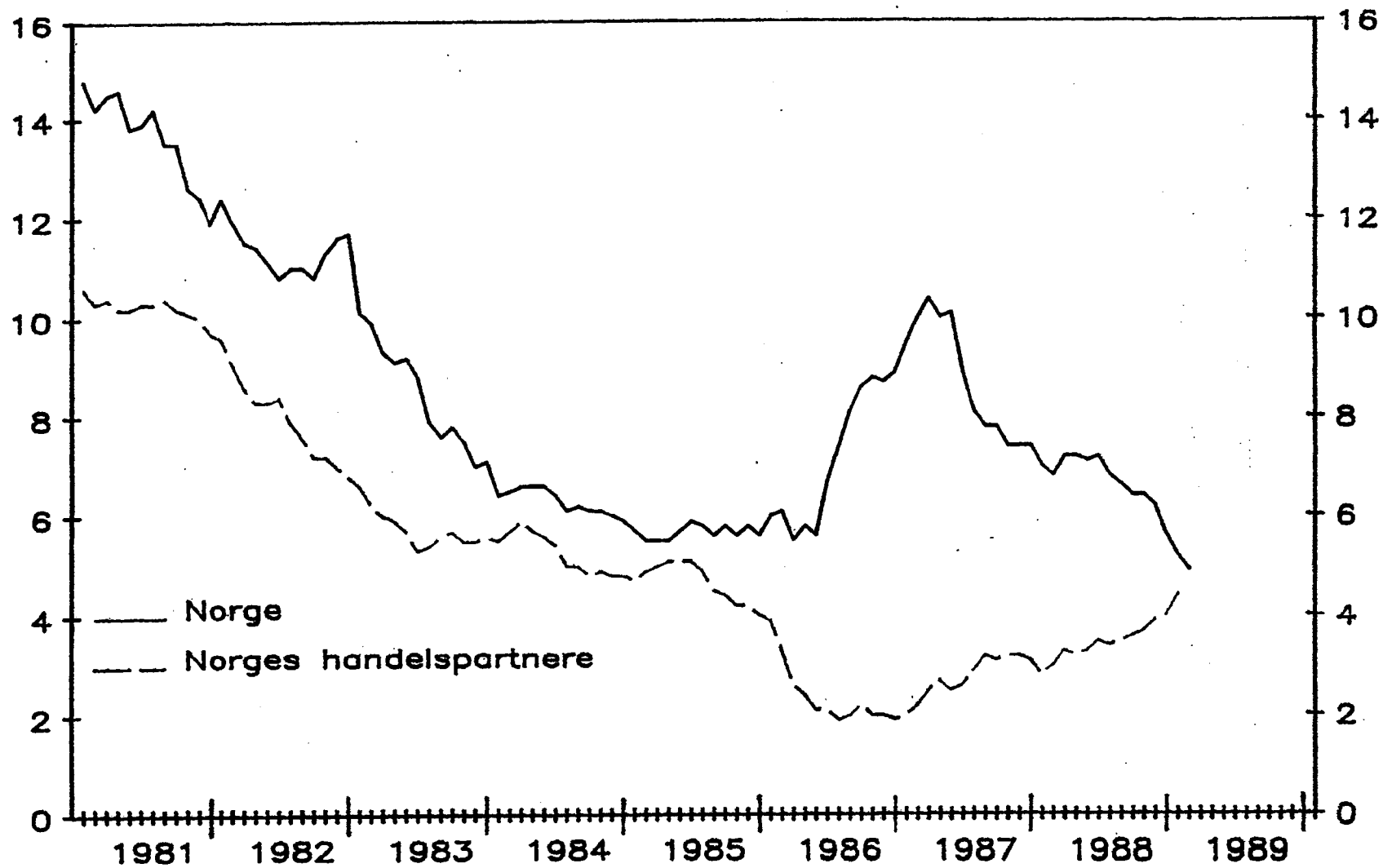
Prisstigningen i utlandet avtok betydelig gjennom første halvdel av 1980-årene. I de siste par år har prisstigningen internasjonalt vært forholdsvis lav. Gjennom 1988 var det imidlertid en tendens til økt prisstigning i flere land. Prisstigningen hos våre handelspartnere lå ved utgangen av 1988 således høyere enn ett år tidligere.

Fram til våren 1985 avtok prisstigningen i Norge. Etter devalueringen våren 1986 tiltok prisstigningen på ny. I hele perioden etter 1980 har prisstigningen i Norge ligget høyere enn hos våre handelspartnere. Gjennom 1988 ble imidlertid differansen betydelig redusert.

Figur 3.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge og hos våre handelspartnere. Forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre viktigste handelspartnere økte fra 0,4 prosentenheter i april 1985 til 3,4 prosentenheter i mai 1986. Devalueringen av den norske kronen 11. mai 1986 bidro til å øke pristigningen i Norge. I mars 1987 var prisstigningen, målt over de siste tolv måneder, hele 7,7 prosentenheter sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. I januar 1989 er denne forskjellen redusert til 0,8 prosentenheter. Figuren illustrerer at vi nå er nær ved å bringe prisstigningstakten i Norge ned på nivået hos våre handelspartnere. Ser en på figur 3.2 er den underliggende prisstigningstakten i øyeblikket lavere enn hos våre handelspartnere.

Tabell 3a viser prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolv månedersperiode, i en del OECD-land. Prisstigningen i Norge lå i desember 1988 vesentlig under gjennomsnittet for 1988. Hos våre handelspartnere var forholdet motsatt. For OECD-land i Europa var prisstigningstakten i januar 1989 sterkere enn i Norge.

Figur 3.1 Konsumprisene i Norge og hos våre handelspartnere. Prosentvis endring fra samme måned året før.

Kilde: OECD og Statistisk Sentralbyrå.

Tabell 3a. Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Årlig gj.snitt		Endring fra året før				jan. 1988
	1966-75	1975-84	1985	1986	1987	1988	jan. 1989
Norge	7,0	9,0	5,7	7,2	8,7	6,7	5,2
USA	5,8	7,6	3,5	1,9	3,7	4,2	4,7
Japan	8,8	4,9	2,1	0,4	-0,2	0,5	0,9
Vest-Tyskland	4,5	4,2	2,2	-0,2	0,2	1,2	2,6
Frankrike	7,0	10,5	5,8	2,7	3,1	2,7	3,3
Storbritannia	9,3	11,2	6,1	3,4	4,2	4,9	7,5
Italia	7,5	16,0	8,6	6,1	4,6	5,0	5,7
Sverige	6,2	10,0	7,4	4,3	4,2	5,8	6,6
Danmark	8,0	9,7	4,7	3,6	4,0	4,6	4,6
Finland	8,6	10,1	5,9	2,9	4,1	5,1	5,7
Norges handelspartnere		9,5 ¹	4,7	2,4	2,7	3,4	4,4
OECD-land (gj.snitt)	6,6	8,5	4,5	2,6	3,2	3,8	4,7
Europeiske OECD-land (gjennomsnitt)	7,1	10,5	6,6	4,0	3,9	4,9	6,4

¹⁾ 1972-82

Tabell 3b gir en mer detaljert framstilling av prisstigningen i Norge de siste to år.

Tabell 3b Konsumprisindeksen

	Indekstall			Prosentvis endring fra året før		
	1987	1988	1989	1987	1988	1989
Januar	192,9	206,4	217,1	9,5	7,0	5,2
Februar	194,6	207,8	217,9	10,0	6,8	4,9
Mars	196,6	210,8		10,4	7,2	
April	197,2	211,3		10,0	7,2	
Mai	197,6	211,7		10,1	7,1	
Juni	198,7	212,9		8,9	7,1	
Juli	199,3	212,9		8,1	6,8	
August	199,6	212,7		7,8	6,6	
September	202,4	215,4		7,8	6,4	
Oktober	202,6	215,6		7,4	6,4	
November	203,1	215,6		7,4	6,2	
Desember	204,0	215,5		7,4	5,6	
Årsgj.snitt	199,1	212,4		8,7	6,7	

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1986 til 1987 var 8,7 prosent, og fra 1987 til 1988 6,7 prosent. Gjennom begynnelsen av 1987 tiltok prisstigningstakten regnet i forhold til samme måned året før, men etter mai 1987 har stigningstakten stort sett avtatt. Ved årsskiftet 1988/89 gikk stigningstakten markert ned. Prisstigningstakten gikk ned fra 6,2 prosent i november til 5,6 prosent i desember. I januar 1989 gikk den videre ned til 5,2 prosent, i februar 4,9 prosent.

Ved utgangen av 1987 lå desemberindeksen 2,5 prosent høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1987 (overheng), mens tilsvarende tall ved utgangen av 1988 var 1,5 prosent.

Figur 3.2 gir et noe mer utfyllende bilde av prisutviklingen i Norge i senere tid. Figuren viser:

- konsumprisindeksens stigningstall over en tolv månedersperiode (heltrukken linje)
- sesongkorrigert¹⁾ stigningstakt fra forrige måned (prikket linje)
- deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet (stiplet linje)

Beregningsutvalget vil understreke at sesongjusteringer kan gjennomføres etter ulike metoder som vil kunne gi forskjellig resultat. Utvalget antar likevel at sesongjusterte rater slik de er beregnet her kan gi et nyttig supplement til andre måter å beskrive prisstigningen på.

Som det framgår av figur 3.2 hadde den månedlige stigningstakten en "topp" like etter årsskiftet 1986/87. Dette må for en stor del antas å skyldes økte avgifter, justering av offentlige takster og økte oljepriser. Videre kan arbeidstidsreduksjonen ha slått ut i høyere priser i denne perioden. I perioden fra februar til juli 1987 lå prisstigningen på et relativt lavt nivå. I september 1987 var prisstigningen fra forrige måned igjen sterk. Det samme var tilfellet i mars 1988. Etter denne tid har den månedlige prisstigningstakten gått betydelig ned. Svingningene i prisstigningstakten fra måned til måned det siste året henger bl.a. sammen med mer omfattende sesongsalg enn tidligere og endel svingninger i matvareprisene.

Den underliggende prisstigningstakten, sesongkorrigert og "glattet" månedsrate omregnet til årlig rate, var i siste del av 1988 rundt 3,5 prosent. De siste måneder av 1988 og i begynnelsen av 1989 gikk raten kraftig ned. Det må understrekes at den underliggende prisstigningstakten, slik den beregnes, påvirkes forholdsvis sterkt av prisstigningen den enkelte måned. Den underliggende prisstigningstakten i februar 1989 var 2,5 prosent

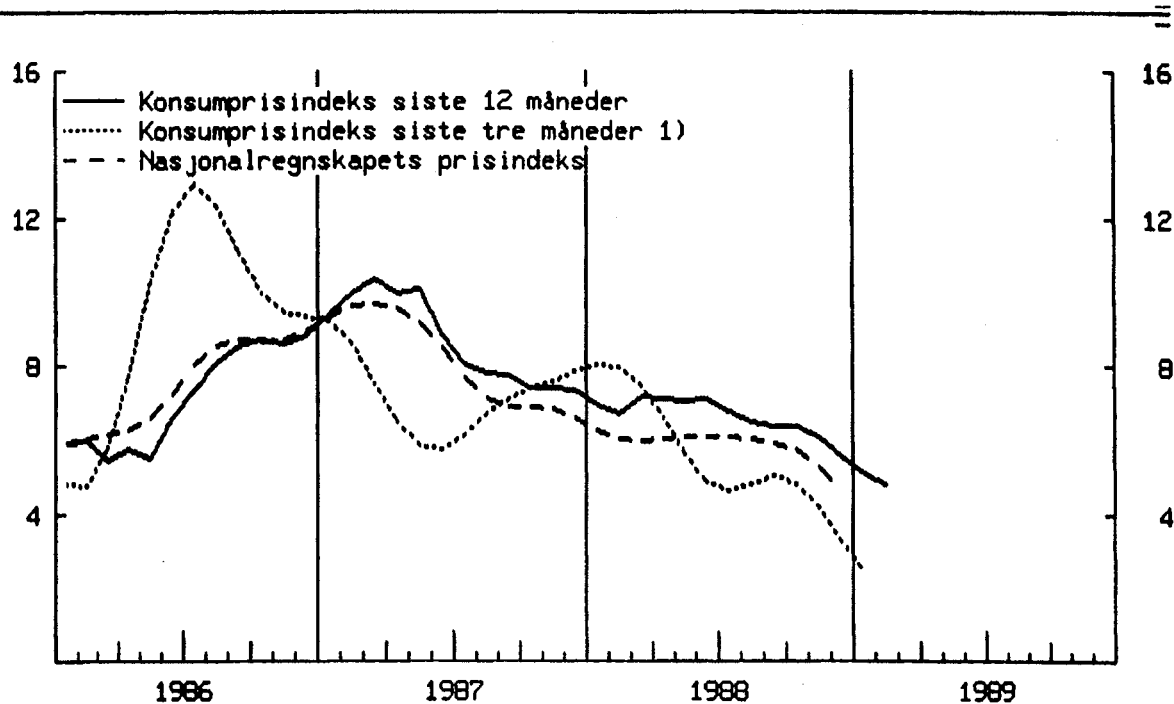
1) Tallene er sesongjustert for å forsøke å eliminere virkningene av typiske sesongsvingninger, og i tillegg "glattet". Glattung er en metode for å søke å eliminere tilfeldige og ekstraordinære utslag. Stigningstallene er deretter omregnet til årlig rate etter formelen $(1 + \text{justert månedsrate})^{12}$.

basert på beregninger for økningen siste 3 måneder og 3,7 prosent basert på økningen siste 6 måneder. Som det framgår av figur 3.2 har deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet etter 3. kvartal 1987 ligget klart under stigningen målt ved konsumprisindeksen. Det detaljerte prismaterialet er i hovedsak det samme for disse to indeksene, slik at eventuelle forskjeller først og fremst skyldes ulikheter i vektgrunnlaget. Vektgrunnlaget i kvartalsvis nasjonalregnskap er basert på sammensetningen av konsumet i hvert kvartal, mens det i konsumprisindeksen er et gjennomsnitt av konsumsammensetningen de tre foregående årene. Nedgangen i anskaffelser av nye personbiler har sammen med prisutviklingen for nye biler bidratt til mye av forskjellene i de to indeksene. En nærmere gjennomgang av vektgrunnlaget er tatt inn i Rapport nr. 3 for 1988.

Tabell 3c gir oversikt over prisstigningen i 1987 og 1988 for ulike varegrupper.

Som en ser av tabellen var det fra 1987 til 1988 nedgang i prisstigningstakten for alle varegrupper unntatt bolig, lys og brensel. Størst var nedgangen i gruppen reiser og transport. I tabell 3d er gjengitt utviklingen i de enkelte konsumgruppene fra februar 1988 til februar 1989, og tilsvarende tall fra året før. En ser her at prisstigningen nå er lavere enn for et år siden også når det gjelder bolig, lys og brensel. Det er utviklingen i undergruppen lys og brensel som er årsaken til dette. Gruppen helsepleie hadde ubetydelig høyere prisstigningstakt enn på samme tid året før.

Figur 3.2 Vekst i konsumprisindeksen og nasjonalregnskapets prisindeks. Prosent.

1) Tre måneders sentrert gjennomsnitt av underliggende tendens (vekst fra forrige måned i sesongjustert og glattet serie). Årlig rate.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3c Konsumprisindeksen - varer og tjenester

Konsumgruppe	Vekt	Prosentvis økning fra året før		Bidrag til økningen i prosentenheter	
		1987	1988	1987	1988
Matvarer	162,1	7,6	6,3	1,3	1,0
Drikkevarer og tobakk	36,4	10,5	6,8	0,4	0,3
Klær og skotøy	78,2	8,9	5,8	0,7	0,5
Bolig, lys og brensel	215,0	7,4	8,3	1,5	1,8
Møbler og husholdn.art.	83,4	8,4	5,9	0,7	0,5
Helsepleie	18,7	5,5	3,6	0,1	0,1
Reiser og transport	231,6	11,4	6,7	2,5	1,6
Fritidssysler, utdanning	97,7	8,1	6,4	0,6	0,6
Andre varer og tjenester	80,7	8,1	6,2	0,6	0,5
Konsumprisindeksen i alt	1003,8	8,7	6,7	8,7	6,7

Kilder: Statistisk Sentralbyrå. Prisdirektoratet.

Tabell 3d Konsumprisindeksen - prosentvis økning

Konsumgruppe	februar 1987- februar 1988	februar 1988- februar 1989
Matvarer	6,3	3,0
Drikkevarer og tobakk	6,9	5,2
Klær og skotøy	4,5	4,2
Bolig, lys og brensel	7,6	6,6
Møbler og husholdn.art.	5,8	4,7
Helsepleie	3,5	4,2
Reiser og transport	7,4	5,2
Fritidssysler, utdanning	8,1	4,3
Andre varer og tjenester	6,3	4,9
Konsumprisindeksen i alt	6,8	4,9

Tabell 3e viser utviklingen i konsumprisindeksen etter leveringssektor for 1987 og 1988.

Konsumprisindeksen gruppert etter leveringssektor viser nedgang i prisstigningstakten for alle sektorer untatt husleie.

Tabell 3e — Økning i konsumprisindeksen etter leveringssektor

Leveringssektorer	Prosentvis økning fra året før		Bidrag i prosentenheter	
	1987	1988	1987	1988
1. Jordbruksvarer	9,1	6,0	0,9	0,6
1.1 Mindre bearbeidde	9,3	6,8	0,6	0,4
1.2 Mer bearbeidde	8,6	4,8	0,3	0,2
2. Fiskevarer	14,6	8,1	0,2	0,1
3. Andre norskproduserte konsumvarer	8,5	6,9	2,7	2,2
3.1 Lite påvirket av verdensmarkedspriser	9,0	8,1	1,0	1,0
3.2 Påvirket av vm-priser pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet	6,7	5,0	0,6	0,4
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga. konkurranse fra utl.	9,5	7,5	1,1	0,8
4. Importerte konsumvarer	9,2	5,6	2,2	1,4
4.1. Uten norsk konkurranse	9,9	6,6	1,4	1,0
4.2. Med norsk konkurranse	8,4	4,3	0,8	0,4
5. Husleie	5,9	7,9	0,7	1,0
6. Andre varer og tjenester	9,4	7,1	1,9	1,4
6.1. Med arbeidslønn som domi- nerende priskomponent	10,7	9,0	0,6	0,5
6.2 Også med andre viktige priskomponenter	9,0	6,4	1,3	0,9
Konsumprisindeksen	8,7	6,7	8,7	6,7

2. PRISPOLITIKK

Retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet i 1988 ble trukket opp i St. meld nr. 49 for 1987-88. Det het i meldingen at prismyndighetene skulle medvirke i gjennomføringen av Regjeringens økonomiske politikk med tiltak for å begrense pris- og kostnadsveksten. Prismyndighetene har videre medvirket til gjennomføring av midlertidig lov om inntekt og utbytteregulering av 22. april 1988. Statens pristilsyn har brukt en stor del av sine ressurser i 1988 på dette arbeidet.

Etter retningslinjene skal prismyndighetene drive en aktiv prisovervåkning. Videre er det en oppgave å fremme effektiv konkurranse i næringslivet, bl.a. gjennom aktivt å forsøke å avvikle konkurransebegrensninger næringsdrivende imellom.

Prisdirektoratet kan med hjemmel i prislovens § 42 gripe inn overfor enhver form for konkurranseregulering dersom den kan virke skadelig på produksjon eller omsetning eller anses urimelig eller til skade for allmenne interesser. Etter forskrifter av 1. juli 1960 om konkurransereguleringer av priser og avanser er de fleste former for horisontalt samarbeid mellom næringsdrivende om priser forbudt. Forskrifter av 18. oktober 1957 forbyr all form for leverandørregulering av prisene bortsett fra veiledende priser. En stor del av direktoratets virksomhet gjelder administrasjon av de nevnte forbudsbestemmelser og vurdering av eventuelle inngrep etter prislovens § 42. Videre arbeider prismyndighetene aktivt for å avdekke ulovlig prissamarbeide. Flere slike saker er for tiden under politietterforskning.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselssiden i markedet. En arbeider med tiltak som bedrer næringslivets egen informasjon om priser og produkter slik at forbrukerne lettere kan orientere seg i markedet. Prismyndighetene arbeider videre for å bedre prisopplysningen på områder der det er vanskelig for forbrukerne å vurdere prisene, bl.a. innen håndverksbransjen.

Etter forskrifter av 20. oktober 1986 gjelder meldeplikt for pris- og avanseforhøyelser for storbedrifter og for leverandører som fastsetter veiledende priser. Endel utvalgte tjenesteytere er også pålagt meldeplikt. Bakgrunnen for bestemmelsene er myndighetenes ønske om aktiv overvåkning av prisutviklingen.

På bakgrunn av den oversikt over prisforhold mv. som er avdekket gjennom meldepliktsordningen, sammen med en vurdering av konkurranseforholdene i ulike markeder, har prismyndighetene funnet grunn til å gjennomføre skjerpet meldeplikt på spesielle områder. Det gjelder nå skjerpet meldeplikt på følgende områder: Tobakksvarer, gjær, eddik, visse gryn- og kliprodukter, mineralull til isolasjon, ulike typer bygningspapp, glødelamper, sprengstoff, lim, bilglass, øl og mineralvann, aviser, flyfrakt utenom post samt skadeforsikring.

Det er fortsatt reguleringsordninger for drosjetakster, sement, melk og melkeprodukter, engrosomsetning av kjøtt, margarin og fettråstoffer, og økning i festeavgifter.

Reguleringene varierer fra maksimalprisfastsettelse på produktene, på utvalgte produkter fra markedsledere, til regulering av veiledende avanser.

Det ble innført prisforskrifter for økning i elektrisitetspriser 14. oktober 1988. Hovedregelen er at prisene ikke kan økes med mer 4 prosent regnet fra 1. januar 1989. Pr. 6. februar 1989 er det midlertidig prisstopp på bensin.

I St.meld. nr. 49 for 1987-88 ble det gitt særskilte retningslinjer for praktisering av prisovervåkingen:

"Det skal i utgangspunktet bare aksepteres kostnadsbegrunnede prisforhøyelser og en skal normalt ikke godta forhøyelser som følge av:

- forventet kostnadsøkning
- redusert omsetnings - eller produksjonsvolum
- lønnsvekst ut over 5 prosent i gjennomsnitt fra 1987 til 1988. Lønnsvekst ut over rammene i midlertidig lov om inntekts- og utbyttere regulering skal ikke kunne innregnes i prisene.

Ved vurderingen skal det også tas hensyn til en rimelig produktivitetsvekst, bedriftens økonomiske situasjon og prissituasjonen i andre land.

Tilsvarende retningslinjer legges til grunn ved vurdering av meldinger om prisforhøyelser etter gjeldende meldepliktsbestemmelser.

Det er ventet at retningslinjer for prismyndighetenes virksomhet i 1989 om kort tid vil bli vedtatt, og melding om retningslinjene sendt til Stortinget. Et utkast til retningslinjer har vært til høringsbehandling. Ut over arbeidet med fusjonskontroll, som er nytt etter lovendring i 1988, er det ventet at retningslinjene i store trekk vil tilsvare fjorårets.

KAPITTEL 4

UTVIKLINGEN I DISPONIBEL REALINNTEKT

Med disponibel inntekt for en husholdning menes den inntekten som står til disposisjon for privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing, fra bruttoinntekten, for å komme fram til den disponible inntekten. Slike utgifter vil først og fremst være direkte skatter, men kan også omfatte finansielle utgifter som renteutgifter, avhengig av hvor omfattende inntektene er definert. For å komme fram til disponibel realinntekt må en videre korrigere for prisendring på de varer og tjenester den disponible inntekten kan brukes til, dvs. konsumprisutviklingen. Utviklingen i disponibel realinntekt for en husholdning blir dermed i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i renteutgifter og prisutviklingen.

- En husholdning kan ha inntekt fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. Inntektsutviklingen for en husholdning vil således normalt ikke bare være avhengig av inntekter som er gjenstand for forhandlinger. Videre vil inntektsutviklingen være avhengig av endringer i yrkesaktiviteten til den eller de i husholdningen som har inntektsgivende arbeid. En lønnskakerhusholdning har lønn som hovedinntekt mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendig næringsdrivende og trygdede.
- Skatten for ulike husholdninger kan variere selv om inntektene i utgangspunktet er like. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg i flere retninger. For eksempel vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. SMS, aksjeplasseringer, forsikringer eller plasseringer i statsobligasjoner påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopptak vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.
- Om renteutgifter skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, må sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, kommer alle renteutgifter naturlig til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt.

- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser - ved hjelp av en eller flere prisindekser. Husholdninger med samme nominelle disponible inntekter kan ha ulik forbrukssammensetning. Varierende prisstigning på ulike produkter kan således også bidra til at veksten i disponibel realinntekt kan variere mellom ulike husholdninger.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår, selv om det er en viktig komponent. Offentlig konsum kommer for eksempel ikke med i beregningene selv de er viktige bidrag til levekårene. Betaling i form av direkte skatter kommer direkte til fradrag i disponibel inntekt. Ved beregning av disponibel realinntekt tar en hensyn til indirekte skatter gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at opp- og nedvurdering av aktiva, f.eks. aksjegevinster/tap, boliggevinster o.l., ikke inngår i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdninger. Slike beregninger er under arbeid i Statistisk Sentralbyrå, men det vil ennå ta en tid før resultatene kan nyttiggjøres.

I kapittel 1 er det gitt en oversikt over utviklingen i husholdningssektorens disponible realinntekt og av hvordan hovedkomponentene på inntekts- og utgiftssiden har bidratt til denne utviklingen i følge nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningssektoren er dessuten, på usikkert grunnlag, delt i tre grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. De tre husholdningsgruppene er lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede.

Beregningsutvalget vil arbeide videre med å utnytte dette materialet til en sammenligning av nivåforskjeller og til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene når en tar hensyn til husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Slike oversikter er antatt å være et nyttig bakgrunnsmateriale under inntektsoppgjørene, selv om de ikke vil inngå direkte i forhandlingene. Foreløpig er imidlertid datagrunnlaget for dårlig og metodene for lite utviklet til at inntektsregnskapet kan utnyttes på en så detaljert måte. Vi mangler blant annet anslag for antall personer, antall husholdninger og omfanget av yrkesaktivitet fordelt på de tre husholdningsgruppene for de senere år. Nedenfor er derfor framstillingen begrenset til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt pr. person for alle husholdningsgrupper under ett. Det er dessuten presentert tall for inntektsutviklingen for lønnstakere, for selvstendig næringsdrivende og for alle husholdninger under ett regnet pr. årsverk samt strukturtall for sammensetningen av inntekter og utgifter etter husholdningsgruppe.

Inntektsregnskapet kan bare brukes til å gi tall for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene. De mer tradisjonelle beregninger av utviklingen av disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, differensiert etter familietype og inntektsnivå, og med gjennomsnittlig inntektsutvikling for bare en inntektsart er derfor fortsatt nyttige og nødvendige. Beregningsutvalget vil imidlertid vurdere i større grad også å trekke inn inntektsstatistikken i disse beregningene, etter hvert som analyseverktøyet og datagrunnlaget forbedres.

Disponibel realinntekt og inntektsstruktur for husholdninger ifølge inntektsregnskapet

I nasjonalregnskapets inntektsregnskap er det lagt til grunn et forholdsvis bredt inntektsbegrep. Inntekt i husholdningssektoren er definert som lønn, driftsresultat (inntekt av selvstendig næringsvirksomhet og beregnet avkastning på egen bolig), renteinntekter¹⁾ (renter på bankinnskudd, pensjonsinnskudd o.l.), stønader (pensjoner og andre trygdeordninger) og andre inntekter (aksjeutbytte, forsikringserstatninger og overføringer fra utlandet). Som fradrag ved beregning av disponibel inntekt kommer direkte skatter og trygdepremier, renteutgifter og enkelte andre utgifter (forsikringspremier, bøter og private overføringer til utlandet). Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig i følge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til ca. 73.000 kr i 1988. Med 2,5 personer i gjennomsnitt pr. husholdning blir den gjennomsnittlige disponible husholdningsinntekt om lag 182.000 kr i følge inntektsregnskapet. Som pekt på i kapittel 1 er datagrunnlaget usikkert, og tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Tabell 4a viser årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1983-1988. Med et stabilt antall personer pr. husholdning vil vekstratene regnet pr. person og pr. husholdning bli like. I 1988 vokste disponibel realinntekt pr. person med 1,5 prosent, omtrent som den gjennomsnittlige, årlige veksten i perioden 1983-1987 som var 1,6 prosent.

Tabell 4 a. Vekst i disponibel realinntekt pr. person i husholdningssektoren.¹⁾ Prosent

	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988* ²
Disponibel realinntekt pr person.	1,7	3,4	1,0	1,7	0,0	1,5

* Foreløpige tall

1) Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.

2) Tallene for 1988 er beregnet av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Beregningsutvalget

Tabell 4b viser veksten i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende, for lønnstakere og for husholdningssektoren i alt, regnet pr. årsverk. En har vært nødt. til å legge til grunn en funksjonell fordeling av utførte årsverk, dvs. at antall utførte årsverk i lønnstakerhusholdningene er satt lik årsverk utført som lønnstaker og at antall årsverk utført av personer i husholdninger av selvstendig næringsdrivende er satt lik årsverk utført som selvstendig næringsdrivende. Med denne fordelingsmetoden blir det ikke utført årsverk i husholdninger av trygdede, samtidig som antall utførte, årsverk utført i husholdningssektoren i alt blir summen av lønnstakerårsverk og selvstendige årsverk.

¹ 1) se fotnote 2, tabell 1j.

Sammenligner en veksten i disponibel realinntekt pr. person i husholdningssektoren i tabell 4a med veksten pr. årsverk i tabell 4b, framgår det at disponibel realinntekt økte både pr. person og pr. årsverk i 1988.

Ifølge tabell 4b var det en reduksjon i disponibel realinntekt for lønnstakere regnet pr. årsverk i 1987 for tredje år på rad. Den gjennomsnittlige, årlige veksten fra 1982 til 1986 var 0,6 prosent. For selvstendig næringsdrivende var den gjennomsnittlige, årlige veksten i samme periode -3,4 prosent, med betydelige svingninger fra år til år. Dette har direkte sammenheng med de store årlige endringer i driftsresultatet i næringer med mange selvstendige næringsdrivende, f.eks. i jordbruk. Det spesielt sterke fallet i disponibel realinntekt for denne gruppen i 1986 skyldtes både et betydelig fall i inntekten, og en økning i antall årsverk. Det var sterk vekst i endel næringer hvor selvstendig næringsdrivende veier tungt dette året (bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting).

Tabell 4 b. Vest i disponible realinntekt pr. årsverk for selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og husholdningssektoren i alt. ¹⁾ Prosent.

	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988* ²⁾
Husholdningssektoren i alt	2,6	2,8	-1,2	-1,0	-1,8	2,7
Selvst. næringsdrivende	-4,3	1,3	0,8	-14,0	-4,0	..
Lønnstakere	2,5	1,6	-0,7	-0,6	-2,6	..

* Foreløpige tall

1) Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.

2) På grunn av stor usikkerhet i beregningene for 1988 er det ikke tatt med tall for undergrupper i dette året. Se forøvrig fotnote 2, tabell 4a.

I tabell 4c er det gitt en oversikt over inntekter og utgifter som andel av bruttoinntekt i 1980, 1986 og 1987 for hver av de tre husholdningsgruppene. Tallene viser, som en måtte vente, at driftsresultat, lønn og stønader er helt dominerende som hovedinntektskilde for henholdsvis selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og trygdede. Men andelene av total bruttoinntekt har vist tegn til nedgang siden 1980 og anslagsvis 20-30 prosent av inntektene kommer nå fra andre kilder enn hovedinntekten.

Alle husholdningsgrupper har både renteutgifter og renteinntekter i betydelig omfang. Selvstendige og lønnstakere har netto renteutgifter, og som andel av bruttoinntekten har disse økt fra rundt 7 til rundt 19 prosent for selvstendige og fra knapt 2 til vel 4 prosent for lønnstakere. De trygdede har netto renteinntekter i betydelig omfang, i 1987 utgjorde de nærmere 11 prosent av bruttoinntekten mot vel 6 prosent i 1980. Som andel av bruttoinntekten betaler lønnstakere mest og de trygdede minst skatt, henholdsvis om lag 27 prosent og 7 prosent i 1987. Den lave skatteandelen for trygdede har både sammenheng med det store antall minstepensjonister og med de spesielle skatteregler som gjelder for pensjonsinntekter. I noen grad som en følge av de økende renteutgifter har skatteandelen gått klart ned, for selvstendige og trygdede. For lønnstakere har skatteandelen holdt seg forholdsvis stabil.

Tabell 4 c. Inntekter og utgifter som andeler av bruttoinntekt i 1980, 1986 og 1987.

	Selvstendig næringsdrivende			Lønnstaker			Trygdede, pensjonister		
	1980*	1986*	1987*	1980*	1986*	1987*	1980*	1986*	1987*
INNTEKTER	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Lønn	13,6	14,1	14,0	80,3	77,4	76,9	8,1	6,9	6,8
Driftsresultat	72,0	68,4	67,5	3,0	3,6	3,5	3,4	4,0	3,9
Renteinntekter ¹⁾	4,9	8,4	9,3	3,2	5,6	6,2	8,4	13,3	14,7
Stønader	8,3	8,0	8,1	12,3	12,3	12,4	77,0	73,1	72,0
Andre inntekter	1,2	1,1	1,0	1,2	1,2	1,1	3,1	2,6	2,5
UTGIFTER	-36,8	-39,9	-45,6	-33,5	-36,2	-39,3	-14,3	-13,1	-14,0
Direkte skatter og trygdepemier	-24,3	-16,0	-16,5	-27,6	-26,4	-27,6	-9,9	-7,2	-7,3
Renteutgifter	-11,8	-22,9	-28,1	-4,9	-8,6	-10,5	-1,8	-3,3	-4,0
Andre utgifter	-0,7	-0,9	-1,0	-0,9	-1,2	-1,2	-2,5	-2,6	-2,6
DISPONIBEL INNTEKT	63,2	60,1	54,4	66,5	63,8	60,7	85,7	86,9	86,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

1) Se fotnote 2, tabell lj. Om lag 3/4 av ikke-realiserede renteinntekter i husholdningssektoren tilfaller lønnstakere. Resten blir tilnærmet likt fordelt på selvstendig næringsdrivende og trygdede.

Om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i en inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil dessuten skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg som inntektstakeren mottar blir mindre enn det nominelle inntektstillegg det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalg har foretatt, og som er brukt under inntektsoppgjørene, bygger på følgende forenklete forutsetninger:

- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntektshushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.
- Inntektsmottakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.)
- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle grupper. Ved beregning av virkning på disponibel realinntekt av økt lønn, har en likevel foretatt beregninger også for utvalgte husholdninger med fradrag i inntekten utover minste- og oppgjørsfradrag. Disse fradragene utover standardfradrag inngår i

beregningene av skatten, men forutsettes ikke å komme til fradrag i inntekten ved beregning av disponibel inntekt. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter til å tilpasse seg skattesystemet.

- Skatteomleggingen de senere år har vært preget av endringer i fradragsordninger. Beregninger der en bare tar hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde vil derfor ha mindre utsagnskraft enn tidligere.
- Barnetrygd og forsørgerfradrag regnes som negativ skatt. Det er forøvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.
- en bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så forenkla forutsetninger, må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningenes sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn det de sterkt forenkla forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene, er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Rapporten gir derfor bare tall for de siste to årene. På bakgrunnen av usikkerheten som er nevnt ovenfor har Beregningsutvalget dessuten bare foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for noen få grupper.

Under lønnsforhandlingene vil det ofte være aktuelt ikke bare å vurdere utviklingen fra et år til et annet, men også konsekvensene av alternative lønnskrav. Utvalget har derfor også beregnet virkningen på disponibel inntekt av 1 prosentenhets høyere lønnsvekst for forskjellige inntekter.

Kort om skatteomleggingen i 1987

Det ble for inntektsåret 1987 foretatt en større omlegging av skattesystemet med sikte på å redusere virkningene av fradrag. Hovedelementene i omleggingen var:

- Sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden ble erstattet med en helsedel som utlignes på pensjonsgivende inntekt og pensjoner. For lønnstakere tilsvarer pensjonsgivende inntekt utbetalt lønn uten noen fradrag.
- 12G-begrensningen ved beregningen av pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden ble opphevet. Dette ble motsvart av en reduksjon av satsene på de øverste trinnene i progresjonstabellen.

- Betydelig økning i de kommunale klassefradragene og innføring av store fribeløp i den nye helsedelen.
- Store økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlaget for nettoskatten med sikte på å redusere satsene.

Endringer skattenivået og fordelingsvirkninger er nærmere omtalt i Beregningsutvalgets endelige rapport for 1988 (NOU 1988:26, Om inntektsoppgjørene 1988).

Kort om skatteomleggingen 1988

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1988 er:

- Reduksjon av den flate bruttoskatten ved at helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden reduseres. Reduksjonen motsvares av en økning i fellesskatten som utlignes på nettoinntekt. Dette medfører at fradragenes verdi øker for store grupper.
- Økt bruttoskatt for de med høyere inntekter ved at det innføres en toppskatt til staten for inntekter over 180 000 kroner i skatteklasse 1 og 225 000 kroner i skatteklasse 2. For de som betaler toppskatt er bruttoskatten 3,8 prosentenheter høyere enn året før. Toppskatten utlignes på samme inntektsgrunnlag som helsedelen.
- Progresjonen på nettoinntekt reduseres. Færre og lengre trinn og større fribeløp i progresjonstabellene bidrar til at verdien av fradragene blir mer lik og mindre avhengig av inntekt.
- Økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.
- Innstramming i reisefradraget.
- Fordel ved billige lån beskattes.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlag for å kunne redusere satser.

Kort om skatteomleggingen 1989

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1989 er:

- Ytterligere reduksjon av den flate bruttoskatten ved at pensjonsdelen og helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden erstattes av en trygdeavgift. Satsen for den nye trygdeavgiften er lavere enn summen av satsene for pensjonsdelen og helsedelen i 1988. Reduksjonen motsvares av en økning i fellesskatten som utlignes på nettoinntekt. Isolert sett medfører dette at fradragenes verdi øker for store grupper.
- Ytterligere økt bruttoskatt for de med høye inntekter ved at satsen for toppskatten økes. Progresjonen på nettoinntekt reduseres ytterligere ved at øverste trinn i progresjonstabellen fjernes og satsen på det som da blir øverste trinn reduseres.

- Økning i satsene for barnetrygden.
- Fribelegpet for renteinntekter økes.

For øvrig ble det gjort en rekke endringer særlig med sikte på forenkling.

Sammenlignet med det referansesystemet som ble benyttet ved behandlingen av skatteopplegget for 1989 innebærer disse endringene en skattelette på om lag 0,5 milliarder kroner. Det nevnte referansesystem fremkommer ved at beløpsgrenser, fradrag mv. som gjelder alle eller nesten alle skattytere, justeres med 4,0 prosent. Dette tilsvarer den pris- og lønnsveksten som ble lagt til grunn ved behandlingen av skatteopplegget for 1989.

Lønnstakere med høye inntekter og små fradrag kommer noe bedre ut enn gjennomsnittet, mens lønnstakere med lave og midlere inntekter og store fradrag kommer bedre ut enn lønnstakere på samme inntektsnivå som ikke har fradrag. Som følge av økningen i barnetrygden kommer barnefamilieene bedre ut enn familier uten barn.

Nærmere om beregningene av utviklingen i disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for følgende grupper:

- a) Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1987 på henholdsvis 150 000 kroner og 250 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn.
- b) Pensjonister med minstepensjon.

For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 16 år. Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra inntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget og barnetrygden. En kommer deretter fram til den disponible realinntekten ved å deflatere den nominelle disponible inntekten med konsumprisindeksen.

Lønnstakere

I tabell 4d har utvalget beregnet utviklingen i disponibel realinntekt for enkelte utvalgte lønnstakerhusholdninger. Beregningsutvalget har lagt til grunn en lønnsvekst på 8 prosent fra 1986 til 1987 og på 6 prosent fra 1987 til 1988. Dette tilsvarer om lag gjennomsnittet. I eksemplene med fradrag utover standardfradrag har en lagt til grunn at fradragene skal utgjøre en konstant andel av lønnen. Når beregningene viser forskjellig utvikling i disponibel realinntekt for lønnstakere med og uten fradrag har dette vesentlig sammenheng med endringer i forholdet mellom brutto - og nettoskattene. I år uten strukturomlegginger i skattesystemet ville en få om lag samme resultater for lønnstakere med og uten fradrag. Som tidligere nevnt har en bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle lønnstakere, dvs. skattesatser, progresjonsgrenser, minste- og oppgjørfradrag, klassefradrag mv., barnetrygd og forsørgerfradrag. En har således i beregningene ikke tatt hensyn til de mange endringer i fradragregler som er gjennomført

fra 1986 til 1988, og som hver for seg bare berører endel lønnstakere. Dette vil gjelde innstramming i reisefradrag, innstramming i reglene for SMS, økte boligtakster, skatt på fordel ved billige lån og endel andre endringer som i gjennomsnitt er av mindre betydning.

Stigningen i konsumprisindeksen var på 8,7 prosent fra 1986 til 1987 og 6,7 prosent fra 1987 til 1988.

Tabell 4d. Disponibel realinntekt for lønnstakere. Årlig prosentvis endring.

Inntekt i 1988	Fradrag utover standard fradrag		
	1987	1986-1987	1987-1988
150 000 kroner			
Enslig	0 kr	-0,2	-0,4
	50 000 kr	-2,0	0,7
Ektepar med to barn	0	0,1	0,0
	50 000	-1,4	0,5
250 000 kroner			
Enslig	0kr	-0,3	0,5
	80 000 kr	-2,1	-2,0
Ektepar med to barn	0 kr	-0,2	-0,5
	80 000 kr	-1,7	-0,6

Fra 1986 til 1987 ble disponibel realinntekt for lønnstakere uten fradrag redusert med 0 - 1/2 prosent på begge inntektsnivåene som det er utført beregninger for. For lønnstakere med fradrag ble reduksjonen i disponibel realinntekt større som følge av overgangen til økt vekt på bruttobeskatning. I beregningene i tabellen er reduksjonen på 1 1/2 - 2 prosent. Fra 1987 til 1988 får lønnstakere med lavere inntekter og store fradrag en viss vekst i disponibel realinntekt, mens lønnstakere med høyere inntekter og store fradrag får redusert disponibel realinntekt.

Veksten i årslønnen for voksne industriarbeidere fra 1986 til 1987 var i følge N.A .F.'s lønnsstatistikk om lag som for gjennomsnittet (8,1 prosent mot 8,0 prosent for gjennomsnittet). For lønnstakere med inntektsvekst som gjennomsnittet for denne gruppen ble derfor endringen i disponibel realinntekt om lag som for gjennomsnittet. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og med inntektsvekst fra 1986 til 1987 på 7,4 prosent, eller om lag som gjennomsnittet for ledende funksjonærer i industrien, ble disponibel realinntekt redusert med om lag 1/2 prosent for de uten fradrag, og med opptil om lag 2 1/2 prosent for de med store fradrag. For lønnstakere med 150 000 kroner i inntekt og lønnsvekst på 5,8 prosent fra 1987 til 1988, eller om lag som gjennomsnittet for voksne industriarbeidere, er den disponible realinntekten om lag uendret. Den disponible realinntekten er dog noe redusert for de uten fradrag og noe økt for de med store fradrag. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og lønnsvekst fra 1987 til 1988 på 4,7 prosent, eller om lag som anslått for ledende funksjonærer, er disponibel

realinntekt redusert med 1/2 - 1 prosent for de uten fradrag og med opptil 3 prosent for de med store fradrag.

Den nominelle lønnsveksten for ansatte i statlig virksomhet anslås til 7,3 prosent fra 1986 til 1987. På begge inntektsnivåer som det er utført beregninger for ble disponibel realinntekt for lønnstakere uten fradrag og med slik lønnsvekst, redusert med om lag 1/2 prosent fra 1986 til 1987. For lønnstakere med store fradrag og samme lønnsvekst ble reduksjonen i disponibel realinntekt større. For de fradrag Beregningsutvalget har foretatt beregninger for ble reduksjonen på om lag 2 1/2 prosent. For lønnstakere med 3 1/2 prosent lønnsvekst fra 1987 til 1988, dvs. om lag som gjennomsnittet for ansatte i statlig virksomhet, blir disponibel realinntekt redusert med i størrelsesorden 1 1/2 - 2 prosent.

Alle grupper vil kunne bli berørt av en eller flere av de regelendringene som utvider skattegrunnlaget, og som det som nevnt ikke er tatt hensyn til i beregningene. Utslagene for den enkelte lønnstaker vil være avhengig av hvordan reglene som er endret var utnyttet før regelendringen. Skatteøkningene som følge av disse utvidelsene av skattegrunnlag er anslått gjennomsnittlig å utgjøre om lag 0,5 prosent av bruttoinntekten både i 1987 og i 1988. En må regne med store variasjoner, men gjennomsnittlig bidrar utvidelsene av skattegrunnlag til at reduksjonen av disponibel realinntekt, både fra 1986 til 1987 og fra 1987 til 1988, blir 0,7 prosent større enn i beregningene ovenfor.

Slik skattesystemet er utformet vil disponibel inntekt gjennomsnittlig stige om lag i takt med lønnsveksten fra 1988 til 1989 for lønnstakere med lønnsvekst på om lag 4 prosent. Dette tilsvarer forventet gjennomsnittlig lønnsutvikling. Lønnsoppgjøret våren 1989 er preget av at det i stor utstrekning gis kronetillegg. Det er derfor grunn til å tro at den prosentvise veksten i lønn før skatt blir høyere for inntekter under gjennomsnittet enn for inntekter over gjennomsnittet. Denne utviklingen vil også prege utviklingen i disponibel inntekt. For lønnstakere med lavere og midlere inntekter vil disponibel inntekt stige noe sterkere for de med store fradrag enn for de med små fradrag. For lønnstakere med høyere inntekter vil veksten i disponibel inntekt bli større for de med små enn for de med store fradrag. Barnefamilier vil komme noe bedre ut enn familier uten barn.

Dersom også konsumprisindeksen vokser med 4 prosent vil disponibel realinntekt øke eller bli om lag uendret fra 1988 til 1989 for lønnstakere med lavere og midlere inntekter, mens de med høyere inntekt får redusert disponibel realinntekt. Med sterkere prisvekst vil utviklingen i disponibel realinntekt bli noe svakere.

Lønnsoppgjørene våren 1989 tilsier stort sett samme lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 i industrien og offentlig sektor, jf. omtale i kapittel 1. Det blir således neppe vesentlig forskjell i utviklingen i disponibel realinntekt.

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnbeløp, sært tillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar), sært tillegg og

kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. mai 1987 og 1. januar og 1. april 1988. 1. mai 1987 ble grunnbeløpet hevet med 1 900 kroner til 29 900 kroner 1. januar 1988 ble grunnbeløpet økt med ytterligere 500 kroner til 30 400 kroner. Samtidig økte særtilleggssatsene med 0,5 prosentenheter til 55,0 prosent for enslige og med 1,0 prosentenheter til 100,5 prosent for ektepar. 1. april 1988 ble grunnbeløpet økt med ytterligere 600 kroner til 31 000 kroner, samtidig som særtilleggssatsene ble økt til 57,0 prosent for enslige og 104,5 prosent for ektepar.

Pensjonister har rett til særfradrag ved skatteligningen på 17 700 kroner i 1987. For inntektsåret 1988 er særfradraget økt til 18 720 kroner, samtidig som det bare gis i de flate skattene. Dette særfradraget sammen med et særfradrag for liten skatteevne gjør minstepensjonene skattefrie. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Den gjennomsnittlige minstepensjonen var i 1987 45 724 kroner for enslige og 73 776 kroner for ektepar. Dette innebar en økning i utbetalt minstepensjon på 6,6 prosent fra 1986 både for enslige og ektepar. Med en prisstigning på 8,7 prosent ble reduksjonen i disponibel realinntekt for pensjonister som bare mottar minstepensjon om lag 2 prosent. Fra 1987 til 1988 økte minstepensjonen med 6,7 prosent for enslige og 7,0 prosent for ektepar. Veksten i 'konsumprisindeksen i denne perioden anslås til 6,7 prosent, noe som gir om lag uendret i disponibel realinntekt, jf. tabell 4e.

Tabell 4e. Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	1986-1987	1987-1988
Utbetalt pensjon		
Enslig	6,6	6,7
Ektepar	6,6	7,0
Disponibel realinntekt		
Enslig	-1,9	0,0
Ektepar	-1,9	0,3

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen fra 1986 til 1987 ble 6,7 prosent. Økningen i konsumprisindeksen var i samme tidsrom på 8,7 prosent og realinntekten før skatt ble dermed redusert med nær 2 prosent.

Fra 1987 til 1988 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 5,4 prosent. Prisstigningen fra 1987 til 1988 anslås til 6,7 prosent. Dette gir en reduksjon i realinntekten før skatt på vel 1 prosent.

For den disponible realinntekten kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistenes inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større del av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etter hvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegget påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinntekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

Fra 1989 er særfradraget for liten skatteevne som sikrer minstepensjonister skattefrihet erstattet av en skattereduksjonsregel. Videre er særfradraget for alder mv. øket samtidig som det nå bare gis ved beregning av kommuneskatt. Minstepensjonister betaler heller ikke etter 1989-reglene skatt og minstepensjonistenes disponible realinntekt påvirkes derfor ikke av denne omleggingen av pensjonistbeskatningen. Dersom Regjeringens forslag til pensjonsregulering pr. 1. april 1989, som for tiden ligger til behandling i Stortinget, blir vedtatt, vil veksten i minstepensjonene og dermed i disponibel inntekt for minstepensjonister, bli på 4,9 prosent for enslige og 5,0 prosent for ektepar fra 1988 til 1989. Med en prisvekst på vel 4 prosent vil minstepensjonistene således få en vekst i disponibel realinntekt.

Regjeringens forslag til pensjonsregulering innebærer en vekst i grunnbeløpet, og dermed i pensjonene for tilleggspensjonister, på 4,6 prosent. Tilleggspensjonister som kommer inn under den nye skattereduksjonsregelen vil få redusert skatt. For denne gruppen vil således disponibel inntekt vokse sterkere enn pensjonen. Pensjonister med høyere inntekter vil få skatteøkninger og således svakere utvikling i disponibel inntekt enn i pensjonen.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

KAPITTEL 5

UTVIKLINGEN I NORSK INDUSTRIKONKURRANSEEVNE

1 OM KONKURRANSEEVNEBEGREPET.

Norsk økonomi er svært åpen. Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebyttet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. Et lands konkurransevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurransevne. Konkurransevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurransevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurransevne. Fallet i oljeprisen i 1986, sammen med den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel fra 1984 til 1986 førte til et betydelig underskudd i Norges utenriksøkonomi. Dette kan motvirkes ved å øke produksjonen i eksport og importkonkurrerende næringer.

Blant disse eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæring, og en forbedring av industriens evne til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en mer balansert økonomisk utvikling. Industriens konkurransevne avhenger av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad være resultatet av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. Produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Men dette gjelder også f.eks. markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene. Dette er forhold som ikke påvirkes i vesentlig grad av den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnadene, særlig lønnskostnadene, kommer i den sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis lønnskostnadene særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene enden viktigste kostnadskomponenten - kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats har betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For energikostnadene er det grunn til å anta at det kan skje endringer over forholdsvis kort tid som kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. De lave oljeprisene kan isolert sett ha bidratt til å forverre konkurransesituasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også kapitalkostnadene har betydning for konkurransevnen. På dette området er det særlig vanskelig å få tilgang til sammenliknbare tall, bl.a. fordi bedriftsskattesystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurransevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de skjermede næringene. De øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurransevne. I tillegg konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft i en situasjon med rikelig tilgang på arbeidskraft og kapital kan lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurransevne bedres ved at det blir lettere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for lønnskostnadsutviklingen i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten lønnskostnaden vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil bl.a. være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i eget vedlegg.

En gunstig, eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr.

timeverk og årsverk. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en indikator for utviklingen i industriens konkurransevne.

Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 5.

Beregningsutvalget mener de tall for utvikling i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall fra andre land som legges fram for å belyse utviklingen i norsk industris konkurransevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For en noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1986 (NOU 1986:14). Mens den relative kostnadsutviklingen klar vil påvirke industriens konkurransevne kan en i ettertid avlese utviklingen i konkurransevne ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og landets kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i avsnitt 6.

Tabell 5a. Økning i timefortjenesten ²⁾ for voksne industriarbeidere.
(Etter lønnsutvikling 1980 – 1988, målt i nasjonal valuta)
Prosent.

	Omregnet til norske kroner			I nasjonal valuta		
	Gj.pr.år 1980-1988	End. fra året før		Gj.pr.år 1980-1988	End. fra året før	
		1987	1988 ¹⁾		1987	1988 ¹⁾
Italia	10,4	16,1	2,1	12,5	11,2	6,0
Norge	9,6	15,9	5,8	9,6	15,9	5,8
Finland	11,3	12,7	9,9	9,1	7,3	8,2
Frankrike	7,4	9,2	0,7	8,4	4,2	3,1
Storbritannia	7,7	7,8	13,2	7,7	6,2	8,2
Sverige	6,4	9,6	7,2	7,6	7,2	7,3
Danmark	8,3	17,6	4,4	6,9	9,4	6,2
Canada	9,5	-1,7	8,8	5,8	3,0	4,2
Østerrike	9,8	15,9	2,3	5,2	5,8	3,3
Sveits	6,7	13,0	6,5	4,8	2,9	7,5
Belgia	5,2	10,8	1,5	4,5	2,0	3,3
USA	8,8	-7,2	-0,4	4,4	1,8	3,1
Vest-Tyskland	8,3	14,7	2,7	4,1	4,7	3,8
Japan	15,1	9,3	11,0	3,5	3,5	2,7
Nederland	7,3	13,4	0,7	3,3	3,3	1,6

1) Foreløpig anslag på grunnlag av OECD og lokale kilder.

2) Timefortjenestene som er brukt er inklusive overtidstillegg.

Kilde. S.A.F. Wages and total labour costs for workers.

2. LØNNINGER FOR INDUSTRIARBEIDERE.

Tabell 5a viser utviklingen i de gjennomsnittlige totale timefortjenester pr. arbeidet time for voksne industriarbeidere fra 1966 til 1988. Overtid er også med, mens betaling for helge- og fridager betraktes som indirekte personalkostnader og er ikke med i timefortjenestene. I tillegg til lønnsutviklingen i vedkommende lands valuta, er det tatt med en oversikt over utviklingen omregnet til norske kroner. De sterke bevegelsene i valutakursene i 1980-årene *har* ført til at utviklingen i timefortjenestene i felles valuta er en helt annen enn utviklingen målt i nasjonal valuta.

Av de landene som er med i tabellen er det Nederland og Japan som har hatt den klart laveste lønnsøkningen i nasjonal valuta i 1980-årene. Bare Italia hadde en sterkere lønnsvekst enn Norge. Etter at norske industriarbeidere hadde den klart høyeste lønnsøkningen pr. arbeidet time fra 1986 til 1987 av samtlige land i tabellen, viser anslagene for lønnsveksten fra 1987 til 1988 at timefortjenestene i Norge fortsatt steg sterkere enn i de fleste andre land, med unntak av Sverige, Storbritannia, Finland og Sveits. Som resultat av et moderat tariffoppgjør i 1989 vil lønnsveksten fra 1988 til 1989 sannsynligvis øke svakere for norske industriarbeidere enn for industriarbeidere i de fleste andre konkurrentland.

Omregnet til NORSKE KRONER har Sverige, Sveits og Belgia hatt lavest lønnsvekst i 1980-årene. I forhold til Norge hadde hovedtyngden av våre konkurrentland i gjennomsnitt 1-2 prosentenheters lavere lønnsvekst pr. år fra 1980 til 1988. Danmark var et av de få land som hadde en sterkere lønnsvekst enn Norge fra 1986 til 1987, målt i norske kroner, mens lønnsveksten i norske kroner fra 1987 til 1988 ser ut til og bli endel lavere.

I 1988 var det en svak depresiering av den norske krone i forhold til året før. Viktigere enn dette er det imidlertid at norske kroner har styrket seg overfor noen valutaer og svekket seg overfor andre. En svekket krone har bidratt til at lønningene i flere land fra 1987 til 1988 har steget langt sterkere omregnet til norske kroner enn i nasjonal valuta. Spesielt gjelder dette Storbritannia og Japan. En styrket krone har ført til den motsatte utvikling for USA, Danmark, Frankrike og Vest-Tyskland. I felles valuta har en rekke devalueringer i 1980-årene isolert sett bedret de relative kostnadsforholdene for Norge.

3. DIREKTE OG TOTALE LØNSKOSTNADER FOR INDUSTRIARBEIDERE.

Det er store forskjeller mellom lønn og lønnskostnader pr. arbeidet time mellom de enkelte land. Nivået på lønnskostnadene vil i mange land være sterkt påvirket av nivået på de indirekte personalkostnadene. Dessuten kan økningen i de indirekte personalkostnadene avvike endel fra økningen av den direkte lønn pr. arbeidet time.

Tabell 5b viser lønnskostnader og timefortjenester i industri pr. arbeidet time for 1987 samt indirekte personalkostnader i prosent av lønn pr. arbeidet time for 1980 og 1987.

Tabellen inneholder også anslag for lønnskostnader pr. arbeidet time for 1988. Indirekte personalkostnader som ligger til grunn for 1988- anslaget er for de fleste land anslått på bakgrunn av opplysninger for 1987, da det ennå er få opplysninger for 1988.

Tallene vil imidlertid gi en indikasjon på forholdene mellom lønnskostnadene i de ulike land for året 1988.

De indirekte personalkostnadene i tabell 5b omfatter lønn for helge- og feriedager, lønn under sykdom, velferdspolisjoner, arbeidsgiveravgifter til trygdene og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft i overensstemmelse med ILO's standard for klassifisering av de indirekte personalkostnadene.

Det foreligger bare sporadiske statistiske undersøkelser over omfanget av de indirekte personalkostnadene i de enkelte land. Oversikten over de indirekte personalkostnadene som fremgår av tabellen bygger derfor dels på aktuell statistikk og dels på ajourførte beregninger.

Kolonne 2 og 3 i tabell 5b viser de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid for 1980 og 1987. En økning i prosentatsen fra 1980 til 1987 indikerer at de indirekte personalkostnadene har steget relativt raskere enn gjennomsnittlig timefortjenester i perioden.

De indirekte personalkostnader har over tid vist en relativ sterkere stigning enn de gjennomsnittlige timefortjenestene for de fleste land.

Tabell 5b. Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner.

	Gj.sn. timefortj. for voksne menn og kvinner i n. kr. ¹⁾	Indirekte personal-kostn. i % av lønn for arbeidet tid		Totale lønnskostnader pr. time i nok. ²⁾	
		1987	1980	1987	1987
	Kr.	Pst.	Pst.	Kr.	Kr.
Norge	78,1	48,0	50,3	117,3	124,8
Vest-Tyskland	65,8	75,8	84,6	121,5	124,8
Danmark	81,7	25,0	28,7	105,2	104,1
Sverige	60,0	66,3	73,9	104,3	111,8
Nederland	58,7	78,8	72,6	101,4	111,8
Belgia	54,9	80,6	81,2	99,5	101,0
Østerrike	47,6	87,6	94,5	92,5	94,6
Finland	55,9	59,5	62,7	91,0	100,0
USA	66,8	34,8	35,6	90,6	90,2
Italia	47,0	89,2	87,6	88,3	90,1
Frankrike	45,3	80,3	87,3	84,9	85,5
Japan	71,5	17,7	18,7	84,9	94,2
Canada	62,6	26,0	29,0	80,7	87,8
Storbritannia	45,6	35,1	40,3	64,0	72,5

1) Eksklusive feriepenger og betaling for hellig- og høytidsdager.

2) Anslag.

Kilde: S.A.F.: "Wages and total labour cost for workers". For 1988 også anslag basert på OECD og lokale kilder.

Som det fremgår av tabellen viser nivået på de indirekte personalkostnadene store variasjoner fra land til land. I 1987 var de høyest i Østerrike med 94,5 prosent og lavest i Japan med 18,7 prosent. I nesten samtlige mellomeuropeiske land som er med i tabellen er disse kostnadene ca. 80 prosent av lønn pr. arbeidet time. Fra 1984 til 1987 steg de indirekte personalkostnadene spesielt sterkt i Vest Tyskland, hovedsakelig som følge av økningen i lønn for ikke-arbeidet tid.

Av de nordiske landene er de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn pr. arbeidet time høyest i Sverige med 73,9 prosent. Sverige har også hatt en forholdsvis sterk utvikling i de indirekte personalkostnader for bedriftene de senere år.

Sverige har "lav" direkte lønn og "høye" indirekte personalkostnader. De høye indirekte personalkostnadene i Sverige har sammenheng med at velferdstiltak for arbeidstakerne er blitt dekket i relativt stor grad via arbeidsgiveravgifter.

Danmark derimot har "høy" direkte lønn og lavere indirekte personalkostnader. I Danmark dekker det offentlige en relativ større del av de indirekte personalkostnadene, slik at arbeidsgiveravgiftene i prosent er noe lavere og timelønningene noe høyere.

Norge har lavere relative indirekte personalkostnader enn Sverige, men betydelige høyere enn Danmark. Fra 1987 til 1988 økte lønnskostnadene noe sterkere enn de direkte timefortjenestene, hovedsakelig som følge av utvidet grunnlag for beregning av arbeidsgiveravgifter til også å omfatte pensjonspremier, billige lån og lignende.

4. UTVIKLINGEN I LØNSSKOSTNADENE FOR INDUSTRIARBEIDERE OVERFOR ANDRE LAND I FELLES VALUTA.

Tabell 5c og fig. 5.2 viser utviklingen i lønnskostnadene for industriarbeidere fra 1966 til 1988 i enkelte land i forhold til i Norge, målt i norske kroner. I hele perioden 1980 til 1988 har lønnskostnadene i Norge vært forholdsvis høye i forhold til alle våre viktigste konkurrentland. De sterkeste relative forskyvninger og fluktasjoner finner vi i forhold til USA og Canada. Dette har særlig sammenheng med dollarkursens utvikling. Pris- og lønnsstoppen som ble innført høsten 1978 førte til at lønnskostnadene steg svakere i Norge enn i mange andre land frem til lønnsstoppens opphør i 1979/80. Deretter fikk vi frem til 1984/1985, som tabell 5c og fig. 5.2 viser, en økning i lønnskostnadene pr. arbeidet time i forhold til de fleste viktige konkurrentland unntatt USA, Japan, Finland, Østerrike og Canada.

Dette bildet endret seg vesentlig fra 1986. Devalueringen av den norske krone fra mai 1986 hindret ikke at lav lønnsvekst og fall i dollarkursen, bidro til et betydelig fall i lønnskostnadene pr. time i USA og Canada i forhold til i Norge, slik at disse land igjen fikk lavere lønnskostnader for industriarbeidere enn Norge. Fra å ligge ca. 20 prosentenheter over de norske har lønnskostnadene pr. arbeidet time i USA i løpet av 3 år utviklet seg til å ligge ca. 25—30 prosentenheter lavere.

De fleste europeiske landene og Japan hadde derimot i 1986 en sterkere relativ timelønnsvekst enn Norge målt i norske kroner. Dette var klart en følge av devalueringen av den norske krone i mai og endringer i relative valutakurser. På grunn av den sterke lønnsveksten i Norge fra 1986 til 1987, blant annet på grunn av arbeidstidsforkortelsen, endret lønnskostnadene seg til det verre i Norge i forhold til de fleste land. Bare Danmark og Vest-Tyskland hadde en sterkere vekst. Fra 1987 til 1988 er det bare Finland, Japan, Canada og Storbritannia som etter foreløpig beregningsgrunnlag ser ut til å øke lønnskostnadene sterkere enn Norge.

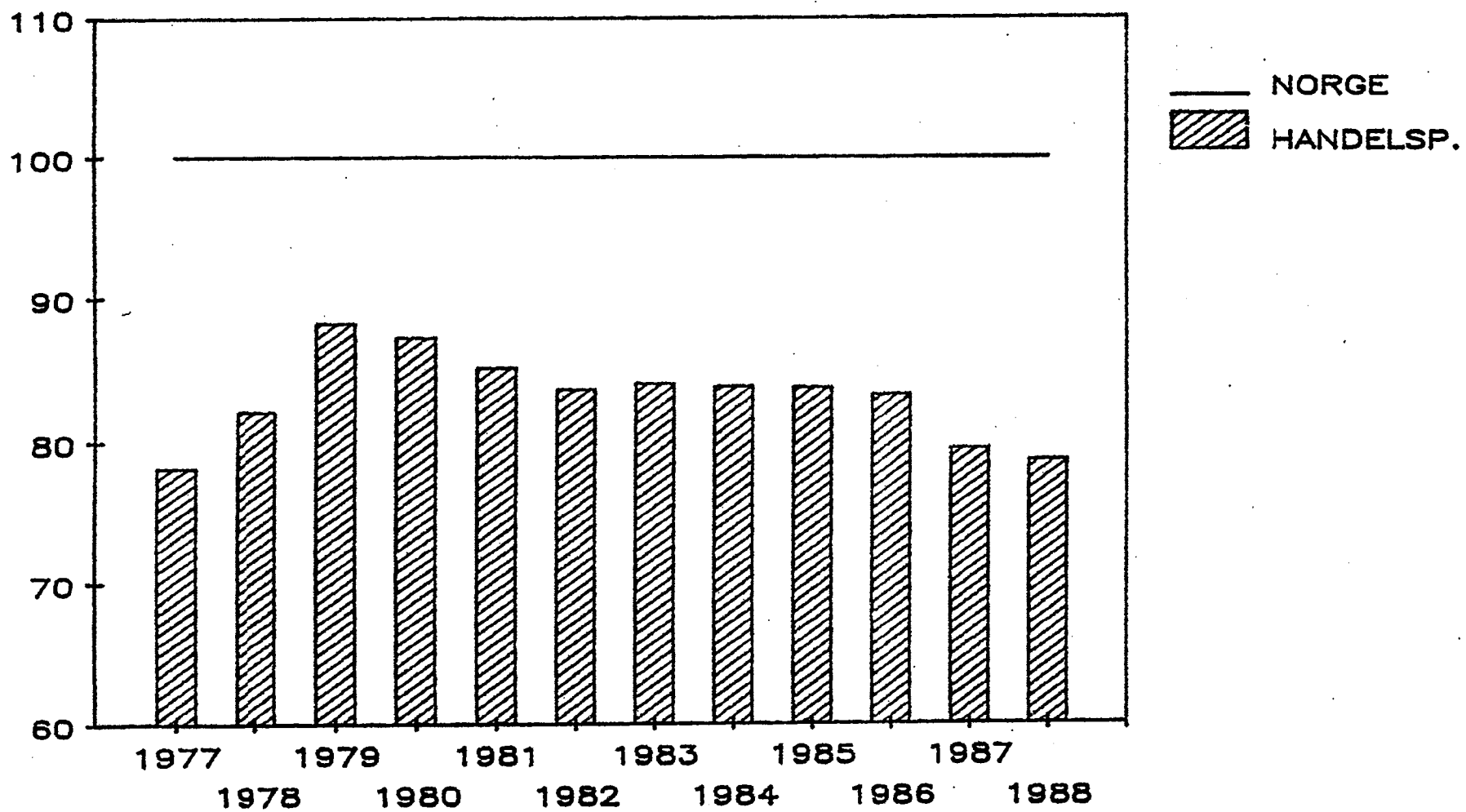
Av de land som er med i tabellen ligger Norge i 1996 klart på lønnskostnadstoppen sammen med Vest-Tyskland. Utviklingen av timelønnskostnadene i industrien i Norge viser store forskjeller i forhold til enkeltland. Ettersom det også mellom de enkelte bransjer i Norge og utlandet er store variasjoner i lønnsutvikling og konkurranseforhold og da samhandelen gjelder ulike markeder, produkter og næringer, vil forholdet mellom industriarbeiderlønningene bare gi et tilnærmet uttrykk for bevegelsene i de relative lønnskostnader overfor de ulike land for samme type arbeide.

Tabell 5c. Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Norge=100.

Landene:	1966	1975	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vest-Tyskland	98	94	108	96	93	92	100	104	100
Sverige	128	111	112	94	90	92	93	89	90
Danmark	103	98	97	85	83	82	87	90	83
Nederland	79	99	105	93	86	82	89	86	82
Belgia	85	97	116	93	86	84	88	85	81
Finland	83	68	71	74	75	77	79	78	80
Østerrike	-	66	75	71	70	70	78	79	76
Japan	-	50	53	57	67	67	76	72	75
USA	199	92	83	105	120	121	96	77	72
Italia	-	70	71	68	72	71	75	75	72
Canada	162	89	74	96	107	102	80	69	70
Frankrike	80	70	80	73	73	73	76	72	69
Storbritannia	81	52	66	65	61	62	58	55	58

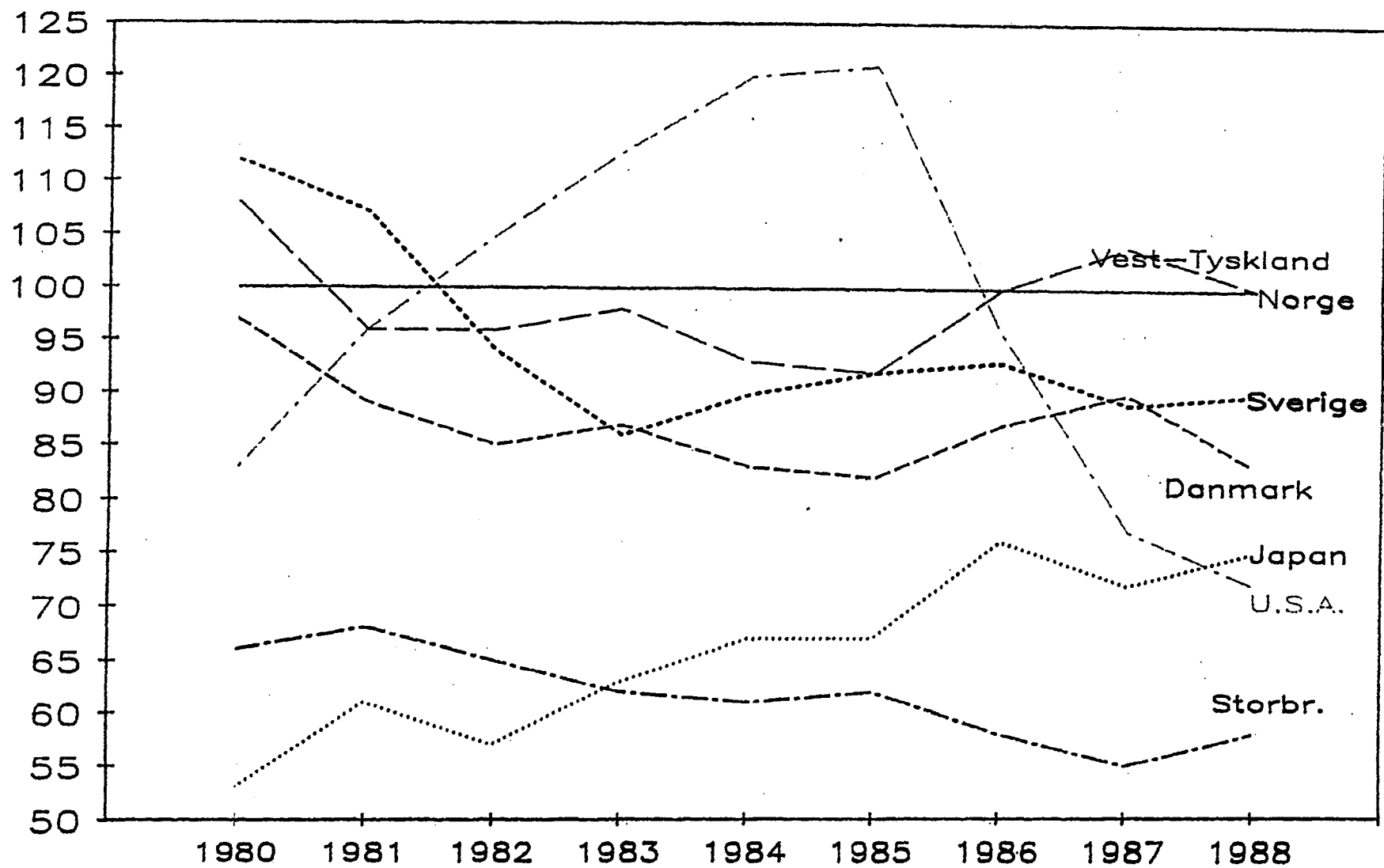
Kilde: S.A.F.: "Wages and total labour costs for workers". For 1988 anslag basert på OECD og justerte lokale anslag.

Figur 5.1 Lønnskostnader i industrien i norske kroner. Indekser Norge=100

Lønnskostnader for handelspartnere veid sammen med kurvvektar.

Figur 5.2 Totale lønnskostnader i industrien for voksne arbeidere i norske kroner. Norge=100

Kilde: "Wages and total labour cost."

5. Lønnskostnader pr. produserte enhet i industrien

Tabell 5d viser utviklingen i lønnskostnader pr. produserte enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1977 til 1988. Sammenveilingen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronas valutakurvvekter.

I årene før 1978 fant det sted en svekkelse av norsk industris konkurranseevne, målt ved veksten i relative lønnskostnader pr. produsert enhet. I årene 1978 og 1979 ble konkurranseevnen styrket.

I hvert år fra 1980 med unntak av 1984 har vi på nytt fått en viss svekkelse av norsk industris relative kostnadsposisjon. Foreløpige tall viser at også i 1988 ble industriens kostnadmessige konkurranseevne svekket.

Tabell 5.d gir et inntrykk av hva de ulike faktorene - lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser - har betydd for utviklingen i perioden 1977 til 1988, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaksvirkningssammenheng.

Dekomponeringen av LPE-veksten på lønns- og produktivitetsutviklingen kan dessuten være usikker i år med arbeidstidsforkortelse eller hvor den gjennomsnittlige, arbeidstiden endres av andre grunner. Det meste av den internasjonale statistikken som er nyttet her for våre handelspartnere måler både lønnskostnader og bruttoprodukt pr. time. Historiske tall for Norge er basert på nasjonalregnskapet, som for årene før 1987 gir tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. årsverk. Fra og med 1987 publiserer Statistisk sentralbyrå timeverks-baserte tall, som på dette punktet vil bedre sammenliknbarheten med internasjonal statistikk.

Tabell 5d Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Prosentvis endring fra året før 1)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988 ²⁾
Norges handelspartnere:											
Lønnskostnader.....	10,4	10,7	12,1	11,1	8,7	6,9	6,5	7,2	5,6	4,8	5 1/4
Produktivitet.....	3,1	4,3	1,5	3,0	3,1	6,2	4,9	3,6	2,3	3,4	4 1/4
LPE, nasjonal valuta.....	7,0	6,2	10,4	7,8	5,4	0,6	1,5	3,5	3,3	1,3	1
Norsk industri:											
Lønnskostnader.....	7,8	4,0	9,8	11,5	9,2	11,2	9,8	8,8	9,6	14,1	6,3
Produktivitet.....	-0,8	4,6	0,4	0,4	2,2	6,1	7,1	2,2	-1,0	4,4	2,7
LPE.....	8,7	-0,6	10,8	11,0	6,9	4,8	2,5	6,6	10,8	9,3	3,5
Relativ LPE, nasjonal valuta.	1,6	-6,4	-0,2	2,9	1,4	4,1	0,9	2,9	7,2	7,9	2 1/2
Valutakursendringer ³⁾	6,6	1,9	-1,2	-1,0	-0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5	0,4
Relativ LPE, felles valuta...	-4,7	-8,1	1,1	4,0	1,9	0,8	-1,1	0,5	1,2	4,2	2 1/4

1) Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakurvvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

2) Anslag.

3) Positive tall innebærer en effektiv svekkelse av norske krone.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Det synes likevel påfallende hvor systematisk - og sterkt - ulikheten i produktivitet utviklingen ser ut til å ha bidratt til svekkelsen av industriens konkurranseevne. Med unntak av 4 år har produktivitetsveksten i norsk industri hvert år siden 1970 vært svakere enn hos våre viktigste handelspartnere.

Tabell 5d viser videre at i perioden etter 1980 har lønnskostnadsveksten for hvert enkelt år vært sterkere i norsk industri enn gjennomsnittlig lønnsvekst hos våre handelspartnere. Det bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. Utviklingen de senere årene bryter i noen grad med mønsteret fra 1970-årene, da lønnsveksten de fleste årene var på linje med eller lavere enn hos våre handelspartnere.

Kroneverdien, målt ved dagens kurvvekter, har falt klart siden midten av 1970-årene, men den direkte virkning på utviklingen i konkurranseevnen har variert betydelig fra år til år fra 1982 til 1988 har nedgang i kroneverdien isolert sett bidratt til en forbedring av konkurranseevnen med snau 19 pst. Utviklingen i kroneverdien er nærmere omtalt i eget vedlegg til rapporten.

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at timelønnskostnadene i norsk industri vokste med 14,1 pst. fra 1986 til 1987, mot en økning på 4,8 pst. hos våre handelspartnere. Den betydelige sterkere lønnsveksten i norsk industri skyldes for en stor del arbeidstidsforkortelsen, men også høy etterspørsel etter arbeidskraft bidro i noen grad til den høyere lønnsveksten.

Arbeidsproduktiviteten i norsk industri anslås å ha økt med 4 pst. fra 1986 til 1987 mot en økning på 3,4 pst. hos vår handelspartnere. Denne relativt sterke økningen i produktiviteten i norsk industri skyldes trolig dels engangseffekter i forbindelse med arbeidstidsforkortelsen. Produktivitetsveksten hadde også sammenheng med oppsvinget for den utekoncurrerende industrien, der produktiviteten normalt øker i perioder med høy konjunktur, slik det f.eks. var tilfellet i 1984.

Regnet i nasjonal valuta ble norsk industris relative, kostnadsposisjon forverret med 7,9 pst. fra 1986 til 1987. Nedskrivningen av kronen i mai 1986 reduserte kronens verdi slik at regnet i felles valuta ble svekkelsen mindre; 4,2 pst.

Lønnsveksten internasjonalt nådde et bunnpunkt i løpet av 1987 og har deretter tiltatt noe. En må imidlertid regne med at lønnsveksten hos våre handelspartnere vil holde seg lav også i inneværende år. Lønnskostnadene i industrien hos våre handelspartnere økte med 5 1/4 pst. fra 1987 til 1988.

Nyere opplysninger viser at den sterke økonomiske veksten internasjonalt i 1988 førte til en sterkere produktivitetsvekst hos våre handelspartnere i 1988, som nå anslås til 4 1/4 pst. LPE-veksten fra 1987 til 1988 hos våre handelspartnere kan anslås til 1 pst.

Tall fra Statistisk sentralbyrås Utsynsregnskap viser at lønnskostnadsveksten pr. time i norsk industri ble på 6,3 pst. fra 1987 til 1988. Om lag 1/2 prosentpoeng av lønnskostnadsveksten kan henføres til utvidelsen av grunnlaget for arbeidsgiveravgiften.

Arbeidsproduktiviteten økte med 2,7 pst. fra 1987 til 1988, og LPE-veksten i norsk industri ble dermed 3,5 pst. fra 1987 til 1988 ifølge de foreløpige tallene. Industriens kostnadsmessige konkurransevne ble dermed svekket med 2 1/4 pst. fra 1987 til 1988.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. Det er usikkerhet knyttet til anslagene for lønnskostnader og produktivitet både for Norge og våre viktigste handelspartnere. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte land er gjengitt i tabell 5.e. Spesielt de siste tre årene har utviklingen i valutakurser spilt en viktig rolle for utviklingen i det enkelte lands LPE regnet i felles valuta. Utviklingen i enkeltvalutaer har avveket betydelig fra endringen i den norske kursindeksen. Derfor vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurransesituasjon de enkelte bransjene står overfor.

Tabell 5e

Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i de enkelte land. Pst. endring fra året før.

	Kurv- vekt	LFE i nasjonal valuta					Valutakursutvikling overfor norske kroner					LFE i norske kroner				
		1984	1985	1986	1987	1988 ²⁾	1984	1985	1986	1987	1988 ²⁾	1984	1985	1986	1987	1988 ²⁾
Belgia	2,4	4,2	3,9	0,9	-0,6	1 3/4	-1,1	3,3	14,8	8,6	-1,7	3,1	7,3	15,8	8,0	0
Canada	3,6	-5,6	2,4	4,1	-0,2	- 1/4	6,4	0,0	-15,5	-4,6	4,4	0,5	2,4	-12,0	-4,8	4
Danmark	6,8	7,0	7,1	4,3	7,7	1	-1,4	3,1	12,9	7,4	-1,7	5,5	10,4	17,7	15,7	- 3/4
Finland	3,0	4,2	3,7	2,1	1,5	5	3,6	2,1	5,2	5,0	1,6	7,9	5,9	7,4	6,6	6 3/4
Frankrike	9,2	6,5	4,8	2,5	-0,3	-3	-2,8	2,6	11,6	4,8	-2,4	3,5	7,6	14,4	4,5	-5 1/4
Italia	3,3	4,5	8,8	3,1	2,7	2	-3,6	-3,1	10,6	4,4	-3,6	0,8	5,4	14,0	7,3	-1 1/2
Nederland	4,6	-5,5	1,6	2,9	1,8	- 1/4	-0,7	2,0	16,9	9,7	-0,8	-6,2	3,7	20,3	11,6	-1
Storbritannia	14,7	1,6	2,9	4,0	1,5	1 3/4	-1,8	1,9	-2,0	1,6	5,2	-0,2	4,9	1,9	3,1	7
Sverige	15,0	4,8	7,8	6,7	1,4	6	3,6	1,3	4,0	2,2	0,1	8,6	9,2	11,0	3,7	6
Sveits	1,2	-5,9	2,3	-0,7	1,1	2	-0,1	1,0	17,8	9,3	-1,4	-6,0	3,3	16,9	10,5	1/2
Vest-Tyskland	17,7	1,1	1,8	3,1	2,6	1/2	0,2	2,0	16,9	9,6	-1,0	1,3	3,9	20,5	12,5	- 1/2
Østerrike	1,5	-0,8	1,6	2,6	0,9	0	0,3	2,1	16,8	9,5	-0,9	-0,5	3,7	19,8	10,5	-1
Japan	6,0	-4,0	-1,1	3,1	-2,3	-4 1/4	11,7	5,1	22,3	5,6	9,1	7,3	3,9	26,1	3,1	4 1/2
USA	11,0	-2,0	0,1	-0,5	-1,4	- 1/2	11,9	5,3	-14,0	-8,9	-3,3	9,7	5,4	-14,4	-10,2	-3 3/4
Norges handelspartnere	100,0	1,5	3,5	3,3	1,3	1	2,0	2,3	6,0	3,5	0,4	3,6	5,9	9,4	4,8	1 3/4
Norge		2,5	6,5	10,8	9,3	3,5						2,5	6,5	10,8	9,3	3,5
Relativ LFE												-1,1	0,5	1,2	4,2	2 1/4

1) Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

2) Anslag.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

6 Markedsandeler.

I sin omtale av utviklingen i industriens konkurransevne i avsnittene foran har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som antas i særlig grad å påvirke industriens konkurransevne.

I ettertid kan utviklingen i norsk industris konkurransevne avleses f. eks. i markedsandelene for industriprodukter hjemme og ute, i industriens andel av bruttonasjonalproduktet og av total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Figur 5.3 viser utviklingen i markedsandeler på eksportmarkedene for bearbeidede varer, råvarer og matvarer regnet i verdi. Markedsandelene er definert som verdien av Norges eksport til våre viktigste handelspartnere dividert med et veid gjennomsnitt av importverdien hos våre handelspartnere i norske kroner. Ved sammenveining av importverdiene for handelspartnere har en brukt norske eksportvekter fra 1988.

Ved vurdering av tallene må en ta hensyn til at omleggingen av utenrikshandelsstatistikken har ført til at eksporttallene for 1987 er noe overvurdert.

For gruppen matvarer økte norske eksportører sine markedsandeler med snau 17 pst. fra 1982 til 1988. Særlig skjedde det en betydelig vekst fra 1982 til 1983 og fra 1986 til 1987. Fra 1987 til 1988 ble markedsandelen redusert med om lag 5 pst. Markedsveksten for denne varegruppen kan i stor grad forklares med utviklingen av eksportverdien av ferskfisk, herunder oppdrettsfisk.

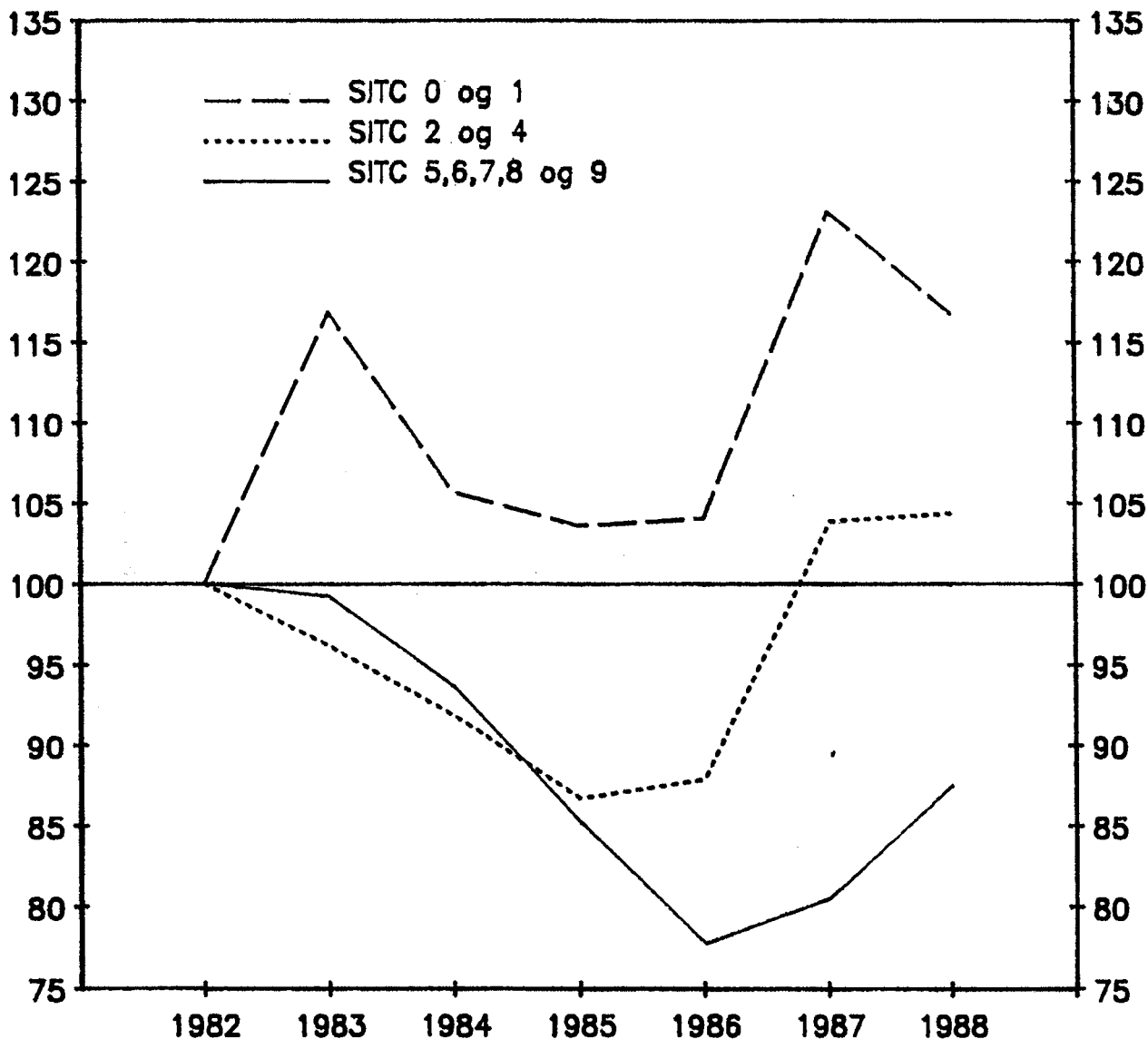
For gruppen råvarer har norske eksportører de siste tre årene økt sine markedsandeler med vel 20 pst. etter å ha fått redusert sine markedsandeler med vel 13 pst. fra 1982 til 1985. Fra 1982 til 1988 er markedsandelene for disse varene dermed økt med om lag 4 1/2 pst.

Bearbeidede varer er den desidert største av de tre gruppene. Fra 1982 til 1986 avtok markedsandelene for denne gruppen med vel 22 pst. Fra 1986 til 1988 er markedsandelene økt med 12 1/2 pst. Økningen i markedsandelene fra 1987 til 1988 gjelder først og fremst aluminium. I 1988 ligger markedsandelene for denne varegruppen 12 1/2 pst. under nivået i 1982.

Tabell 5f viser utviklingen i norske produsenters markedsandeler på hjemmemarkedet. Markedsandelene angir forholdet mellom leveranser på hjemmemarkedet fra norske produsenter i verdi og samlet anvendelse innenlands der også importverdien inngår. For de varegruppene en har tall for - hovedsakelig bearbeidede varer - viser tabell 5f at gjennomsnittlig markedsandel avtok med 1,9 pst. fra 1987 til 1988 etter en økning på 2,5 pst. året før. Fra 1987 til 1988 var nedgangen i markedsandelene sterkest innenfor varegruppen skip og oljeplattformer. Markedsandelene for varegruppen trevarer og

andre verkstedprodukter økte fra 1987 til 1988. Tabellen viser at markedsandelene i gjennomsnitt har endret seg lite de senere årene. Ser en imidlertid på undergrupper har konsum- og ferdigvarene tapt markedsandeler siden 1982 mens produkter med nær tilknytning til oljevirkosheten i Nordsjøen, særlig verkstedprodukter, har vunnet markedsandeler og dermed bidratt til å trekke gjennomsnittet opp.

Figur 5.3 Markedsandeler for norsk eksport av varer. Verdiandeler. 1982=100

SITC 0 og 1: Matvarer, levende dyr, drikkevarer og tobakk.

SITC 2 og 4: Råvarer (ikke spiselige unntatt brenselstoffer), dyre- og plantefett, -olje og -voks.

SITC 5 - 9: Kjemiske produkter, bearbejdede varer, maskiner, transportmidler, forskjellige ferdigvarer og varer og tjenester ikke gruppert andre steder.

Tabell 5f
Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Verdiandeler

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Nærings- og nytelsesmidler.....	92,0	91,7	91,3	90,6	90,1	90,4	90,1
Treforedling.....	70,2	69,4	68,4	68,0	67,8	66,7	65,9
Kjemiske råvarer.....	44,2	44,7	45,2	44,5	47,2	45,5	42,3
Raffinerte produkter.....	56,1	62,8	66,8	66,4	53,5	54,3	42,8
Metaller.....	25,0	31,5	25,8	26,1	32,3	34,1	31,7
Tekstil og bekledningsvarer.....	29,8	27,8	26,5	22,8	20,7	19,8	18,8
Trevarer.....	78,9	77,9	76,4	74,5	71,8	70,4	72,8
Kjemiske og mineralske produkter.	44,5	44,0	41,5	39,6	39,5	41,0	39,8
Skip og oljeplattformer.....	53,9	52,3	59,3	79,9	80,1	80,4	61,3
Andre verkstedsprodukter.....	49,3	45,8	45,3	47,4	45,7	48,2	51,0
Varer ovenfor i alt.....	57,5	57,1	56,7	57,6	56,3	57,7	56,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

7. ARBEIDSKONFLIKTER

Tabell 5g viser antall konflikter og antall tapte arbeidsdager i forskjellige vest-europeiske land, i forhold til antall sysselsatte. Av tabellen går det fram at Norge har tapt forholdsvis lite på konflikter. I enkelte andre land har konfliktene gjennomgående vært av vesentlig større omfang.

I 1987 var tallet på tapte arbeidsdager som skyldes konflikter i Norge under 13 000 dager mot under 100 000 i gjennomsnitt for åra 1980-85. Det store antall konfliktdager i 1986 må ses i sammenheng med lockout i det private arbeidsliv dette året.

Tabell 5g. Antall konflikt og tapte arbeidsdager pr. år 1)

	Konflikter				Tapte arbeidsdager pr. 1 000 sysselsatte			
	1980- 84	1985	1986	1987	1980- 84	1985	1986	1987
Østerrike	5	4	11	6	7	8	1	1
Danmark	163	820	215	202	95	914	37	52
Finland	1717	833	1236	791	393	72	1134	53
Frankrike	2602	1901	1391	1391	73	35	26	24
Vest- Tyskland	-	-	-	-	46	1	1	1
Italia	1914	1341	1469	1149	659	186	269	220
Norge	19	11	16	10	54	33	495	6
Nederland	13	45	35	28	18	18	8	10
Sveits	3	3	1	-	1	0	0	-
Sverige	125	160	75	72	225	117	160	3
Storbritannia	1351	903	1074	1016	483	298	89	141

Kilde: ILO, Yearbook of Labour statistics

1) Antallene konflikter registreres på ulike måter fra land til land og tallene er derfor ikke direkte sammenliknbare.

KAPITTEL 6

ØKONOMISKE UTSIKTER

1 DEN INTERNASJONALE ØKONOMISKE SITUASJONEN

Den økonomiske veksten internasjonalt har siden sommeren 1987 vært betydelig sterkere enn de fleste regnet med. Bruttonasjonalproduktet (BNP) i OECD-området vokste med vel 4 pst. fra første halvår 1987 til første halvår 1988. En må imidlertid regne med en noe svakere vekst gjennom 1989. Investeringsveksten vil trolig dempes og veksten i det private forbruket kan avta noe. En anslår at BNP i OECD-området kan vokse med 3 1/4 pst. fra 1988 til 1989 og hos våre viktigste handelspartnere med 2 1/2 pst. Markedsveksten for norske eksportvarer, målt ved importvolumet av bearbeidede varer hos våre handelspartnere, økte med vel 8 pst. fra 1987 til 1988. Markedsveksten ventes å avta noe i inneværende år, til om lag 6 pst.

Den sterke økonomiske veksten har ført til en viss økning i prisstigningstakten, og prisstigningstakten internasjonalt ventes å tilta ytterligere noe framover. I OECD-området anslås konsumprisene å vokse med 4 1/4 pst. fra 1988 til 1989, mens prisstigningen hos våre viktigste handelspartnere kan bli noe lavere, 4 pst. En kan ikke se bort fra at prisstigningen kan bli noe sterkere enn dette. Det er særlig i endel vest-europeiske land det er tendenser til tiltakende prisstigning.

Den økonomiske utviklingen siden sommeren 1987 står i sterk kontrast til utviklingen gjennom 1986 og i første halvår 1987. Oljeprisfallet i begynnelsen av 1986 førte isolert sett til økte realinntekter i OECD-området, noe som ble antatt raskt ville bidra til tiltakende vekst. Til tross for det avtok veksten gjennom 1986. En medvirkende årsak til den sterke BNP-veksten siden sommeren 1987 kan være at det tok lengre tid før de økte realinntektene i OECD-området, som følge av oljeprisfallet, førte til økt etterspørsel. Hvis en ser på sammensetningen av veksten er det særlig slående hvor sterkt investeringene har økt. Holder en investering i bolig utenom ser det ut til at investeringene i OECD-området kan øke med om lag 11 pst. fra 1987 til 1988. Denne sterke investeringsoppgangen må ses i sammenheng med at inntjeningen i industrien over flere år har vært god. Også lønnsveksten har vært avtakende gjennom flere år. En må imidlertid regne med at veksttakten i investeringene kan bli atskillig lavere i 1989.

Tabell 6a Oversikt over den økonomiske utviklingen i OECD-området. Prosentvis endring.

	Årlig gjennomsnitt 1971-1983	Fra foregående år					
		1984	1985	1986	1987	1988 1)	1989 ¹⁾
Bruttonasjonalproduktet (BNP):							
OECD i alt	2,6	4,9	3,2	2,7	3,3	4	3 1/4
OECD Europa	2,2	2,6	2,6	2,7	2,8	3 1/2	3
Norges handelspartnere 2)	2,2	3,5	2,8	2,4	2,5	3 1/4	2 1/2
Norge	4,0	5,7	5,4	4,4	0,9	1 1/2	3 1/4
Fastlands-Norge	3,0	3,8	5,9	4,6	0,2	1/2	1/4
Industriproduksjon:							
OECD i alt	1,8	8,1	2,7	1,2	3,3	5 1/2	4
Norges handelspartnere 2)	1,3	6,1	3,0	1,7	2,2	4	3
Norge 3)	0,3	5,3	2,5	0,5	1,6	-0,8	1/2
Konsumpriser:							
OECD i alt	9,5	5,1	4,5	2,7	3,4	3,9	4 1/4
Norges handelspartnere 4)	9,2	5,2	4,7	2,3	2,7	3,3	4
Norge	9,4	6,2	5,7	7,2	8,4	6,7	4
Arbeidsledighet 5)							
OECD i alt	5,5	8,5	8,4	8,2	7,9	7 1/2	7 1/2
OECD Europa	5,7	10,9	11,0	10,9	10,6	10 1/4	10
Norge 6)	1,9	3,0	2,5	1,9	2,1	3,2	••
Markedsvekst 7)							
	..	11,6	8,0	7,4	8,3	8 1/4	6

1) Anslag.

2) Veid sammen med eksportvekter.

3) Inkl. tradisjonelt bergverk.

4) Veid sammen med valutakurvvekter.

5) I prosent av arbeidstyrken.

6) Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen.

7) Importvolum av bearbejdede varer hos handelspartnere veid sammen med eksportvekter.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

I perioden 1982-1987 har avtakende sparerate hos husholdningene bidratt til vekst i det private konsumet. I flere land har det gjennom 1988 vært en tendens til at husholdningenes sparerate igjen har økt. En må derfor regne med noe lavere vekstbidrag fra privat konsum i 1989.

Etter å ha virket dempende på etterspørselen i OECD-området i 1987 har finanspolitikken hatt en mer nøytral innretning i 1988. Som følge av sterkere aktivitetsvekst i 1988 er det offentliges budsjettbalanse i flere land forbedret. Når en ser OECD-området under ett reduseres underskuddet fra 3 pst. av BNP i 1987 til 2 1/2 pst. av BNP i 1988.

Det kraftige kursfallet i aksjemarkedene høsten 1987 ble av myndighetene i flere land møtt med en lettelse i pengepolitikken. Siden våren 1988 har imidlertid pengepolitikken - i varierende grad fra land til land - blitt strammet til enten som følge av frykt for tiltakende prisstigning eller ut fra valutakurshensyn. Fra januar 1988 og fram til utgangen av februar 1989 har det kortsiktige rentenivået hos våre handelspartnere økt med vel 2 prosentpoeng mens rentene på langsiktige lån har økt noe mindre.

Den sterke aktivitetsøkningen har også ført til at sysselsettingsveksten har tiltatt i flere land. For OECD-området som helhet ser det ut til at antallet sysselsatte personer kan øke med 1 3/4 pst. fra 1987 til 1988, som er noe høyere enn året før. Sterkere sysselsettingsvekst sammen med moderat vekst i arbeidsstyrken i de fleste land har ført til nedgang i arbeidsledigheten fra 1987 til 1988. I OECD-området ligger ledighetsraten i 1988 på 7 1/2 pst. som er 1 1/2 prosentpoeng lavere enn i 1983 da ledigheten nådde sitt høyeste nivå.

Ubalansene i verdenshandelen er blitt noe redusert gjennom 1988. USA's underskudd på driftsregnskapet overfor utlandet ser ut til å bli på vel 130 mrd. dollar eller 2,7 pst. av BNP mot 154 mrd. dollar i 1987. Underskuddet ventes å bli ytterligere redusert i 1989 til 110 - 120 mrd. dollar. Det er imidlertid tvilsomt om underskuddet kan bli vesentlig lavere enn dette uten at den økonomiske politikken legges om. I Japan og Vest-Tyskland kan overskuddene på driftsregnskapet overfor utlandet anslås til i alt 125 mrd. dollar i 1988. For Japan sin del må en regne med en fortsatt nedgang i overskuddet, mens det ser ut til at overskuddet i Vest-Tyskland kan øke svakt.

I USA har depresieringen av dollaren siden vinteren 1985 etter hvert ført til en betydelig eksportvekst, og fra 1987 til 1988 kan vareeksporten øke med hele 25 pst. i volum. Den sterke eksportveksten sammen med en sterkere vekst i privat konsum enn tidligere regnet med har ført til økt kapasitetsutnyttelse og betydelig sysselsettingsvekst. Økt kapasitetsutnyttelse førte også til sterk investeringsvekst. Også prisstigningen har tiltatt, og fra januar 1988 til januar 1989 steg konsumprisene med 4,7 pst. Av frykt for tiltakende prisstigning ble pengepolitikken strammet til på høsten 1988. Sterk sysselsettingsvekst har redusert arbeidsledigheten betydelig, og i desember 1988 var 5,3 pst. av arbeidsstyrken ledige mot hele 9,7 pst. i 1982.

Det føderale budsjettunderskuddet var i budsjettåret 1988 om lag 150 mrd. dollar eller om lag 2,7 pst. av BNP. Det ventes ikke noen vesentlig bedring i budsjettbalansen for inneværende budsjettår uten at den økonomiske politikken endres. Den såkalte Gramm-Rudman-loven gir et nivå på underskuddet på 136 mrd. dollar i inneværende budsjettår.

I Japan var den økonomiske veksten sterk gjennom første halvår 1988. Regnet som årlig rate vokste innenlandsk etterspørsel med vel 8 pst. fra andre halvår 1987 til første halvår 1988. Spesielt privat konsum og investeringer bidro til denne sterke veksten. Appresieringen av japanske yen har bidratt til at prisstigningen har holdt seg lav, og fra januar 1988 til januar 1989 steg konsumprisene med 0,9 pst.

Den økonomiske veksten i Vest-Tyskland har vært sterk det siste året og for 1988 anslås BNP-veksten til 3 3/4 pst. som er den sterkeste veksten siden 1979. Spesielt har investeringene økt betydelig, noe som må ses på bakgrunn av høy kapasitetsutnyttelse og god inntjening i næringslivet. Som følge av sterk markedsvekst for tyske eksportvarer ser det ut til at utenrikshandelen med varer og tjenester nå bidrar positivt til produksjonsveksten. Overskuddet på driftsregnskapet overfor utlandet utgjorde om lag 3,5 pst. av BNP i 1987 og ventes å øke svakt i årene framover. Prisstigningen har tiltatt den siste tiden, og fra januar 1988 til januar 1989 steg konsumprisene med 2,6 pst.

I Storbritannia har innenlandsk etterspørsel økt betydelig de siste årene. Særlig det private konsumet har vokst kraftig som dels kan henføres til høy reallønnsvekst og dels en markert nedgang i husholdningenes sparerate. Oppgangen har ført til en betydelig produksjons- og sysselsettingsvekst, og arbeidsledigheten er blitt redusert. I desember 1988 var 7,2 pst. av arbeidsstyrken ledige mot 11,2 pst. som gjennomsnitt for 1986. Men også importen har økt sterkt og underskuddet i utenriksøkonomien øker raskt. I 1989 kan underskuddet på driftsregnskapet overfor utlandet komme opp i 2 3/4 pst. av BNP. Også prisstigningen har tiltatt, og fra januar 1988 til januar 1989 økte konsumprisene med 7,5 pst. Det er 4,2 prosentpoeng sterkere enn i tilsvarende periode ett år tidligere. For å dempe pris- og lønnsveksten har myndighetene ved flere anledninger utover høsten 1988 økt rentene og det korte rentenivået er økt med vel 4 prosentpoeng siden årsskiftet 1987/88.

I Sverige vokste innenlandsk etterspørsel, særlig privat konsum, sterkt gjennom 1987 og inn i 1988. Det har ført til svært høy kapasitetsutnyttning, et svært stramt arbeidsmarked og sterk lønnsvekst. Fra november 1987 til november 1988 økte lønningene i industrien med 8,7 pst. Også prisstigningen har tiltatt og fra januar 1988 til januar 1989 økte konsumprisene med 6,6 pst. Som følge av kapasitetsskranke i flere sektorer og tap av konkurranseevne har svensk industri tapt markedsandeler både på hjemme- og eksportmarkedene. Underskuddet på driftsregnskapet overfor utlandet kan komme opp i om lag 10 mrd kroner i 1988 eller snau 1 pst. av BNP, og ventes å øke ytterligere i 1989.

Den økonomiske utviklingen i Danmark er preget av stagnasjon. Også i 1988 ser det ut til at det private konsumet kan avta, med om lag 1/2 pst., og investeringene viser også nedgang. Alt i alt kan BNP forbli om lag uendret fra 1987 til 1988. For 1989 regner en med en svak økning i BNP. Som en følge av denne svake utviklingen i innenlandsk

etterspørsel har arbeidsledigheten økt, og i november 1988 var 9,2 pst. av arbeidsstyrken registrert ledige mot 7,8 pst. ett år tidligere. Denne utviklingen må ses på bakgrunn av tilstrømmingene i den økonomiske politikken i 1986 og 1987 med sikte på å bedre balansen i utenriksøkonomien. Politikkomleggingen har bare i liten grad redusert underskuddet på driftsregnskapet overfor utlandet. Eksporten av varer og tjenester økte med om lag 3 1/2 pst. fra 1987 til 1988. Det er svakere enn markedsveksten for danske eksportprodukter noe som bl.a. må ses i sammenheng med styrkingen av danske kroner. Prisene stiger også raskere enn hos handelspartnerne, og i januar 1989 lå konsumprisene 4,6 pst. høyere enn i januar 1988.

Tabell 6b Bruttonasjonalprodukt i OECD-området. Prosentvis endring.

	Eksport- vekter 1987	Årlig gj. snitt 1971-82	Fra foregående år						
			1983	1984	1985	1986	1987	1988 ¹⁾	1989 ¹⁾
Belgia.....	2,6	2,8	-0,3	1,6	1,5	2,4	1,5	2 3/4	2 3/4
Canada.....	1,0	3,9	3,1	5,5	4,3	3,2	4,0	4 1/4	3
Danmark.....	9,6	2,1	2,5	3,5	4,2	3,3	-1,0	1/2	3/4
Finland.....	4,4	3,4	3,0	2,7	3,5	2,3	3,8	4	2
Frankrike.....	6,0	3,2	0,7	1,5	1,7	2,1	2,3	3 1/2	3
Italia.....	4,9	2,6	-0,2	2,8	2,7	2,9	3,1	3 3/4	3 1/2
Nederland.....	6,8	2,3	1,4	2,4	2,3	2,1	1,3	2 1/4	2
Storbritannia.....	14,8	1,5	3,4	3,0	3,6	3,2	4,4	4 1/4	3
Sverige.....	18,3	1,7	2,2	4,3	2,2	1,2	2,7	2 3/4	1 3/4
Sveits.....	1,8	1,1	0,7	1,7	4,2	2,8	2,3	2 1/2	2
Vest-Tyskland.....	15,8	2,2	1,8	3,0	2,0	2,3	1,8	3 3/4	2 1/2
Østerrike.....	0,9	3,2	2,1	2,0	2,8	1,4	1,5	3 1/4	2 3/4
Japan.....	2,9	4,5	3,2	5,1	4,7	2,4	4,3	5 3/4	4 1/2
USA.....	10,2	2,3	3,6	6,8	3,0	2,8	3,4	3 3/4	3
Norges handelspartnere.	100,0	2,2	2,2	3,5	2,8	2,4	2,5	3 1/4	2 1/2

1) Anslag.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

Tabell 6c Konsumpriser, prosentvis endring

	Kurv- vekter	Gj.snittlig årlig vekst 1974-83	Fra foregående år						1989 ¹⁾
			1983	1984	1985	1986	1987	1988	
Belgia.....	2,4	7,6	7,7	6,3	4,9	1,3	1,6	1,3	1 3/4
Canada.....	3,6	9,3	5,9	4,3	4,0	4,2	4,4	3,5	3 3/4
Danmark.....	6,8	10,0	6,9	6,3	4,7	3,6	4,0	4,3	3 1/4
Finland.....	3,0	11,2	8,3	7,1	5,9	2,9	3,7	5,3	5
Frankrike.....	9,2	11,0	9,6	7,4	5,8	2,7	3,1	2,8	3
Italia.....	3,3	16,8	14,6	10,8	8,6	6,1	4,6	5,0	4 1/2
Nederland.....	4,6	6,2	2,8	3,3	2,2	0,1	-0,7	0,8	4
Storbritannia...	14,7	13,3	4,6	5,0	6,1	3,4	4,2	4,3	6
Sverige.....	15,0	10,2	8,9	8,0	7,4	4,3	4,2	5,8	6
Sveits.....	1,2	3,7	3,0	3,0	3,4	0,7	1,5	2,3	2 3/4
Vest-Tyskland...	17,7	4,6	3,3	2,4	2,2	-0,2	0,2	1,3	2 1/4
Østerrike.....	1,5	5,6	3,3	5,6	3,2	1,7	1,4	2,0	2 1/4
Japan.....	6,0	6,0	1,9	2,2	2,1	0,4	-0,2	0,0	1 1/4
USA.....	11,0	8,1	3,2	4,3	3,5	1,9	3,7	4,3	4 1/2
Norges handels- partnere.....	100,0	9,1	5,8	5,2	4,7	2,3	2,7	3,3	4

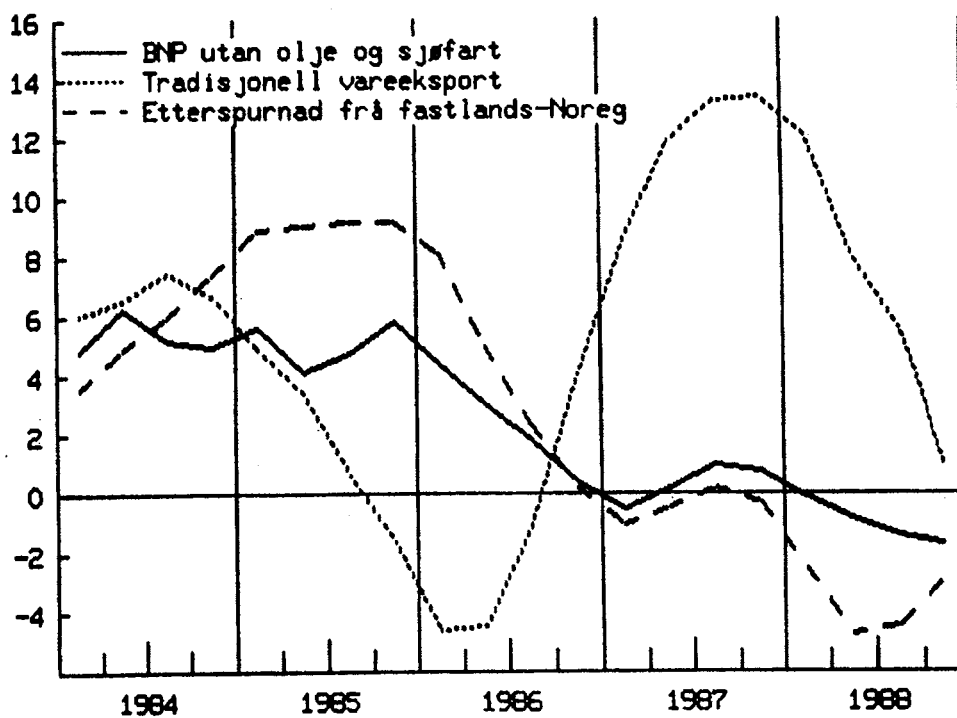
1) Anslag.

2. NORSK ØKONOMI

1988 ble preget av at det innenlandske konjunkturtilbakeslaget i norsk økonomi manifesterte seg i full bredde. Samlet produksjon og etterspørsel, som passerte en konjunkturtopp tidlig på sommeren 1986, har de siste to årene vist stadig klarere tegn til konjunktursvikt. Innenlandsk anvendelse av varer og tjenester falt med 1 prosent i 1987 og med ytterligere 1 1/2 prosent i 1988. Nivået var imidlertid høyt i utgangspunktet og svikten i 1987 rammet i særlig grad importerte varer; tilbakeslaget ga seg derfor i første omgang bare mindre utslag for norsk produksjon. Virkningene på arbeidsmarkedet ble dessuten mer enn motvirket av arbeidstidsforkortelsen fra januar 1987. På den annen side bidro arbeidstidsforkortelsen isolert sett til å redusere produksjonen, særlig i 1. kvartal 1987.

I løpet av 1988 rammet svikten i større grad også norsk produksjon og arbeidsledigheten steg raskt. BNP-veksten for fastlands-Norge (dvs. utenom oljevirksomhet og sjøfart) falt til 0,5 prosent, regnet fra året før, mot 1,5 prosent for 1987. Svikten forsterket seg gjennom året. Tallet på sysselsatte gikk ned med 17.000 personer på årsbasis, og fra desember 1987 til desember 1988 steg tallet på registrerte arbeidsløse fra vel 30.000 til nær 70.000.

Figur 6.1 Underliggende tendens (Prosentvis volumvekst fra forrige kvartal, sesongkorrigert serie, regnet om til årlig rate.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Når nedgangen i samlet produksjon i 1988 tross alt ikke ble større skyldes det at importnedgangen fortsatte, samtidig som eksporten av norskproduserte varer og tjenester økte kraftig, blant annet som følge av den sterke markedsveksten internasjonalt. Begge deler bidro til en fortsatt betydelig bedring i driftsbalansen overfor utlandet.

Regnet utenom nettosalg av brukte skip og import av nye skip har driftsbalansen bedret seg fra et underskudd på 41 milliarder kroner i 1986 til 32 milliarder i 1987 og nær 13 milliarder i 1988, mot anslått 25 milliarder kroner i Salderingsproposisjonen for budsjettet for 1988 (lagt fram i desember 1987).

Den innenlandske pris- og kostnadsutviklingen ble dominert av virkningene av det inntektspolitiske opplegget for 1988. Lønnsveksten avtok betydelig gjennom året og dette trakk etter hvert også prisveksten ned. En nærmere omtale av lønns- og prisutviklingen for 1988 er gitt i kapitlene 2 og 3. Den lavere pris- og lønnsveksten sammen med bedringen i utenriksøkonomien har muliggjort en nedgang i rentenivået på det innenlandske pengemarkedet. Denne nedgangen slo bare delvis ut i bankenes lånerenter i 1988, men nedgangen synes å bli vesentlig sterkere i 1989.

En oversikt over utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser for 1986-88 og anslag for 1989 er gitt i tabell 6c.

Svikten i innenlandsk etterspørsel skyldes først og fremst dynamikken i privat sektors spare - og investeringsadferd

Konjunkturtilbakeslaget må sees i sammenheng med to forhold. For det første hadde en i årene 1984-86 en kraftig konjunkturoppgang, først og fremst drevet fram av en svært sterk, lånefinansiert økning i privat konsum. Fra 1984 til 1986 falt husholdningenes sparerate, dvs. sparingen som andel av disponibel inntekt, med hele 11 prosentpoeng; fra pluss 5,2 til minus 6,1 prosent. Konsumveksten førte til et kraftig investeringsoppsving i skjermede og hjemmekonkurrerende næringer, noe som kom på toppen av en investeringsbølge i oljevirkksomheten og den utekonkurrerende industrien. Også investeringene var i det vesentlige lånefinansiert.

Tabell 6c. Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra året før der ikke annet framgår. 1)

	Regnskap			SSB	FD	NHO
	1986	1987	1988	1989	1989	1989
Privat konsum 2)	5,6	-0,8	-1,6	-1,1	0,0	-1,0
Offentlig konsum 2)	2,2	4,5	1,1	1,9	2,8	2,5
Bruttoinvesteringer i fast kapital	23,9	-0,5	3,3	-5,0	-7,2	-6,2
- fastlands-Norge 3)	16,9	0,6	-4,7	-6,4	-7,1	-7,9
Innenlandsk anvendelse i alt (inkl. lagerendring)	8,0	-1,0	-1,5	-0,9	-1,3	-0,9
- etterspørsel fra fastlands-Norge 4)	7,3	0,6	-1,7	-1,6	..	-1,8
Eksport	1,6	3,5	6,0	5,4	8,7	7,0
- råolje og naturgass	6,1	15,2	8,0	12,6	22,4	20,0
- tradisjonelle eksportvarer 5)	-1,4	9,2	11,7	6,4	5,0	5,0
Samlet tilgang/anvendelse av varer og tjenester	5,8	0,5	0,5	0,9	1,4	1,3
Import	9,9	-6,6	-2,2	-3,2	-3,4	-3,1
- tradisjonelle importvarer 5)	13,7	-5,8	-6,1	0,0	-2,0	-0,5
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	4,2	3,4	1,5	2,2	3,3	2,9
- fastlands-Norge 3)	3,4	1,5	0,4	0,7	0,3	0,8
Utførte timeverk	(3,2)	(0,0)	-0,6	-1,7	-0,7	..
Sysselsatte personer	3,6	1,9	-0,8	-1,5
Arbeidsstyrken	3,0	2,0	0,6	0,0
AKU-arbeidsledighetsprosent (nivå)	2,0	2,1	3,2	4,5
Reg. arbeidsledighetsprosent (nivå)	1,8	1,5	2,3	4,0
Utbetalt timelønn	(9,5)	(12,1)	5,3	3,4	4-	3,8
Konsumprisindeksen	7,2	8,7	6,7	4,4	4,0	4,0
Konsumdeflatoren i Nasjonalregnskapet	7,6	7,6	5,9	4,1
Importpriser tradisjonelle varer	0,7	4,6	3,6	2,8	4,0	4,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	-5,1	4,5	7,3	1,4	3,0	2,0
Husholdningenes sparerate (nivå)	-6,1	-4,6	-1,0	0,2
Husholdningenes disponible realinntekt	2,1	0,6	2,0	0,2
Disponibel realinntekt for Norge	-5,3	-0,1	-1,6	1,8
Driftsbalansen (nivå) mrd. kroner	-32,9	-27,6	-24,1	-10,0	-7,0	-13,2
- utenom nto. salg av skip 6)	-41,4	-32,1	-12,7	-4,4	-2,0	-7,8

1) Alle 1/4-brøker er avrundet opp til nærmeste desimal. +/- etter anslag betyr høyere/lavere enn angitt.

Avledete anslag i parentes.

Regnskap for 1986 og 1987 i 1984-priser og for 1988 i 1986-priser.

SSB: Anslag iflg. Økonomisk utsyn over året 1988 i 1986-priser. Framlagt før tiltakene i Mars-proposisjonen var kjent. En har ikke tatt hensyn til at arbeidsmarkedstiltakene kan redusere veksten i arbeidsstyrken og dermed arbeidsledigheten.

FD: Anslag iflg. "Marsproposisjonen" (St.meld. nr. 65 (1988-89): Om tiltak for å begrense arbeidsledigheten og gjennomføringen av inntektspolitikken for 1989) i 1987-priser.

NHO: Anslag iflg. Norsk økonomi våren 1989.

2) Endringer i regnskapsføringen bidro til å øke privat konsum og redusere offentlig konsum fra 1987 til 1988.

3) Utenom oljevirksomhet og utenriks sjøfart

4) Utenom investeringer i oljevirksomhet og utenriks sjøfart og utenom lagerendringer.

5) Alle varer unntatt skip, oljeplattformer og -moduler mv., råolje og naturgass.

6) Utenom nto. salg av brukte skip og kjøp av nye skip.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidsdirektoratet, Finansdepartementet og Næringslivets Hovedorganisasjon.

Kredittetterspørselen i privat sektor bidro direkte og indirekte - gjennom kostnadsvekst og underskudd i utenriksøkonomien – til en betydelig realrenteoppgang, noe som sammen med gjeldsoppbyggingen for husholdningene før eller siden måtte slå ut i en klart økt sparerate og dermed redusert privat konsum. Tilsvarende gjaldt for bedriftenes investeringer. Investeringsoppgangen skyldtes behovet for rask økning av produksjonskapasiteten som følge av den forsterkede veksttaket i eksporten i 1983-84 og i den innenlandske etterspørselen i 1984-86. Med klart lavere vekst i samlet etterspørsel og produksjon i 1986-88 ble også behovet for økt kapasitet redusert, noe som sammen med de økte rentekostnadene måtte føre til et fall i investeringsnivået. Den sterke eksportveksten gjennom de to siste årene har ikke i seg selv vært sterk nok til å motvirke fallet i innenlandsk etterspørsel, men virkningene på investeringene har vi ennå ikke sett.

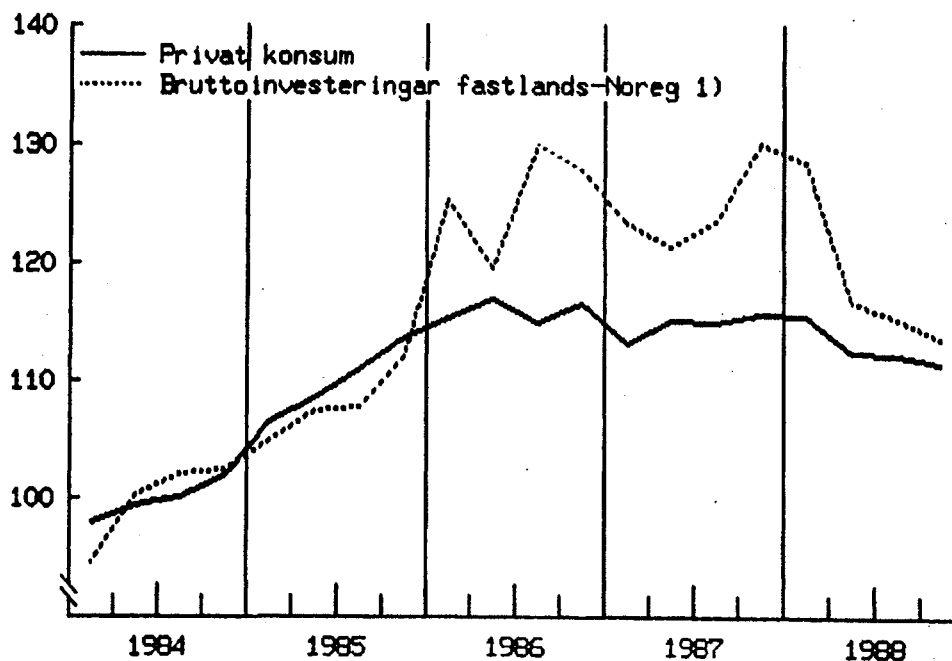
Det andre forholdet av betydning for konjunkturutviklingen var fallet i oljeprisene, som ga nedgang i eksportinntektene fra råolje og naturgass trass i betydelig volumvekst. Fra 1985 til 1988 har den gjennomsnittlige eksportprisen på råolje og naturgass falt med om lag 55 prosent, noe som isolert sett har bidratt til å redusere disponibel inntekt for Norge med hele 11 prosent. Prisfallet førte isolert sett til en kraftig svekkelse av utenriksøkonomien, både på kort sikt og når det gjaldt utsiktene framover, og gjorde det nødvendig å legge om den økonomiske politikken. Siden fallet i oljeprisene satte inn i begynnelsen av 1986 er det gradvis blitt strammet til både gjennom finanspolitikken og gjennom inntektspolitiske inngrep. Dette har bidratt til redusert inntektsvekst for privat sektor og har dermed forsterket den mer markedsbestemte konjunkturtilbakegangen i sektorens etterspørsel etter varer og tjenester.

Bidragene fra husholdningene til fallet i innenlandsk etterspørsel via endret sporeadferd har alt i alt vært klart sterkere enn bidragene via redusert inntektsvekst. Husholdningenes sparerate tok seg opp med vel 5 prosentpoeng fra 1986 til 1988, mens deres samlede disponible realinntekt i samme periode trolig har økt med 2,6 prosent, bare svakt lavere enn i foregående toårsperiode. Selv om omleggingen av skattesystemet i disse årene har hatt betydning for endringen i sporeadferden, måtte en slik endring i adferden komme før eller siden; husholdningene kunne ikke fortsette med å øke opplåningen i samme omfang som i de to foregående årene.

Tilsvarende gjelder for bedriftenes investeringer; det høye investeringsnivået fra tidligere år var tilpasset behovet for rask økning i produksjonskapasiteten under den forutgående konjunkturuppgangen. Selv om det høye rentenivået nok kan ha påvirket investeringene måtte investeringsnivået før eller siden komme ned for å være i samsvar med den mer langsiktige veksttaket i økonomien.

Den sterke nedgangen i bedriftenes investeringer og økningene i husholdningenes sparerate sett i forhold til den beskjedne endringen i inntektsveksten tyder derfor på at de negative etterspørselsbidragene som følger av dynamikken i den private sektorens egen spare- og investeringsadferd over tid har vært langt sterkere enn de negative bidragene fra finans- og inntektspolitikken.

Figur 6.2 Konsum og investeringer 1984=100 Sesongkorrigererte volumindekser.

1) Utenom lagerendringer
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nedgangen i privat konsum vil trolig stanse opp i løpet av året

De kvartalsvise nasjonalregnskapstallene for 1988 viser at nedgangen i privat konsum fortsatte gjennom fjoråret. På årsbasis ble nedgangen på 1,6 prosent. En synes å ha gått inn i 1989 med et negativt "overheng" i konsumet på 1 prosent. Med fortsatt nedgang i sysselsettingen på årsbasis kan realinntektsutviklingen for husholdningene i 1989 bli noe svakere enn for 1988, selv om økte arbeidsmarkedstiltak og økte arbeidsløshetsstønader vil gi sterkere inntektsbidrag i 1989 enn for året før. Sammen med en fortsatt økning i spareraten vil dette neppe gi rom for noen vekst i privat konsum på årsbasis.

En kan imidlertid ikke se bort fra at realinntektsutviklingen vil kunne forsterke seg noe gjennom året. Lønnstilleggene som vil bli gitt fra 1. april, sammen med en fortsatt lav underliggende prisvekst, vil gi svakt økt reallønn gjennom året. Nedgangen i rentenivået vil også - fordi husholdningene nå ikke lenger synes å øke sin nettogjeld - bidra til å øke husholdningenes disponible realinntekter. En eventuell reduksjon i rentemarginene mellom utlån til og innskudd fra husholdningssektoren vil kunne forsterke denne effekten. Også sysselsettingen kan ta seg opp gjennom året, blant annet som følge av de stimuleringsiltakene Regjeringen har lagt opp til i forbindelse med lønnsoppgjøret.

Alt i alt ligger det derfor til rette for at privat konsum skal kunne ta seg opp gjennom 1989. Veksten gjennom året blir likevel neppe så sterk at konsumet vil vise noen økning på årsbasis fra 1988 til 1989, på grunn av det negative overhenget ved inngangen til 1989. I anslagene fra "Marsproposisjonen" som er gjengitt i tabell 6c er det lagt til grunn uendret privat konsum på årsbasis.

Investeringene - fortsatt avtakende, men høye

Mens de negative produksjonsbidragene fra det private konsumet kan falle bort i 1989, vil investeringene gi forsterkede negative bidrag til norsk produksjon på årsbasis. En økning i investeringene i oljesektoren vil ikke være sterk nok til å motvirke fall i investeringene for fastlands-Norge. Investeringsfallet antas å bli enda sterkere for utenriks sjøfart, som følge av svært stor innflagging av skip til NIS (det internasjonale norske skipsregisteret) i 1988, men denne nedgangen vil i liten grad påvirke norsk produksjon.

Nedgangen i de samlede investeringene for fastlands-Norge satte inn allerede mot slutten av 1987, men på grunn av et stort positivt overheng kom ikke fallet fullt ut til uttrykk i vekstraten for 1988 på -4,7 prosent. Tilsvarende går en inn i 1989 med et stort negativt overheng. Selv om en i Marsproposisjonen anslår nedgangen for 1989 til hele -7,1 prosent innebærer det således en svakere nedgang gjennom året enn året før.

De negative virkningene på norsk produksjon kan likevel bli sterkere i 1989 enn i 1988 fordi det nå særlig er investeringer i bygninger og anlegg som viser nedgang. Investeringene i maskiner og transportmidler har vært i nedgang helt siden sommeren 1986, og dette har vært en viktig faktor bak nedgangen i vareimporten og dermed bedringen i utenriksøkonomien i den etterfølgende perioden; disse varene er i stor grad importert fra utlandet. Investeringsnedgangen for bygninger og anlegg retter seg derimot i stor grad mot norske bedrifter, først og fremst innen bygge- og anleggssektoren, men også mot produsenter av bygningsartikler. Investeringsnedgangen for fastlands-Norge fra 1988 til 1989 vil skje på bred front, idet den omfatter de fleste næringene. Fallet i investeringene skjer imidlertid fra et svært høyt nivå, og selv med den sterke nedgangen som følger av anslagene i tabell 6c vil investeringene fortsatt være høye sammenlignet med det som var vanlig i første halvdel av 80-årene.

Eksporten gir betydelige positive bidrag

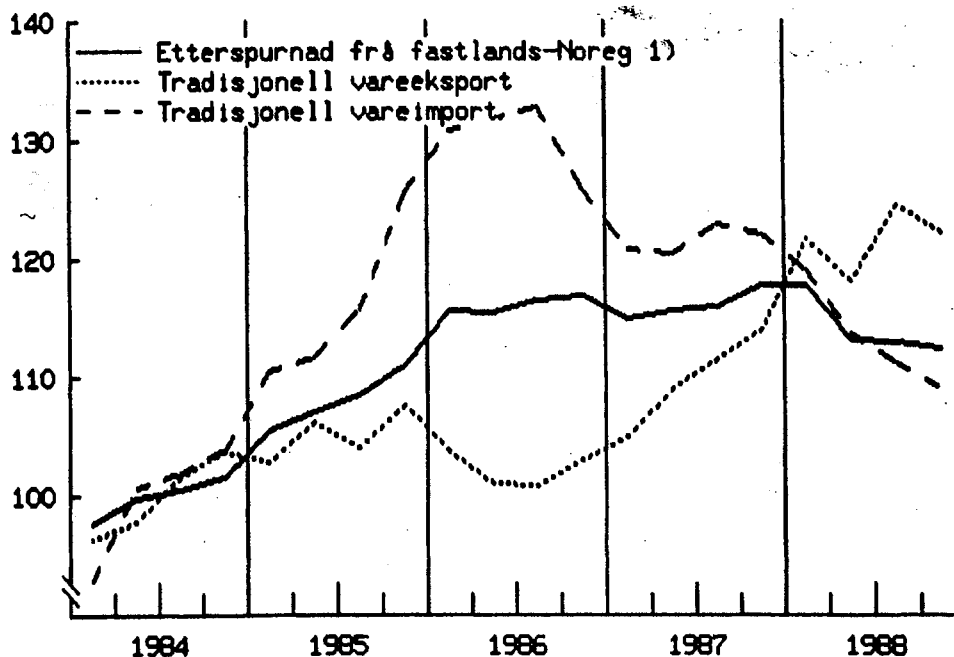
Eksporten har gitt betydelige positive bidrag til norsk produksjon de siste to årene. Det internasjonale konjunkturoppsvinget førte til en kraftig markedsvekst for tradisjonell norsk vareeksport, og både i 1987 og 1988 økte denne delen av eksporten med 8-9 prosent årlig, om lag på linje med den generelle markedsveksten hos våre viktigste handelspartnere. Også den samlede eksporten av råolje og naturgass har vist betydelig vekst de siste to årene, og ifølge Marsproposisjonens anslag vil denne veksten forsterkes kraftig i 1989, vesentlig som følge av produksjonsopptrapping på både Oseberg - og Gullfaksfeltet i mot slutten av 1988.

Selv om eksportoppsvinget har funnet sted på bred front, har veksten vært særlig sterk for bransjer der norske bedrifter alt i utgangspunktet var konkurransedyktige, og der kapasitetsutvidelser ga mulighet for ytterligere økt eksport. Utover dette har norske bedrifter neppe vunnet markedsandeler i denne perioden, noe som må sees i sammenheng med en årelang svekking av den kostnadmessige konkurransevnen for disse bedriftene. For 1989 er det i Marsproposisjonen lagt til grunn en vekst i tradisjonell vareeksport på 5 prosent. Tar en hensyn til overhenget fra 1988 innebærer dette bare en beskjeden vekst gjennom året, noe som blant annet avspeiler at den internasjonale konjunkturoppgangen når en mer moden fase, der etterspørselen i mindre grad retter seg mot de typiske, konjunkturfølsomme norske eksportvarene.

Svak produksjonsutvikling for hjemmemarkedsorienterte næringer

En viss vekst i privat konsum og sterk vekst i offentlig konsum vil sammen med økte oljeinvesteringer trolig bidra til en klar vekst gjennom året i innenlands anvendelse av varer og tjenester utenom investeringer i utenriks sjøfart. På grunn av det sterke fallet gjennom 1988 blir veksten likevel svakt negativ på årsbasis. Om en også inkluderer investeringer i utenriks sjøfart, blir nedgangen fortsatt betydelig.

Figur 6.3 Eksport, import og etterspørsel fra fastlands-Norge. 1984=100. Sesongkorrigerte volumindekser.

1) Utenom lagerendringer
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Selv om etterspørselen vil øke gjennom året, kan vridninger i sammensetningen av etterspørselen isolert sett bidra negativt til norsk produksjon. Mens etterspørselsnedgangen i tidligere år først og fremst slo ut i lavere import, rammer den nå i sterkere grad etterspørsel som retter seg mot norsk produksjon, særlig visse typer investeringsvareprodusenter - slik som bygge- og anleggssektoren - og virksomheter som leverer varer og tjenester til disse. De arbeidsmarkedstiltakene mv. som nå skal settes i verk, vil imidlertid motvirke nedgangen for mange hjemmemarkedsorienterte næringer.

En videreføring av konjunkturoppgangen internasjonalt vil kunne gi fortsatt vekst for bedrifter som retter sin produksjon mot eksportmarkedene, selv om det er grunn til å vente noe lavere veksttakt etter hvert, enten fordi bedriftene allerede opererer på kapasitetsgrensen eller fordi veksttaket internasjonalt trolig vil avta noe. Det var særlig investeringene som ledet an i konjunkturoppsvinget internasjonalt i 1988, og investeringene ventes å vise vekst også gjennom 1989. I den grad verkstedindustrien og andre investeringsrettede virksomheter i større grad kan vri sin produksjon fra det sviktende hjemmemarkedet til eksportmarkedene vil også produksjonen i disse næringene kunne holde seg oppe. Dessuten vil trolig fiskeoppdrettsnæringen fortsatt vise betydelig produksjonsvekst.

For den utekonkurrerende industrien er situasjonen noe mer uklar. Eksporten av industrielle råvarer fra disse næringene vil trolig vise en klar vekst på årsbasis, men veksten gjennom 1989 kan likevel bli svært beskjeden, både fordi denne sektoren vil være følsom for tendenser til noe lavere veksttakt i utlandet og fordi de allerede i utgangspunktet har en svært høy kapasitetsutnyttning og relativt små lagerbeholdninger. Det siste tilsier imidlertid at produksjonen i første omgang vil kunne holde seg oppe, selv med sviktende markedsvekst gjennom året.

Alt i alt innebærer dette at bruttonasjonalproduktet for fastlands-Norge trolig bare vil øke svakt fra 1988 til 1989. Bruttonasjonalproduktet i alt vil likevel vise en betydelig vekst, på grunn av produksjonsøkningen for oljevirkomheten.

Fortsatt sysselsettingsnedgang

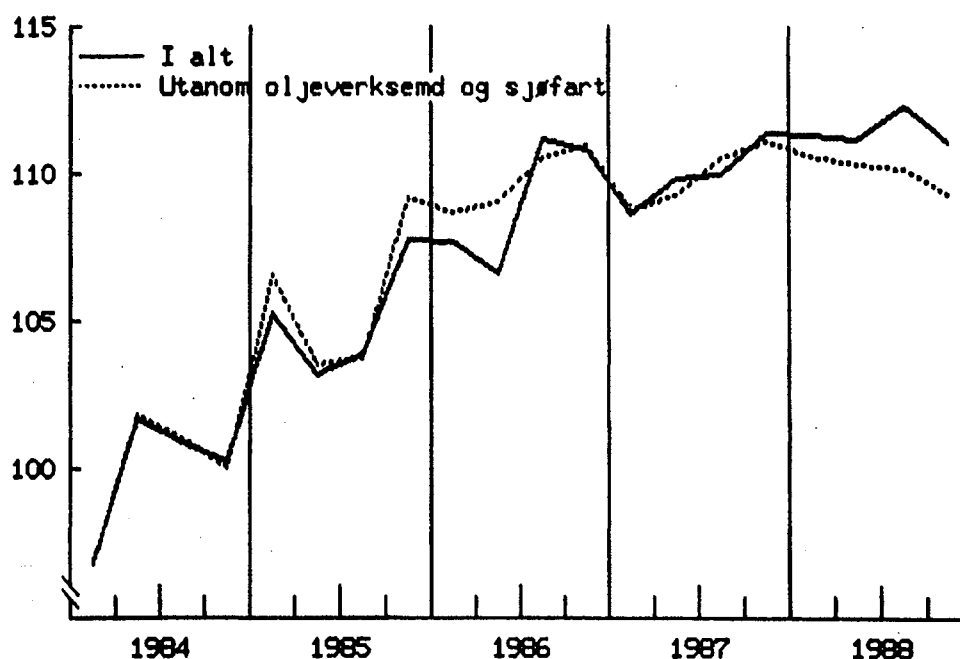
Den svake utviklingen i produksjonen har ført til en nedgang i tallet på utførte timeverk gjennom de siste 2 1/2 år og i tallet på sysselsatte personer gjennom det siste 1 1/2 år, slik det framgår av figur 6.5.

Med fortsatt svak produksjonsvekst for fastlands-Norge samt en viss produktivitetsvekst, ligger det an til en ytterligere nedgang i timeverkene fra 1988 til 1989; i Marsproposisjonen er det lagt til grunn en nedgang i utførte timeverk i fastlandsøkonomien på 0,7 prosent. Hvordan dette vil slå ut i sysselsettingen vil avhenge av utviklingen i gjennomsnittlig arbeidstid.

Nedgangen i sysselsettingen har både ført til økt omfang av oppsigelser og mindre rekruttering av nye arbeidstakere. De større vanskelighetene som mange møter når det gjelder å få arbeid, har medvirket til å dempe veksten i tilgangen på arbeidskraft. Den

lavere veksten i arbeidsstyrken har likevel ikke vært nok til å hindre en sterk økning i arbeidsledigheten gjennom året, slik det framgår av figur 6.6. Arbeidsledigheten målt ved tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt begynte å ta seg opp allerede i 4. kvartal 1987 og økte deretter kraftig gjennom 1988. I 4. kvartal 1988 lå tallet på arbeidssøkere (sesongjustert) på 91.000 personer, noe som tilsvarte 4,2 prosent av arbeidsstyrken, men dette tallet kan være noe for høyt anslått pga. tilfeldige forhold ved målemetoden.

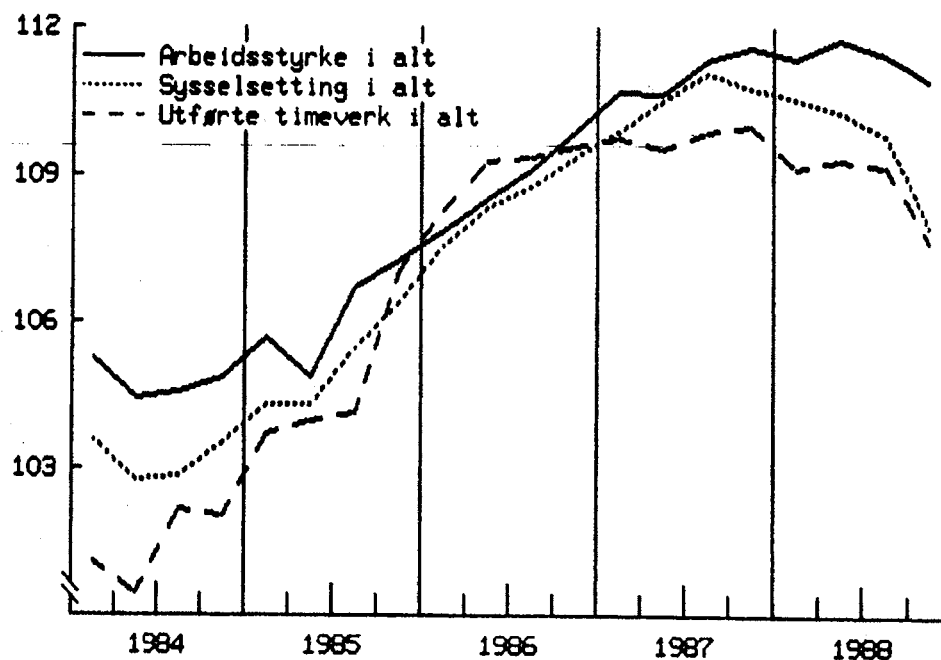
Figur 6.4 Bruttonasjonalprodukt. 1984=100. Sesongkorrigert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Mens arbeidskontorene ved utgangen av februar 1988 hadde registret 42.700 arbeidsløse var tallet for februar 1989 85.800 arbeidsløse. Korrigert for normale sesongvariasjoner var ledigheten klart høyere enn de høyeste ledighetstallene fra 1984. Regnet som andel av arbeidsstyrken var imidlertid den sesongjusterte ledigheten bare ubetydelig høyere, 3,6 prosent mot 3,5 prosent på det meste i 1984. Også tallet på sysselsatte ved arbeidsmarkedstiltak ekskl. attføringstiltak tok seg (sesongjustert) opp gjennom 1988, etter å ha nådd et bunnpunkt i begynnelsen av året. I februar 1989 var 25.100 personer på slike tiltak, mot 7.700 i samme måned året før. Ser en registrerte arbeidsløse og personer på tiltak under ett, var tallet for januar 1988 50.400 personer og for januar 1989 111.737, en økning på nær 61.400 personer.

Figur 6.5 Arbeidsstyrke, sysselsetting og utførte timeverk i alt i følge Arbeidskraftundersøkelsen ¹⁾. 1980=100. Sesongjustert.

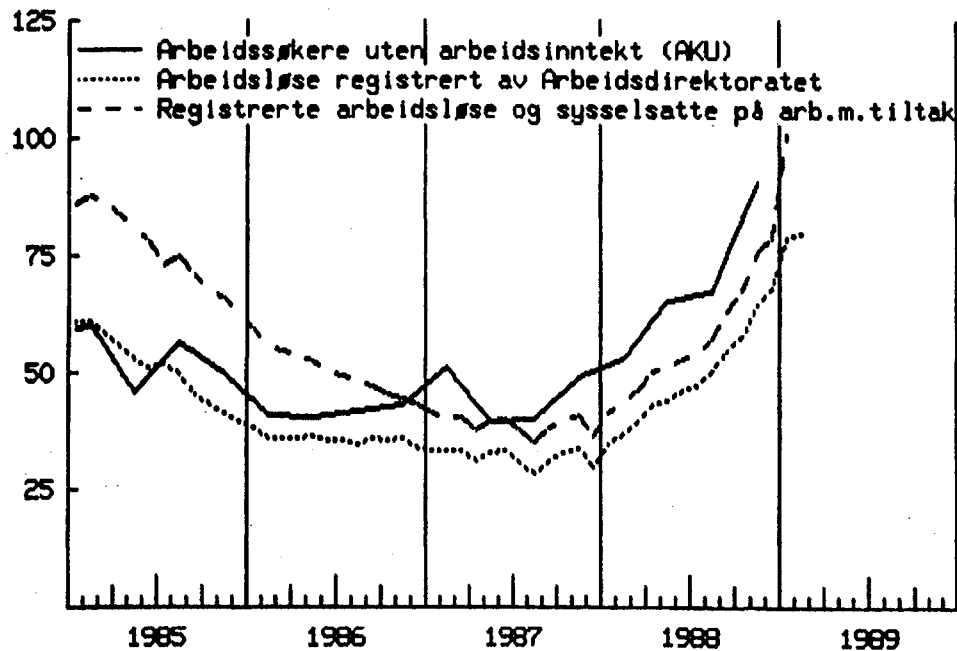
1) Justert for omlegging av AKU f.o.m. 2. kvartal 1988

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Samtidig med økningen i ledigheten har også tilgangen på registrerte ledige plasser falt kraftig. Gjennom det siste året ble tilgangen mer enn halvert, fra 31.500 i februar 1988 til 14.200 i februar 1989, slik det framgår av tabell 6d. Beholdningen av ledige plasser er nær halvert.

Nedgangen i tilgangen på ledige plasser har særlig falt på transport- og kommunikasjonsarbeid, men det har også vært en betydelig nedgang for teknisk og naturvitenskaplig arbeid, bygge og anleggsarbeid, industriarbeid og servicearbeid, spesielt innen hotell- og restaurant. Nedgangen har vært relativ liten for arbeid innen jord-, skogbruk og fiske. Også for arbeid innen handel, helsetjenester og undervisning mv. har nedgangen i tilgangen på ledige plasser vært relativt lav; økningen i tallet på registrert ledige har derimot vært høy også for disse gruppene

Figur 6.6 Arbeidsledige (Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt, registrerte arbeidsløse ved arbeidskontorene og sysselsatte på arbeidsmarkedstiltak.) Sesongkorrigererte tall i tusen

Kilde: Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Tabell 6d. Registrerte arbeidsløse og tilgang på ledige plasser etter yrke i februar 1989. Nivå og endring siste 12 måneder.

	Nivå		Pst. endr.	
	Reg. arbeidsløse	Tilgang ledige plasser	Reg. arbeidsløse	Tilgang ledige plasser
Teknisk og naturvit. arbeid	2937	522	141	-62
Pleie- og annet helsearbeid	1900	2058	78	-47
Pedag. og annet hum.arbeid	3183	2967	103	-42
Administrasjonsarbeid mm.	957	805	140	-47
Kontorarbeid	6066	1024	112	-64
Handelsarbeid	7789	1695	108	-31
Jordbr.- skogbr.- og fiskearb.	2143	253	137	-35
Gruve- og spregningsarbeid	500	27	168	-34
Transp.-og kommunikasjonsarb.	6764	376	75	-86
Industriarbeid	27527	2255	107	-61
Servicearbeid	9855	1763	77	-58
Arbeid som ikke kan identifiseres	4939	16	71	-27
I alt	85764	14164	101	-55

Kilde: Arbeidsdirektoratet

3. ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1989

I utvalgets rapport fra januar ble det utarbeidet en prognose for prisutviklingen i inneværende år. Utvalget har også i forbindelse med rapporten som legges fram nå foretatt en vurdering av prisutsiktene for 1989. Forutsetningene som legges til grunn for vurderingen av prisutsiktene er oppdatert og en har foretatt nye beregninger bl.a. med de makroøkonomiske modellene MODIS OG KVARTS.

Slike anslag på prisutviklingen vil alltid være beheftet med usikkerhet. Ved å benytte seg av flere metoder søker utvalget å danne seg en best mulig oppfatning om faktorer bak prisutviklingen. Tradisjonelt har planleggingsmodellen MODIS stått sentralt i prognosearbeidet. Etter hvert har også beregninger basert på de makroøkonomiske modellene MODAG og KVARTS blitt lagt til grunn for vurderingen av prisutsiktene. Utvalget har også hentet informasjon fra et materiale som utarbeides av Prisdirektoratet om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner.

Som beskrevet i utvalgets januarrapport har de store endringene i sammensetningen i det private konsum skapt problemer i bruken av makroøkonomiske modeller til å utarbeide prognoser for prisutviklingen. En tar derfor sikte på å gjennomgå de metodene en har til rådighet med sikte på å forbedre disse. Utvalget mener likevel at modellresultatene, vurdert med forsiktighet, gir et nyttig informasjonsgrunnlag for å vurdere prisutsiktene. En legger i denne rapporten derfor fram de ulike beregninger utvalget har fått forelagt og en samlet vurdering av prisutsiktene for 1989.

Prisdirektoratets prognose

Prisdirektoratet har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer fram til mai.

Disse opplysningene gir i første rekke et samlet uttrykk for de prisforventninger som eksisterer på tilbudssiden i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for Prisdirektoratets forventninger til prisutviklingen.

Opplysningene fra de næringsdrivende ble i år i hovedsak innhentet i andre halvdel av november måned. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet.

Det foreligger ikke opplysninger om hvilke antakelser om bl.a. lønnsutviklingen og kostnadsutviklingen samt etterspørselsutviklingen som ligger til grunn for prisforventningene. På det tidspunkt oppgavegiverne ga sine opplysninger var imidlertid det økonomiske opplegget for 1989 i hovedsak kjent. I den grad oppgavegiverne ikke har tatt hensyn til endringer i avgiftssatser etc, som i hovedsak foretas i januar, er det ikke korrigert for dette.

Opplysningene innhentet i november 1988 indikerer at prisstigningen i perioden november 1988 til mai 1989 blir 3,1 pst. Konsumprisveksten samme periode i fjor var 4,2

pst. Prognosen innebærer en 12-månedersrate i mai 1989 på 5,0 pst.

Visse forhold trekker i retning av at prisstigningen fram til mai vil bli lavere enn disse tallene indikerer. Konsumprisveksten for månedene desember til februar har vært noe lavere enn forutsatt i prognosen. Fra november til februar steg konsumprisindeksen med 1,1 pst. mens det i prognosen var forutsatt 1,3 pst. Sammen med den svake utviklingen i konsumprisindeksen i siste halvår av 1988 sett under ett tilsier dette at Prisdirektoratets prognose forutsetter en tiltakende underliggende prisstigning fram til mars 1989.

Denne tendensen kan i noen grad tilskrives de forutsetninger som gjøres om utviklingen i husleiene i Prisdirektoratets materiale. Dette materialet inneholder ikke opplysninger om planlagte husleieendringer; i stedet legges samme utvikling som i tilsvarende periode året før inn i prognosen. I 1988 var økningen i husleiene sterk, om lag 8 pst. på årsbasis, og det er usikkert om denne tendensen vil fortsette i 1989. Om en alternativt legger til grunn den utviklingen som er forutsatt i utvalgets modellberegninger, dvs. en gjennomsnittlig vekst i husleiene på 6 1/2 pst. fra 1988 til 1989, blir prognosens 12-månedersrate for mai knapt 4,9 pst., som er lik den registrerte 12-månedersraten i februar. Når en også tar hensyn til den svake prisutviklingen de siste måneder er det grunn til å tro at 12-månedersraten vil bli lavere enn 4,9 pst. i mai.

En foreløpig undersøkelse av treffsikkerheten til Prisdirektoratets prognoser i perioden 1981 - 1988, gir som hovedresultat at metoden er relativt treffsikker, men med en viss tendens til å overvurdere prisstigningen. Den forrige prognosen, utarbeidet i mai 1988 for perioden fram til desember 1988, overvurderte prisstigningen for denne perioden sett under ett med 0,2 pst.

Utvalget vil på bakgrunn av disse forhold anse det for sannsynlig at prisstigningen inn i 1989, vil bli noe lavere enn Prisdirektoratets materiale indikerer.

Makroøkonomiske modeller

Utvalget har fått gjennomført nye beregninger med de makroøkonomiske modellene MODIS og KVARTS. Bakgrunnen for å benytte flere modeller er tildels betydelige forskjeller ved modellenes egenskaper i prognosesammenheng. Et fellestrekk ved modellene er likevel at konsumprisutviklingen i stor grad blir bestemt fra kostnadssiden, selv om dette er mest rendyrket i MODIS.

I slike modellberegninger blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellene (eksogene variable). Variable som anslås slik er i modellberegningene uavhengige av andre størrelser. Dette er en forenkling det er naturlig å gjøre i slike beregninger. Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten være avhengig av andre forhold i økonomien.

For modellene utvalget benytter er de viktigste variable som anslås utenfor modellene importpriser og lønnsatser samt avgifter, subsidier og offentlig regulerte og avtalebestemte priser. Importprisutviklingen antas som en hovedregel å følge

prisutviklingen internasjonalt. For størrelser som fastsettes av det offentlige er det naturlig å legge til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres.

For størrelser som er resultat av avtaler det ennå ikke foreligger resultater fra må det gjøres beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder hovedsakelig lønnsutviklingen for en del lønnstakergrupper samt jordbrukspriser.

Modellresultatene er betinget av forutsetningene som gjøres. For størrelser som anslås eksogent i alle modellene har en benyttet samsvarende forutsetninger i beregningene.

Planleggingsmodellen MODIS foreligger nå i en omarbeidet og oppdatert versjon, MODIS V. For prisprognoseformål har MODIS V i hovedsak de samme egenskapene som MODIS IV, men er mer aggregert enn denne. For varer hvor prisene bestemmes i modellen er det utviklingen i kostnadskomponenter som vareinnsats og lønninger samt produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet som regnskapsmessig bestemmer vareprisene.

Prisdannelsen i MODIS kan ikke tas til uttrykk for hva som er de sentrale årsak-virkningssammenhenger i økonomien. Flere av de priser og kostnadskomponenter som anslås utenfor modellen vil i virkeligheten påvirke hverandre i betydelig grad. Eksempelvis virker lønnsvekst i MODIS bare på varepriser som i modellen får sin pris bestemt fra kostnadssiden. I virkeligheten vil flere av de priser og kostnadskomponenter som anslås utenfor modellen også bli påvirket av lønnsutviklingen, og vice versa. Slike mekanismer kan en i noen grad ta hensyn til ved fastsettelsen av de eksogene anslagene.

Det er også utført betingete prisberegninger ved hjelp av kvartalsmodellen KVARTS. En viktig forskjell på MODIS og KVARTS er at KVARTS har flere tallfestede økonomiske sammenhenger innarbeidet. Disse er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. Modellen krever dermed færre anslag enn MODIS og er i denne forstand enklere, men ikke nødvendigvis sikrere, å bruke i prognosesammenheng.

I KVARTS er i motsetning til MODIS utviklingen over tid knyttet eksplisitt sammen. I hjemmeprisrelasjonene inngår hjemmeprisen fra foregående periode som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i inneværende periode. I KVARTS er det dermed forutsatt en viss treghet i pristilpasningen.

Prismodellen i KVARTS har forøvrig mange fellestrekk med MODIS. Også i KVARTS bestemmes prisene i hovedsak fra kostnadssiden. Importprisene og prisene på norskproduserte varer på innenlandsmarkedene (hjemmeprisene) og eksportmarkedet (eksportprisene) bestemmer prisene på etterspørselskomponentene, deriblant privat konsum. Hjemmeprisene og eksportprisene bestemmes i sin tur av bedriftenes enhetskostnader. Enhetskostnadene bestemmes av arbeidskraftsproduktivitet, lønnsatser, driftsmarginer og vareinnsatspriser. Importprisutviklingen påvirker hjemmeprisene ved at enhetskostnadene omfatter vareinnsats. I KVARTS bestemmes produktivitetutvikling og vareinnsatsprisene i modellen ved egne ligninger mens driftsmarginene bestemmes

gjennom prisligningene. I flere av prisligningene inngår en variabel for kapasitetsutnyttelse.

Hjemmeprisene, det vil si prisene på norskproduserte varer på innenlandsmarkedene, blir i KVARTS ikke direkte påvirket av prisene på konkurrerende importvarer. En forklaring på dette er at importprisutviklingen i KVARTS i større grad fanges opp via lønnsutviklingen, som i det historiske tallmaterialet viser sterk samvariasjon med importprisene i konkurranseutsatte næringer.

I begge modellberegningene inngår forutsetninger om utviklingen i importpriser og lønninger samt offentlig fastsatte størrelser, husleie og jordbrukspriser. For disse størrelser er det lagt til grunn samsvarende forutsetninger i modellberegningene. I MODIS må i tillegg utviklingen i produktivitet og driftsmarginer fastsettes i næringer med kostnadsbestemte priser.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er i betydelig grad usikkerhet knyttet til de forutsetningene modellanslagene er betinget av, som kommer i tillegg til usikkerhet i de sammenhenger som er tallfestet i modellene.

Som en hovedregel er forutsatt at importprisene vil stige med i underkant av 4 pst. fra 1988 til 1989, altså noe sterkere enn i foregående år. Denne veksttaket avspeiler prisstigningstakten som forventes internasjonalt. Som omtalt i kapittel 6.1 er det tegn til tiltakende prisstigning i en del land. Dette kan medføre at importprisveksten blir noe sterkere enn forutsatt. Kronekursens utvikling innenfor de fastlagte svingningsmarginer vil også kunne ha betydning for prisutviklingen.

Som i "marsproposisjonen" (St.prp .nr.65 (1988-89)) forutsetter utvalget en økning i gjennomsnittlig råoljepris målt i norske kroner på om lag 3 pst. fra 1988 til 1989 (fra 97 til 100 kr. pr. fat). Råoljeprisen har hittil i år ligget høyere enn dette, eller på om lag 115 kr. pr. fat. Bidraget til konsumprisveksten fra en høyere oljepris vil bl.a. avhenge av i hvilken grad dette slår ut i høyere priser på oljeprodukter som forbrukes av husholdningene, først og fremst bensin og fyringsolje. Utviklingen i bensinprisene vil dessuten avhenge av hvor lenge den midlertidige prisstoppen på bensin som ble iverksatt 6. februar 1989 vil vare.

Bidraget fra økte jordbrukspriser vil være avhengig av den avtalte rammen for jordbruksoppkjøret, av prisandelen og av i hvilken grad de avtalte jordbrukspriser slår ut i de prisene konsumentene må betale. Som en beregningsteknisk forutsetning har en lagt til grunn at jordbruksprisene øker med knapt 4 pst. i 1989.

Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen. En har forutsatt en vekst i husleiene fra 1988 til 1989 på om lag 6 1/2 pst. ut fra en antakelse om en avdempning av den høye veksten gjennom 1988 samt lavere gjennomsnittlig rentenivå. Rentenivået inngår ikke direkte i konsumprisindeksen. Nivået på renteutgiftene inngår i vektgrunnlaget for husleie, og

påvirker dermed hvor stort utslaget i konsumprisindeksen blir som følge av husleieendringer. Husleiene kan påvirkes av rentenivået gjennom de faktiske kostnadene til gårdeiere, borettslag etc. Effekten av renteendringer er imidlertid usikker, det samme gjelder betydningen av utviklingen i ulike kommunale takster.

Det samlede avgift-, subsidie og takstopplegget er stort sett kjent og ventes å gi små prisimpulser ut over en 4 pst. justering. Matvaresubsidiene holdes uendret fra endringene i juli i forbindelse med jordbruksoppgjøret. Mengdeavgiftene er i hovedsak justert med 4 pst. mens verdiavgiftene gjennomgående er holdt uendret. Det er i en del fylker og kommuner vedtatt betydelig større økninger enn 4 pst. bl.a. på ulike samferdselstakster. Utvalget har derfor lagt til grunn en god del høyere prisvekst på slike tjenester i beregningene. Prisene på kraft fra kommunale kraftverk er imidlertid regulert fra 14. oktober 1988. Reguleringen medfører at den gjennomsnittlige økningen i kraftprisene i 1989 ikke skal overskride 4 pst.

I MODIS må en i tillegg til forutsetningene omtalt over fastsette utviklingen i driftsresultat pr. produsert enhet samt utviklingen i produktivitet for varer som får sin pris bestemt i modellen. Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i driftsmarginene. Forutsetningen om en vekst i driftsmarginene på 4 pst. må derfor i første rekke oppfattes som en beregningsteknisk forutsetning. En har bl.a. tatt hensyn til den svake lønnsveksten gjennom 1988 og inn i 1989, og forutsatt en svak utvikling i driftsmarginene i 1989. I praksis kan driftsmarginene vise en annen utvikling, bl.a. som følge av en endring i det generelle etterspørselsnivået. En slik endring vil kunne påvirke utviklingen i driftsmarginene sterkt.

En har lagt til grunn en produktivitetsvekst i størrelse 2 pst. fra 1988 til 1989 i næringer med særlig stor betydning for konsumprisveksten, dvs. varehandel og visse tjenesteytende næringer.

Forutsetningene om utviklingen i driftsmarginer og produktivitet samsvarer i hovedsak med bildet som framkommer som resultat av KVARTS- beregningene.

På basis av de gjennomførte lønnsoppgjør samt den midlertidige loven om regulering av inntekt og utbytte har utvalget lagt til grunn en årslønnsvekst fra 1988 til 1989 i underkant av 4 pst., jfr. omtalen i kapittel 2. Hovedtyngden av lønnstakere vil i år som følge av gjennomgående små overheng, de inngåtte avtalene samt lovreguleringen få en lønnsvekst fra 1988 til 1989 nær gjennomsnittet. Arbeidsgiveravgiften blir nedsatt med 0,5 prosentpoeng fra 1.mai slik at veksten i lønnskostnader pr. årsverk blir om lag 3 1/2 pst.

Resultater

Beregningen med MODIS gir en vekst i konsumprisene målt med konsumprisindeksen på 3,9 pst. fra 1988 til 1989. Målt med deflatoren for privat konsum var prisveksten i KVARTS-beregningene fra 1988 til 1989 også knapt 4 pst. Målt med konsumprisindeksens vekter slik den framkommer i KVARTS blir prisveksten noe

høyere, i underkant av 4 1/4 pst. Som følge av at KVARTS er mer aggregert enn MODIS, og derfor i enda mindre grad enn denne genererer et detaljert prisbilde på konsumvarer, må resultatet denne modellen gir for konsumprisindeksen tolkes med forsiktighet.

Hovedinntrykket fra KVARTS-beregningene er at prisstigningen målt fra samme kvartal året før er klart avtakende gjennom 1989. I beregningene faller prisstigningen målt fra samme kvartal året før fra i underkant av 5 pst. i 1. kvartal til om lag 3 3/4 pst. i 4. kvartal 1989.

Rene forløpsbetraktninger kan også gi informasjon om anslagene for den gjennomsnittlige prisveksten fra et år til et annet. Prisutviklingen siden sommeren 1988 indikerer en svært lav underliggende tendens i prisstigningen. Tallmessige anslag på den underliggende tendensen i prisstigningen er usikre og må tolkes med en viss forsiktighet. Størrelsen skal i prinsippet måle prisstigningen justert for normale sesongvariasjoner og tilfeldige forhold. For de siste 3 måneder sett under ett er den underliggende prisstigningen anslått til om lag 2 1/2 pst. målt som årlig rate. Hvis dette anslaget er i riktig størrelsesorden og holder seg gjennom 1989, blir den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1988 til 1989 i underkant av resultatene fra modellberegningene. For de siste seks månedene sett under ett er den underliggende tendensen anslått til om lag 3 1/2 pst. målt som årlig rate. En slik prisvekst gjennom resten av året gir en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1988 til 1989 i samsvar med modellberegningene.

Konklusjon

I januarrapporten konkluderte Beregningsutvalget med at den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1988 til 1989 kunne anslås til 4 - 4 1/2 pst., forutsatt en årslønnsvekst på mellom 3 og 4 pst. Etter de resultatene som foreligger fra lønnsoppgjørene og redusert arbeidsgiveravgift fra 1.mai er det grunn til å regne med en lønnsvekst under 4 pst. og en vekst i lønnskostnader på om lag 3 1/2 pst. Med utgangspunkt i dette og annen ny informasjon har utvalget foretatt nye modellberegninger mv. Usikkerheten knyttet til prisutsiktene for 1989 og de prognosemetoder som er benyttet er fortsatt stor. Selv om de nye beregningsresultatene avviker noe fra januarrapporten regner utvalget fortsatt med at konsumprisveksten vil bli innenfor intervallet 4 - 4 1/2 pst. Anslag på den underliggende prisveksten de siste måneder indikerer at denne nå ligger klart under 4 pst. Med unntak av impulser fra en viss økning i prisstigningen internasjonalt, og den usikkerhet som er knyttet til oljeprisutviklingen, er det ikke underliggende forhold som tilsier økende prisstigning i Norge gjennom resten av året. På denne bakgrunn er det nå grunn til å regne med at konsumprisveksten fra 1988 til 1989 vil bli i nedre del av intervallet 4 - 4 1/2 pst.

VEDLEGG A

Tidligere revisjoner av driftsresultatet

Nasjonalregnskapets oppgaver over inntektsutviklingen bygger for en stor del på beregninger med betydelige feilmarginer. Fordi driftsresultatet er en restpost blir usikkerheten særlig stor både for driftsresultatet totalt og fordelt på de enkelte næringer.

Nasjonalregnskapet for et år kommer i flere foreløpige utgaver før det foreligger en endelig versjon. Spesielt må en regne med at de foreløpige tallene for siste år kan inneholde store feil. Tabellene 1 og 2 i vedlegget viser de revisjonene som er foretatt av driftsresultatet fra det første foreløpige anslaget til den endelige/siste foreløpige beregningen for årene 1978-1988. Til og med 1986 har endelige tall.

Statistisk Sentralbyrå har foretatt en analyse av hvordan revisjonene av anslag i nasjonalregnskapet fra første til endelige beregning har slått ut for driftsresultatet i disse årene. Revisjonene av driftsresultatet for alle næringer under ett er relativt små etter 1980. For årene 1977-1979 var de gjennomsnittlige endringene 12,1 prosent opp eller ned, mens revisjonene fra 1980 til 1985 i gjennomsnitt var 2,0 prosent. For de fleste årene etter 1980 har driftsresultatet blitt justert ned. Bare 1984-tallene er reviderte opp, og da med 2,5 prosent. Tar vi hensyn til fortegnet, ble driftsresultatet i gjennomsnitt revidert ned med 1,1 prosent i perioden 1980-1985. For industrien er endringene mye større alle årene etter 1978. Fra 1977 til 1979 ble driftsresultatet gjennomsnittlig revidert opp eller ned med hele 34,7 prosent, mens revisjonene fra 1980 til 1985 gjennomsnittlig var på 24,9 prosent. De største revisjonene finner vi for årene 1979 og 1985 med henholdsvis -41,8 og +40,6 prosent. Selv i det året da revisjonene var minst, i 1980, ble driftsresultattallet for industrien revidert med hele 11,6 prosent.

FORETATTE REVISJONER AV DRIFTSRESULTATTALLENE

Tabell 1. Driftsresultat (inntekt av kapital og av eget arbeid), alle næringer. Millioner kroner.

Regnskap/ Publikasjon	Utgitt	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Utsyn 78	feb. 79	30 242										
Mars 78	april 79	32 363										
Nasjonalregnskap												
1967-78	jan. 80	32 362										
Utsyn 79	feb. 80	31 536	42 458									
Mars 79	april 80	31 733	43 614									
Utsyn 80	feb. 81	33 017	46 271	70 647								
Mars 80	april 81		46 271	68 941								
Utsyn 81	feb. 82		47 715	68 749	83 932							
Mars 81	april 82		48 034	68 749	83 210							
Utsyn 82	feb. 83			69 203	83 313	92 032						
Mars 82	april 83				83 313	89 651						
Utsyn 83	feb. 84				81 553	88 720	100 409					
Mars 83	april 84					89 173	100 967					
Utsyn 84	jan. 85					89 173	100 967	118 190				
Mars 84	april 85						99 997	117 501				
Utsyn 85	jan. 86						99 997	117 501	130 700			
Mars 85	april 86						99 055	120 935	125 624			
Utsyn 86	jan. 87							120 935	125 624	93 095		
Mars 86	april 87							121 159	129 350	97 301		
Utsyn 87	jan. 88								129 350	97 301	98 800	
Mars 87	april 88								129 920	100 012	97 236	
Utsyn 88	jan. 89									100 012	97 236	107100
Mars 88	april 89									99 392	99 080	

Regnskap/ Publikasjon	Utgitt	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Utsyn 78	feb. 79	3 694										
Mars 78	april 79	4 876										
Nasjonalregnskap												
1967-78	jan. 80	4 873										
Utsyn 79	feb. 80	4 757	6 862									
Mars 79	april 80	4 757	6 885									
Utsyn 80	feb. 81	4 708	7 893	9 973								
Mars 80	april 81	4 708	7 893	9 101								
Utsyn 81	feb. 82		9 729	7 996	10 126							
Mars 81	april 82		10 882	7 996	9 685							
Utsyn 82	feb. 83			8 817	8 232	8 894						
Mars 82	april 83				8 232	7 633						
Utsyn 83	feb. 84				7 286	7 173	8 571					
Mars 83	april 84					7 174	8 499					
Utsyn 84	jan. 85					7 174	8 499	12 025				
Mars 84	april 85					7 001	9 306	12 208				
Utsyn 85	jan. 86					7 001	9 306	12 208	10 655			
Mars 85	april 86						10 286	13 850	12 484			
Utsyn 86	jan. 87							13 850	12 484	12 185		
Mars 86	april 87							14 581	13 725	16 263		
Utsyn 87	jan. 88								13 725	16 263		
Mars 87	april 88								14 985	14 035	13 770	
Utsyn 88	jan. 89									14 035	13 770	
Mars 88	april 89									14 839	15 116	

LØNNSOPPGJØRENE I 1988 OG 1989

1. LØNNSOPPGJØRET I 1988

I 1988 skulle det etter vanlig mønster være hovedoppgjør for de fleste lønntakere. Oppgjørene fikk imidlertid en annen form enn vanlig de siste årene. Den 29. februar la Regjeringen fram forslag om en midlertidig lov om inntekt - og utbyttestopp. Loven som trådte i kraft 7. mars, frøs inntektene på nivået pr. 29. februar. Stopploven ble 22. april avløst av lov om inntekt - og utbytteregulering. Denne "loven" åpnet adgang til inntektstillegg i samsvar med LO/NHO-avtalen (tidligere LO/N.A.F.-avtalen), avtalene i varehandelen og i staten.

LO/NHO-oppgjøret

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjøret 16. februar. Hovedpunktene i vedtaket var at gjennom et forpliktende inntektspolitisk samarbeid mellom partene og Regjeringen skulle LO avstå fra lokale tillegg slik at lønnsveksten fra 1987 til 1988 ble begrenset til 5 pst. Vilåret for å gå med på dette var bl.a. fleksibel pensjonsalder, rentenedgang på boliglån, lavlønns tillegg for visse grupper og en garanti for nye forhandlinger dersom prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 oversteg 5 pst. Hovedstyret i NHO (tidligere Centralstyret i N.A.F) behandlet opplegget foran oppgjøret 18. februar. Det ble inntatt det standpunkt at NHOs medlemsbedrifter ikke skulle gjennomføre lokale lønnsforhandlinger eller gi lokale lønns tillegg utover det LO og NHO måtte bli enige om i sentrale forhandlinger. NHO gikk også inn for et inntektspolitisk samarbeid og et samordnet oppgjør som ikke oversteg 5 pst lønnsvekst fra 1987 til 1988. Videre åpnet vedtaket i Hovedstyret for at det kunne drøftes særløsninger for visse utsatte lønntakergrupper.

Den 24. februar ble det i. brev fra Statsministeren til LO og NHO gitt en oversikt over en del tiltak Regjeringen ville iverksette eller fremme tiltak om overfor Stortinget. Dette brevet var en viktig forutsetning for oppgjøret. Det hadde følgende ordlyd:

"Det vises til møter i Kontaktutvalget og til møtet med LO og N.A.F. hos Statsministeren 23. februar 1988, der grunnlaget for et inntektspolitisk samarbeid er drøftet.

Regjeringens mål er:

- å sikre sysselsettingen,
- dempe pris- og kostnadsveksten
- og legge forholdene til rette for et generelt lavere rentenivå.

Under forutsetning av en lønnsvekst som ikke overstiger 5 prosent fra 1987 til 1988, regner Regjeringen med at prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 kan

komme ned på om lag 5 prosent. Regjeringen vil for sin del både i vurderingen av økonomisk-politiske tiltak og i forhandlingene med andre organisasjoner legge avgjørende vekt på at prisstigningen ikke skal overstige dette.

Hvis organisasjonene inngår avtale om effektive tiltak for at lønnsveksten i 1988 ikke skal overstige 5 prosent og som for 1989 sikter mot lavere prisstigning og en kostnadsvekst som ikke er høyere enn hos våre handelspartnere, vil Regjeringen iverksette tiltak eller fremme forslag for Stortinget om:

a) Rente- og boligtiltak som omfatter:

- Øking av Husbankens rammer til etableringslån, utleieboliger og den nye Husbank II -ordningen, og økte rammer for Postsparebankens ungdomslån.
- Nedsettelse av topprenten i Husbanken med 1 prosentenheter for boliger som har fått innvilget lån etter 1980.
- Avtale med kredittforetakene om førstehjemslån for nye boliger av nøktern standard, samt økte rammer for slike lån.
- En prosentenheter lavere rente for lån i forretnings- og sparebanker til boliger med nøktern standard som anskaffes eller er anskaffet i løpet av siste fem år. Det er utredet en ordning med aldersbegrensning til 35 år. Men Regjeringen er som alternativ innstilt på å imøtekomme ønsket om at ordningen kan gjelde førstegangsetablering generelt.

b) En pensjonsreform med disse hovedtrekkene:

- En ordning hvor yrkesaktive som fyller 66 år etter eget ønske kan gå av med pensjon fra 1. januar 1989 og en videre senking til 65 år fra 1. januar 1990. Ordningen gjennomføres som ledd i en avtale.
- Som yrkesaktiv regnes yrkesutøvere som har hatt 10 års poengopptjening i Folketrygden etter fylte 50 år og med pensjonsgivende inntekt på minst 2 G i gjennomsnitt for de 10 beste årene.
- Ved en avtalebasert ordning kan pensjonsnivået svare til arbeidstakerens alderspensjon i Folketrygden ved 67 år. Ordningen forutsettes heller ikke å påvirke pensjonsnivået etter fylte 67 år. Statsansatte som går av med pensjon får tilsvarende rettigheter innenfor Statens Pensjonskasse. Regjeringen er videre innstilt på å drøfte former for deltidspensjon som en del av denne ordningen.
- Yrkesaktive som pensjoneres etter disse regler, vil ikke ved skattelikningen få særfradrag for alder, men Regjeringen er innstilt på å foreslå regelendringer slik at reglene om særfradrag for liten skatteevne blir anvendt.
- Utgiftene til pensjonsreformen skal sees i sammenheng med rammen ved inntektsoppgjørene. Etter nærmere drøftinger fordeles utgiftene mellom det offentlige og arbeidsgiverne. Bidraget fra arbeidsgiverne kan eksempelvis ta form av fellesordninger mellom arbeidsgivere og tilskudd til pensjonsordningen fra de berørte arbeidsgivere.
- Den detaljerte utformingen drøftes med partene.

Regjeringen er dessuten innstilt på å fremme forslag om en ytterligere utvidelse av svangerskapspermisjonen i budsjettet for 1989."

Den 28. februar ble LO og NHO enige om en avtale som bl.a. innebærer:

- det er ikke anledning til verken å kreve eller å gi lokale tillegg i første avtaleår.
- med virkning fra 1. april 1988 skal det gis et generelt tillegg på kr. 1,- pr arbeidet time for voksne arbeidstakere basert på 37,5 t/uke.
- det gis særskilte tillegg til en del grupper med lønnsnivå lavere enn industrigjennomsnittet og som samtidig har hatt en spesielt svak lønnsutvikling i 1987. Tilleggene varierte fra 75 til 250 øre.
- det etableres en avtalefestet pensjonsordning med rett for yrkesaktive som omfattes av avtalen til å fratre ved fylte 66 år fra 1. januar 1989 og ved fylte 65 år fra 1. januar 1990.

I tillegg ble det avtalt at lavlønnsgarantiordningen skulle videreføres etter gjeldende regler for de aktuelle tariffområder.

Videre ble det enighet om en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår hvor det bl.a. heter:

"a) Før utløpet av 1. avtaleår – dvs. så snart statistikken for lønnsutviklingen for 1988 foreligger, ca. 1. mars 1989 - skal det på dette tidspunkt opptas forhandlinger mellom N.A.F og LO om eventuell lønnsregulering for 2. avtaleår. Partene er videre enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt prisutviklingen fra 15.12.1987 til 15.12.1988 og lønnsutviklingen fra 1987 til 1988, jfr. pkt. b) vedrørende partenes forutsetninger om lønns- og prisutviklingen.

b) Partene forutsetter at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 (offentliggjøres medio januar 1989) ikke skal overstige 5 pst.

Partene har videre lagt til grunn at den gjennomsnittlige lønnsvekst fra 1987 til 1988 innenfor LO-N.A.F-området ikke overstiger de forutsatte 5 pst.

På tilsvarende måte skal det forhandles om en avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår for en lønnsvekst utover de forutsatte 5 pst."

Forøvrig ble det vist til partenes inntektspolitiske målsetting. I protokollen heter det om dette:

"For å redusere pris- og kostnadsveksten, forbedre konkurransevnen og derved trygge arbeidsplassene, er det partenes oppfatning at det er samfunnsmessig nødvendig å begrense lønnsveksten fra 1987 til 1988 til 5 pst.

Partene er enige om at den omforente rammen på 5 pst ikke gir rom for lokale forhandlinger om lønnstillegg. Det vil således ikke være anledning til å avholde lokale forhandlinger eller drøftelser i 1. avtaleår om lønn og arbeidsvilkår med økonomiske konsekvenser for den enkelte arbeidstager.

Partene er enige om at disse begrensninger på den lokale forhandlingsretten i 1. avtaleår har vært nødvendig for å sikre lavere lønnsvekst og dermed gi grunnlag for å forbedre bedriftenes konkurransevne.

Det er partenes siktemål også for 1989 å bidra til en lavere prisstigning og kostnadsvekst. Partene vil bygge på erfaringene fra det 1. avtaleår, herunder hvordan man skal forholde seg til lokal forhandlingsrett. Forøvrig viser partene til statsministerens brev av 24.2.1988."

Om likhet for andre grupper heter det i protokollen:

"Partene viser til LOs Representantskaps vedtak av 16.2.1988 og til N.A.Fs Centralstyrevedtak av 18.2.1988, som forutsetter at forhandlingsresultatet mellom LO og N.A.F må legges til grunn i hele arbeidsmarkedet."

I den økonomiske rammen for LO/NHO-området ble lønnsoverhenget inn i 1988 foreløpig beregnet til 3,4 pst. (Senere fastsatt til 3,2 pst). Det generelle tillegget bidro til årslønnsveksten fra 1987 til 1988 med ca 1 pst. Tillegg som følge av lavlønns tillegg, lavlønns garantien, kostnadene ved pensjonsreformen i 1988 og diverse endringer ble anslått til å bidra med ca. 0,6 pst.

Prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 ble 5,6 pst. Foreløpig er lønnsveksten for arbeidere i LO/NHO-området anslått til omlag 6 pst. Det vises forøvrig til kapittel 1 for nærmere omtale av lønnsutviklingen.

Offentlig sektor

I staten ble hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag innkalt til forhandlinger 8. mars. Imidlertid ville Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Norsk Lærerlag avvende behandlingen av inntektsreguleringsloven i Stortinget. Forhandlingene ble derfor bare gjennomført med Statstjenestemannskartellet. Den 9. mars ble det enighet om en avtale som bl.a. inneholdt:

- det gis et generelt tillegg fra 1. april 1988 på kr. 1950 pr. år, som tilsvarer kr. 1,- pr. time.
- det gis særskilte lavlønns tillegg etter mønster fra oppgjøret i LO/NHO-området.

Videre ble det oppnådd enighet om:

- svangerskapspermisjonen for statsansatte utvides til 24 uker fra 1. juli i 1988 og til 26 uker fra 1. januar 1989.
- boliglånsordningen for statsansatte skal bedres.
- det avsettes midler til kompetanseoppbyggende tiltak i staten.
- det skal gjennomføres en avtalefestet pensjonsordning.

Videre ble det enighet om en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår hvor det bl.a. heter:

"Før utløpet av 1. avtaleår – dvs. så snart statistikken for lønnsutviklingen i 1988 foreligger, ca. 1. mars 1989 - skal det på dette tidspunkt opptas forhandlinger mellom staten og Statstjenestemannskartellet om eventuell lønnsregulering for 2. avtaleår. Partene er videre enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt prisutviklingen fra 15.12.1987 til 15.12.1988 og lønnsutviklingen fra 1987 til 1988. De statstilsattes og lærernes nominelle lønnsutvikling skal vurderes i forhold til arbeidslivet forøvrig. Partene forutsetter at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 (offentliggjøres medio januar 1989) ikke skal overstige 5 pst. I forbindelse med forhandlingene ca. 1. mars 1989 skal partene også forhandle om kompensasjon for mulig prisstigning ut over de forutsatte 5 pst."

I kommunene ble forhandlingene ført mellom LOs forhandlingssammenslutning og Norske Kommuners Sentralforbund. Det ble imidlertid brudd i disse forhandlingene 10. mars og oppgjøret gikk til mekling. Den 24. mars satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene fant å kunne anbefale. Forslaget hadde følgende hovedpunkter:

- med virkning fra 1. april 1988 gis det et generelt tillegg på kr. 1950 pr. år.
- med virkning fra 1. juli 1989 gis det lavlønns tillegg gjennom endringer i avansementsstiger m.m.

Videre inneholdt forslaget:

- svangerskapspermisjon utvides til 24 uker for arbeidstakere med nedkomst etter 30.6.1988, og til 26 uker for arbeidstakere med nedkomst etter 31.12.1988.
- arbeidstakere i den kommunale sektor har rett til å fratrukke seg med straks begynnende pensjon ved fylte 66 år fra 1. januar 1989 og ved fylte 65 år fra 1. januar 1990.

Forslaget inneholdt også en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår tilsvarende den i staten. Både i stat og kommuner ble det forutsatt at forhandlingene med de andre organisasjonene skulle begynne etter at lov om inntekt- og utbytteregulering var vedtatt i Stortinget. Den 25. april 1988 undertegnet de andre organisasjonene i staten tilsvarende protokoller som for Statstjenestemannskartellet.

Andre grupper i privat sektor

Hovedpunktene i LO/NHO-oppjøret og i staten ble også fulgt opp i varehandelen. Den 29. februar ble det inngått avtale mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor. I avtalen sies det bl.a.

- partene er enige om at det ikke skal kreves lokale forhandlinger eller avholdes lokale møter om lønns- og arbeidsvilkår med konsekvenser for den enkelte arbeidstaker.
- med virkning fra 1. april 1988 ble voksne arbeidstakere gitt generelle tillegg og lavlønns tillegg på til sammen kr. 190,-pr. måned. Videre ble minstelønns satsene hevet fra samme dato.

Om avtalefestet pensjon uttales det i protokollen at den ordning med avtalefestet pensjon som for øvrig etableres i arbeidslivet, også skal gjøres gjeldende innenfor avtaleområdene mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor på samme måte som for øvrige bedrifter som omfattes av denne ordning.

Forøvrig inneholder avtalen en reguleringsbestemmelse på linje med den i LO/NHO-oppjøret.

Den 2. mars inngikk Handelens Arbeidsgiverforening tilsvarende avtaler med Norges Funksjonærforbund og Privatansattes Fellesorganisasjon.

Inntektsutviklingen fra 1987 til 1988 for andre grupper i privat virksomhet vil bli bestemt med utgangspunkt i midlertidig lov om inntekt- og utbytteregulering med forskrifter. Loven ble utarbeidet med utgangspunkt i de prinsipper som ble lagt til grunn i LO/NHO-oppjøret og i oppgjørene i varehandel og i staten og skal gjelde for perioden 22. april 1988 til 31. mars 1989.

Bank- og forsikringsvirksomhet er to områder som fikk sine tillegg våren 1988 fastsatt eller godkjent med utgangspunkt i inntekt- og utbyttereguleringsloven. Det ble også i disse områdene gitt et tillegg fra 1. april 1988 på kr 1950,- pr år. Videre ble det avtalt samme rettigheter ved svangerskapspermisjon som i staten. Reguleringsbestemmelsene for 2. avtaleår er også tilsvarende den i staten.

Loven om inntekt- og utbytteregulering

Forut for lønnsoppgjørene våren 1988 ble det fra store organisasjoner uttrykt vilje til under visse forutsetninger å delta i et inntektspolitisk samarbeid med myndighetene. Fra Regjeringens side ble det uttrykt at den var innstilt på å iverksette visse tiltak, bl.a. rente- og boligtiltak dersom partene var villig til å være med på effektive tiltak for å holde oppgjørene innen moderate rammer.

Fra Regjeringens side var målsetningen at et inntektspolitisk samarbeid skulle bidra til lavere prisstigning og en kostnadsvekst som ikke var høyere enn hos våre handelspartnere. Avtalen som ble inngått våren 1988 mellom LO og NHO, avtalen

mellom Handelens Arbeidsgiverforening og organisasjonene i varehandelen og avtalen mellom staten og Statstjenestemannskartellet ble fra Regjeringens side antatt å være forenlig med denne målsettingen.

For å sikre at opplegget en kom fram til i ovennevnte oppgjør skulle omfatte alle grupper, ble det fremmet en lov om inntekt- og utbytteregulering. Før det ble det imidlertid lagt fram en midlertidig lov om inntekt- og utbyttestopp for å hindre at det skulle skje inntektsøkinger i perioden fram til reguleringsloven kunne settes i verk.

Loven om inntekt- og utbyttestopp satte forbud mot all inntektsøking etter 29. februar 1988 og fram til den ble avløst av lov om inntekt- og utbytteregulering. Reguleringsloven skal gjelde for perioden 22. april 1988 til 31. mars 1989. I medhold av loven har Forbruker- og administrasjonsdepartementet utarbeidet forskrifter av 25. april 1988 for å utfylle lovens bestemmelser.

Lovens innhold og omfang

Etter loven skulle inntekts- og lønnsøkinger begrenses i forhold til nivået på det tidspunktet loven trådte i kraft. Loven la videre til grunn en lik lønnsutvikling med utgangspunkt i avtaleperiodens begynnelse. Alle grupper skulle gis det samme kronetillegget som lønnstakere i LO/NHO-området, varehandelen og i staten. I tillegg åpnet loven for særskilte lavlønnstillegg som var i samsvar med lavlønnstilleggene i disse områdene.

I Ot.prp. nr. 43 (1987-88) sies det følgende om hovedretningslinjene loven bygger på:

- "Det åpnes adgang for lønnsforhøyelser som følger av inngåtte protokoller i LO/N.A.F -oppgjøret, i oppgjør mellom Handelens Arbeidsgiverforening og arbeidstakerorganisasjonene i varehandelen og protokollen mellom staten og Statstjenestemannskartellet.
- I virksomheter som har fulgt disse oppgjørene de siste 4 år, kan arbeidstakere utbetales inntil samme tillegg som er fastsatt i protokollene fra disse forhandlinger. Tilleggene kan tidligst gis fra samme tidspunkt som fastlagt i de respektive protokoller.
- For virksomheter som har arbeidstakere som omfattes av tariffavtale hvor landsomfattende arbeidstakerorganisasjon eller arbeidsgiverorganisasjon er part, kan det avtales endringer som tilsvarer de endringer som framgår av ovennevnte protokoller. Tilleggene som gis må ikke gi større utslag i gjennomsnittlig inntektsvekst i tariffområdet enn utslaget av den tilsvarende endringen i den protokoll som følges.
- For andre arbeidstakere kan inntekten økes med inntil kr. 1,- pr time fra 1. april 1988."

I Ot.prp. 43 sies det videre at loven antas å gjelde for ca 1,9 mill. lønnstakere eller ca 90 pst av det totale antall sysselsatte. i tillegg vil loven påvirke utbetaling av aksjeutbytte til omlag ½ mill. aksjeeiere.

Gjennomføring og kontroll

For å sikre at inntekts- og utbyttereguleringen blir gjennomført på en effektiv og forsvarlig måte, er det iverksatt visse kontrolltiltak. I privat sektor gjennomføres kontroller av Prisdirektoratet/Statens pristilsyn. Virksomheten i den offentlige sektor blir kontrollert gjennom de ordinære kontrollinstansene, Riksrevisjonen i staten og kommunale- og fylkeskommunale revisorer i kommunesektoren.

Statens pristilsyn hadde ved utgangen av januar 1989 ferdigbehandlet kontrollen av ca 4 170 bedrifter, og det er konstatert brudd/foretatt innskjerper på bestemmelsene i ca 560 bedrifter. Av ca 73 000 stikkprøvekontroller er det avdekket om lag 2 700 overtredelser av loven. Det var ved utgangen av januar 1989 foretatt 20 anmeldelser.

Kontrollarbeidet har i stor grad vært innrettet mot bransjer og områder der en har antatt at presset på lønninger har vært sterkest. Forbruker- og administrasjonsdepartementet skal i henhold til § 4 i loven godkjenne en lang rekke avtaler. Departementet kan også i henhold til § 12 gjøre unntak fra loven.

Departementets arbeid med godkjenningssakene er nå stort sett avsluttet. Det er behandlet ca 150 slike godkjenningssaker som omfatter til sammen ca 450 avtaler.

Inntil medio februar 1989 har det kommet inn om lag 460 rene dispensasjonssøknader og om lag 1 750 fortolkningssaker som alle gjaldt lønn. Det følges en streng praksis ved behandlingen av dispensasjonssøknadene, og det er medio februar 1989 bare gitt 29 dispensasjoner.

Statens Pristilsyn har ved kontroller funnet 9 overtredelser av utbyttebestemmelsene. Mange av disse besto i utbetaling av utbytter som var vedtatt, men ikke utbetalt før loven trådte i kraft. Ingen av tilfellene ble anmeldt, men ulovlig utbetalt utbytte er tilbakebetalt i flere tilfeller.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet har oppnevnt et rådgivende utvalg som bistår i behandlingen av saker av stor betydning for den enkelte og ellers i saker av prinsipiell natur. Utvalget har tre medlemmer og ledes av Riksmeklingsmannen.

2. LØNNSOPPGJØRET I 1989

I 1988 ble det i de fleste tariffområder inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnstillegg i 1989, jfr. reguleringsbestemmelsene som er sitert under beskrivelsen av lønnsoppgjørene i 1988.

Reguleringsbestemmelsen mellom LO og NHO og mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening hadde tre hovedpunkter:

- forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår.

- forhandlinger om kompensasjon for mulig prisstigning fra desember 1987 til desember 1988 ut lover 5 pst.
- forhandlinger om en avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår for en lønnsvekst fra 1987 til 1988 utover 5 pst.

I stat og kommuner hadde reguleringsbestemmelsen også samme innhold, bortsett fra at det ikke var nevnt noe om avkorting i forhold til lønnsveksten fra 1987 til 1988. I bank og forsikring er reguleringsbestemmelsen lik den i stat og kommuner.

Oppgjøret for privat sektor

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjøret 22. februar. Etter LOs krav skulle den totale rammen for oppgjøret avtales sentralt. Deretter skulle tilleggene fordeles med en halvpart sentralt og den andre halvparten gjennom lokale forhandlinger. Videre ble det reist krav om spesielle tillegg utenom den generelle rammen til enkelte grupper i bransjer som har hatt en positiv utvikling i lønnsomhet og produktivitet. Det ble også krevd at myndighetene foreslo en ny inntektsreguleringslov til avløsning av inntektsreguleringsloven som løper ut 31.3.89.

Hovedstyret i NHO behandlet lønnsoppgjøret 23. februar. Det ble uttalt at oppgjøret burde søkes gjennomført uten bruk av lovgivning. Videre ble det uttalt at den totale økonomiske rammen skulle fastsettes sentralt og måtte sikre en forbedret konkurransevne for bedriftene. Hovedstyret uttalte også at Regjeringens bidrag burde være skattelettelser uten at kostnadene ved dette ble veltet over på bedriftene.

Foran inntektsoppgjøret i 1989 har det vært kontakt mellom Regjeringen og organisasjonene i arbeidslivet, bl.a. gjennom Kontaktutvalget og Kontaktordningen. Det var enighet om å videreføre nedgangen i pris- og kostnadsutviklingen gjennom et moderat inntektsoppgjør.

Partene i oppgjørene rettet en henvendelse til Regjeringen om å få kartlagt hvilke bidrag som var aktuelle i forbindelse med oppgjørene. Regjeringens bidrag i oppgjøret ble lagt fram i likelydende brev av 26. februar fra Statsministeren til LO, AF, YS, NHO og Kommunenes Sentralforbund, Dette brevet inngikk som en av rammebetingelsene i forhandlingene under oppgjøret. Brevet har følgende ordlyd:

"Det vises til møter i Kontaktutvalget og til møtet med Landsorganisasjonen og Næringslivets Hovedorganisasjon hos Statsministeren den 26. februar 1989 der grunnlaget for det inntektspolitiske samarbeidet er drøftet.

Hovedmålet for Regjeringens økonomiske politikk er å skape grunnlag for full sysselsetting og balansert vekst. Ledigheten er de siste måneder blitt høyere enn ventet. På kort sikt må ledigheten bekjempes ved ekstraordinære sysselsettingstiltak og andre tiltak knyttet til det økonomiske opplegget. På lengre sikt må sysselsetningen økes gjennom vekst bygd på bedre konkurransevne og en aktiv næringspolitikk kombinert med en forsvarlig balanse i utenriksøkonomien.

De tiltakene Regjeringen legger fram for Stortinget 3. mars innebærer en betydelig satsing for å få ledigheten ned. Den samlede effekten kan bli i størrelsesorden 30-35 000 sysselsatte og studenter/rekrutter. Dette kommer i tillegg til den økte innsats av arbeidsmarkedstiltak som var innarbeidet i det vedtatte budsjettoplegget. Det er lagt vekt på at tiltakene skal ha midlertidig karakter, at effekten av tiltakene skal komme så raskt som mulig og at de skal være samfunnsøkonomiske lønnsomme. Bl.a. blir følgende tiltak foreslått:

- Opptrapping av arbeidsmarkedstiltakene, bl.a. gjennom det nye tiltaket "arbeid for trygd". For å understøtte dette, og for å styrke helsesektoren, bevilges 750 mill. kroner til kommunesektoren. Arbeidsmarkedssektoren styrkes og det blir lagt særlig vekt på å sikre all ungdom tilbud om arbeid eller opplæring. Lærlingeordningen styrkes gjennom økte tilskuddssatser.
- Ekstraordinær øking av utlånene i Husbank I- og Landbruksbank I-ordningen, slik at det blir rom for over 4 000 flere boliger under disse ordningene.
- Ekstraordinære vedlikeholdsarbeider på statlige bygg og forsering av bygge- og veiprojekter. OL-prosjekter framskyndes.
- Vesentlig øking av Kommunalbankens rammer, og økt tilskott for å bedre miljøet gjennom forsert igangsetting av renseanlegg i kommunene. Lavere renter for nye prosjekter.
- Økt inntak av rekrutter i Forsvaret til sommeren og høsten for å redusere køen for å avtjene verneplikten.
- Økt opptak av studenter til høsten.
- Nedsettelse av arbeidsgiveravgiften med 0,5 pst fra 1. mai. 1989
- Nedsettelse av investeringsavgiften med 1 pst fra 1. mai 1989.

Regjeringen vil i Langtidsprogrammet legge fram en langsiktig politikk for å øke verdiskapningen og sikre et trygt grunnlag for sysselsetting og velferd. Det vil bli lagt fram en egen stortingsmelding om næringspolitikken med nærmere retningslinjer for vekt og fornyelse i næringslivet. Regjeringen vil følge opp dannelsen av Norsk Venture. I penge- og kredittpolitikken og ved utforming av statsbankenes rammevilkår vil det bli lagt vekt på tilgangen på risikokapital til næringslivet. I konkurransen om kontrakter på kontinentalsokkelen vil Regjeringen sørge for at hensynet til sysselsettingen og norsk industri tillegges stor vekt.

Det arbeides med sikte på å tilby kraftkontrakter som kan gi nye investeringer i industrien.

En bedring av konkurransevnen krever en kostnadsvekst som er lavere enn hos våre handelspartnere. Dette stiller krav både til lønns- og produktivitetsutviklingen.

Regjeringen har fulgt opp de ønsker om lavere renter som kom fram under inntektsforhandlingene i 1988. Norges Banks renter er i alt senket med 2,8 pst siden mai i 1988. Det er lagt økt press for å sikre en oppfølging i form av reduserte utlånsrenter fra bankene. I de siste uker er det registrert en klar nedgang i bankenes utlånsrenter.

Regjeringen vil fortsette å legge forholdene til rette for videre rentenedgang så langt utenriksøkonomien gir rom for dette. Moderate inntektsoppgjør er viktige også i denne sammenhengen.

De tiltakene Regjeringen gjennomførte i forbindelse med oppgjørene i 1988 var betinget av at en for 1989 siktet mot en lavere prisstigning og en kostnadsvekst som ikke var høyere enn hos våre handelspartnere, jfr Statsministerens brev av 24.2838. Også i protokollen vedrørende inntektsoppgjøret 1988 mellom LO og NHO ble det gitt uttrykk for at det var partenes siktemål også for 1989 å bidra til lavere prisstigning og kostnadsvekst.

Regjeringen forutsetter at organisasjonene inngår en forpliktende avtale om et oppgjør som sikrer at kostnadsveksten gjennom 1989 holdes lavere enn hos våre handelspartnere.

Det har i Regjeringens kontakt med partene kommet fram ulike syn på behovet for en ny midlertidig lov om innteksregulering. Etter at det under hovedforhandlingene er blitt klart at det er en forutsetning for gjennomføringen av oppgjøret, vil Regjeringen foreslå en ny midlertidig lov som regulerer inntekter og utbytte i annet avtaleår, 1. april 1989 - 31. mars 1990.

Loven forutsettes å understøtte de tariffavtaler organisasjonene inngår og å sikre at samme moderasjon blir gjort gjeldende for andre inntektstakere.

Utformingen av loven drøftes med organisasjonene."

Den 25. februar startet NHO opp forhandlingene både med LO, AF, YS og Norsk Arbeidslederforbund. Den 27. februar ble det enighet om en avtale for 2. avtalesår mellom LO og NHO. Avtalen har følgende hovedpunkter:

- med virkning fra 1. april 1989 gis alle voksne arbeidstakere et generelt tillegg på kr. 1,50 pr time.
- med virkning fra 1. april 1989 gis det også et forbundsvist timetillegg på kr. 1,50, unntatt er en del områder hvor det i stedet ble avtalt å føre lokale tilpasningsforhandlinger. Disse forhandlingene skal være sluttført innen 28. mars 1989.
- med virkning fra 1. april 1989 gis det et ekstra tillegg på kr. 1,- pr time i bedrifter hvor fellesoverenskomsten for treforedlingsindustrien, fellesoverenskomsten for elektrokjemisk industri, fellesoverenskomsten for Norsk Hydro og overenskomstene for Hydro Aluminium er gjort gjeldende.

Videre ble det avtalt at lavlønnsgarantien og tilsvarende ordninger skal videreføres i henhold til overenskomstene.

I avtalen sies det også at det ikke er adgang til å avholde lokale forhandlinger eller drøftinger i 2. avtaleår om forbedringer av lønns- og arbeidsvilkår.

Partene konstaterte dessuten at konsumprisindeksen fra desember 1988 på 5,6 pst sammenholdt med lønnsveksten fra 1887 til 1988 ikke ga grunnlag for forhandlinger verken om kompensasjon eller om avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår.

I avtalen er det også et punkt som sier at partene forutsetter at forhandlingsresultatet mellom LO og NHO blir normgivende for hele arbeidsmarkedet. Tillegget på kr. 3,- pr time gir et bidrag til årslønnsveksten fra 1988 til 1989 på 2,7 pst, mens de spesielle tilleggene i visse bransjer bidrar med ca 0,1 pst. Overhenget til 1989 er beregnet til 0,7 pst. Sammen med garantitillegg og ansiennitetstillegg gir dette en årslønnsvekst fra 1988 til 1989 for LO/NHO-området på 3,8 pst.

I varehandel ble det den 1. mars oppnådd enighet mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening om en avtale etter de samme hovedprinsippene som i LO/NHO-avtalen. Avtalen gir alle voksne arbeidstakere et generelt tillegg på kr 487,50 pr. måned med virkning fra 1. april 1989. I tillegg ble minstelønnsatsene hevet.

Mellom Akademikerenes Fellesorganisasjon og NHO er det inngått en avtale som innebærer:

- med virkning fra 1. april 1989 gis et samlet gjennomsnittlig tillegg på inntil kr. 3,- pr time.
- i bedrifter som har slik praksis kan det brukes inntil 1,5 pst av lønsmassen for disse grupper for å vedlikeholde systemet for kvalifikasjons-, kompetanse- og/eller alders-/ansiennitetstillegg.
- med virkning fra 1. april 1989 gis et ekstra tillegg på kr. 1,- pr. time til arbeidstakere i bedrifter hvor fellesoverenskomsten for papirindustrien, elektrokjemisk industri eller for Norsk Hydro er gjort gjeldende

I avtalen mellom Norsk Arbeidslederforbund og NHO er det gitt tillegg som i avtalen mellom NHO og AF, unntatt tillegget til å vedlikeholde systemet for kvalifikasjon, kompetanse m.v.

I avtalen mellom Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og NHO er det gitt tillegg som i avtalen mellom LO og NHO, unntatt er garantitilleggene.

Offentlig sektor

I staten ble hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag innkalt til forhandlinger den 25. februar. Den 27. februar ble det enighet mellom staten og Statstjenestemannskartellet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Seksjon stat og Norsk Lærerlag om følgende forslag til avtale:

- med virkning fra 1. april 1989 økes samtlige trinn på hovedlønstabellen med kr. 7 150 pr. år.
- innenfor en ramme på 0,1 pst av lønsmassen, beregnet på årsbasis, kan det føres sentrale forhandlinger etter pkt. 5B i hovedtariffavtalen.

Akademikernes Fellesorganisasjon kunne ikke godta dette forslaget til avtale og oppgjøret mellom staten og AF går til mekling.

Tillegget på kr. 7150 pr. år betyr en gjennomsnittlig øking fra 1. april på 4,3 pst eller 3,2 pst som bidrag til årslønnsveksten fra 1988 til 1989. Overhenget til 1989 er beregnet til 0,5 pst. Sammen med bidrag fra ansiennitetstillegg m.v gir dette en gjennomsnittlig årslønnsvekst for statsansatte på om lag 4 pst.

I kommunene startet også forhandlingene opp den 25. februar. Den 28. februar kom Kommunenes Sentralforbund (KS) fram til en avtale med Akademikerforeningene i kommunene (SAK), mens det ble brudd i forhandlingene med LOs forhandlingssammenslutning i kommunene og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - Seksjon kommune. Oppgjøret for disse organisasjonene går til tvungen mekling. Det ble forsøkt frivillig mekling, men dette førte ikke fram.

På grunn at hovedtyngden av oppgjørene i kommunesektoren ennå ikke er avklart, er det på nåværende tidspunkt vanskelig å gi anslag på årslønnsveksten fra 1988 til 1989 i denne sektoren.

Midlertidig lov om regulering av inntekter og utbytte

Under avtaleforhandlingene ble det klart at det var en forutsetning for gjennomføringen av oppgjøret at Regjeringen foreslo en ny midlertidig lov som skulle regulere inntekter og utbytte i 2. avtaleår av inneværende tariffavtaleperiode.

I Ot.prp. nr 42 (1988-89) ble det lagt fram forslag til en ny lov om regulering av inntekter og utbytte for perioden 1.4.89-31.3.90. Denne loven skal avløse den nåværende inntektsreguleringsloven som løper ut 31. mars i år.

I proposisjonen sies det følgende om hovedprinsippene loven bygger på:

"Formålet med den foreslåtte lovreguleringen er å sikre at den begrensning av inntektsveksten som ligger i de inngåtte tariffavtalene blir gjennomført for alle grupper inntektstakere.

Dette oppnås ved at mulige tillegg i lønn begrenses til det som er avtalt i de inngåtte avtalene. Det sentrale element i avtalene er et inntektstillegg på 3 kroner pr time. Dessuten har enkelte avtaler andre bestemmelser som kan medføre inntektsøkning. Dette har bakgrunn i spesielle forhold i de enkelte avtaleområdene.

Lovforslaget gir adgang til at disse tillegg kan utbetales til de arbeidstakere som omfattes av de enkelte avtaleområdene. Videre gir forslaget adgang til tilsvarende tillegg for de grupper som har fulgt ett av disse områdene i de siste 4 år. For andre begrenses de lovlige inntektstillegg til kr 3 pr time"

Loven gir generelt adgang til større lønnstillegg i reguleringsperioden enn någjeldende lov. Det er i samsvar med de inngåtte tariffavtaler gitt større åpning for lokal lønnsutvikling, men innenfor klart fastsatte rammer. Tilleggene kan tidligst gis fra 1. april i år.

Forøvrig er lovforslaget på de fleste punkter sammenfallende med den någjeldende inntektsreguleringsloven. Ut fra erfaringer med den någjeldende loven ble enkelte mindre endringer foretatt. Det er videre åpnet for visse justeringer på enkelte begrensede områder for å unngå for stor stivhet ved en regulering over to år. Dette gjelder f.eks. mulighet for høyere lønn ved omorganisering eller effektivisering.

Det er forutsatt at aksjeutbytte fortsatt skal begrenses.

Som den nåværende inntektsreguleringsloven, vil en ny lov gjelde for i alt nær 1,9 millioner lønnstakere eller 90 pst av det totale antall sysselsatte. Dessuten vil loven kunne påvirke utbetaling av aksjeutbytte til om lag 1/2 millioner aksjeeiere.

Overhenget i lønningene fra i fjor til i år er moderate og varierer lite mellom gruppene, i motsetning til situasjonen i fjor, jfr kapittel 2. Dette har sammenheng med virkningen av den gjeldende inntektsreguleringsloven. Med den nye loven skulle det dermed bli betydelig større grad av likhet mellom gruppene i lønnsveksten fra 1988 til 1989 enn det var fra 1987 til 1988. Når det gjelder anslag på årslønnsutviklingen fra 1988 til 1989 for noen grupper, vises til omtalen i kapittel 2 i rapporten.

DEFINISJONER AV EN DEL LØNNSBEGREPER.

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Årslønn kan defineres som den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av ett år dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie- og sjukefravær.

Lønn pr. normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og sosiale ytelser. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jfr definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Avtalefestet normalarbeidstid

Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid pr. uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe ifølge tariffavtaler.

Den generelle normalarbeidstid er nå 37,5 t/uke. Imidlertid har flere grupper en lavere avtalefestet normalarbeidstid enn dette. I LO/N.A.F-området er for eksempel avtalefestet normalarbeidstid fra og med 1987 37,5 t/uke for dagtidsarbeidere, 36,5 t/uke for 2-skiftarbeidere, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig og turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skiftarbeid.

Tariffmessig lønnsøking

Tariffmessig lønnsøking er lønnsøking fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvisе forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøking kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garanti tillegg (LO/N.A.F-området), tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvisе forhandlinger.

Lønns glidning

Lønns glidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden.

Lønns glidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, for eksempel gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

KURSUTVIKLINGEN FOR NORSKE KRONER

Verdien av den norske kronen har siden desember 1978 vært knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid aritmetisk gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I september 1982 ble basiskursene endret og i juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veiet geometrisk gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjennomspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Tilnærmelsen bestod i at dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, men de resterende valutaer til sammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kurvindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tar i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen mellom norske og utenlandske produkter på markeder i tredjeland.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. Nedskrivningen av kronen i mai 1986 innebar at kursindeksens nye sentralverdi ble satt til 112. Norges Bank har alltid godtatt visse svingninger rundt sentralverdien. I august 1985 ble svingemarginen offisielt fastlagt til $\pm 2,25$ pst. av kurvindeksens sentralverdi.

Et samlet bilde av utviklingen i kronens verdi overfor kurvvalutaene fra 1975, målt med någjeldende vekter og veieteknikk, er gitt i figur 1. Figuren er basert på kvartalsgjennomsnitt for kursindeksen. I figuren betyr stigende kurve økning i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til at industriens kostnadmessige konkurransevne svekkes) og fallende kurve betyr nedgang i kronens internasjonale verdi. Figuren viser at kronens internasjonale verdi nådde et maksimum ved årsskiftet 1976-77. I fjerde kvartal 1988 lå kronens internasjonale verdi i gjennomsnitt 29,2 pst. under denne maksimumsverdien.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginer, har verdien av den norske kronen blitt justert fem ganger siden 1982.

I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.

I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 pst.

I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.

I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrifter fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel (101,13- 102,25) av det tillatte svingningsintervallet (100+/-2,25 pst.).

11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 pst.

I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet (101,69). Kursindeksens nye sentralverdi ligger 10,1 pst. over dette nivået.

Endringen i kronens relative verdi kan uttrykkes som den inverse av kursindeksens verdi¹. Målt på denne måten innebar kursindeksens nye sentralverdi etter 11. mai 1986 en devaluering av kronen på om lag 9,2 pst. fra det normalnivået som var blitt etablert ved Finansdepartementets forskrift av 12. august 1985.

Rundt årsskiftet 1987-88 lå kronen nær den svake grensen i svingningsområdet. Deretter styrket kronen seg gradvis, og i mai og juni 1988 lå den nær den sterke grensen i svingningsområdet. I andre halvår 1988 har kronen vært noe svakere enn dette. Med unntak av et par uker i november, da kronen igjen var nær den svake grensen i svingningsområdet, har kursindeksen i andre halvår 1988 i hovedsak beveget seg i området 111 - 113. Hittil i år har kursindeksen beveget seg i området 111,5 - 112. Utviklingen i kursindeksen siden sommeren 1988 må bl.a. ses i sammenheng med reduksjonen i renteforskjellen mellom norske kroner og utenlandsk valuta. Også oljeprisen påvirker utviklingen i kursindeksen.

¹ Bilaterale valutakurser, f. eks. mellom norske kroner og amerikanske dollar, kan enten uttrykkes som antallet kroner pr. dollar eller ved den inverse, antallet dollar pr. krone. På tilsvarende måte kan en uttrykke kronens verdi overfor en kurv av valutaer. En kursindeks på 112 betyr at en må betale 112 norske kroner for å kjøpe det vi kan kalle hundre enheter "kurvvaluta". Den inverse av kursindeksen kan sies å gi uttrykk for hvor mange enheter av kurvvalutaen en må betale for å kjøpe 100 norske kroner. Med en kursindeks på 112 må en betale 89,3 enheter av "kurvvalutaen" for å kjøpe 100 norske kroner. En økning i kursindeksen fra 100 til 112, dvs. med 12 pst. innebærer dermed at kronens verdi endres med 10,7 pst. Tilsvarende innebærer en endring av kursindeksen fra 101,69 til 112, dvs. med 10,1 pst. at kronens verdi endres med 9,2 pst.

Tabell 1 gir en oversikt over kursindeksens verdi de siste årene, både årsgjennomsnitt og verdi ved utgangen av det enkelte året.

Tabell 1. Kursindeksens verdi.

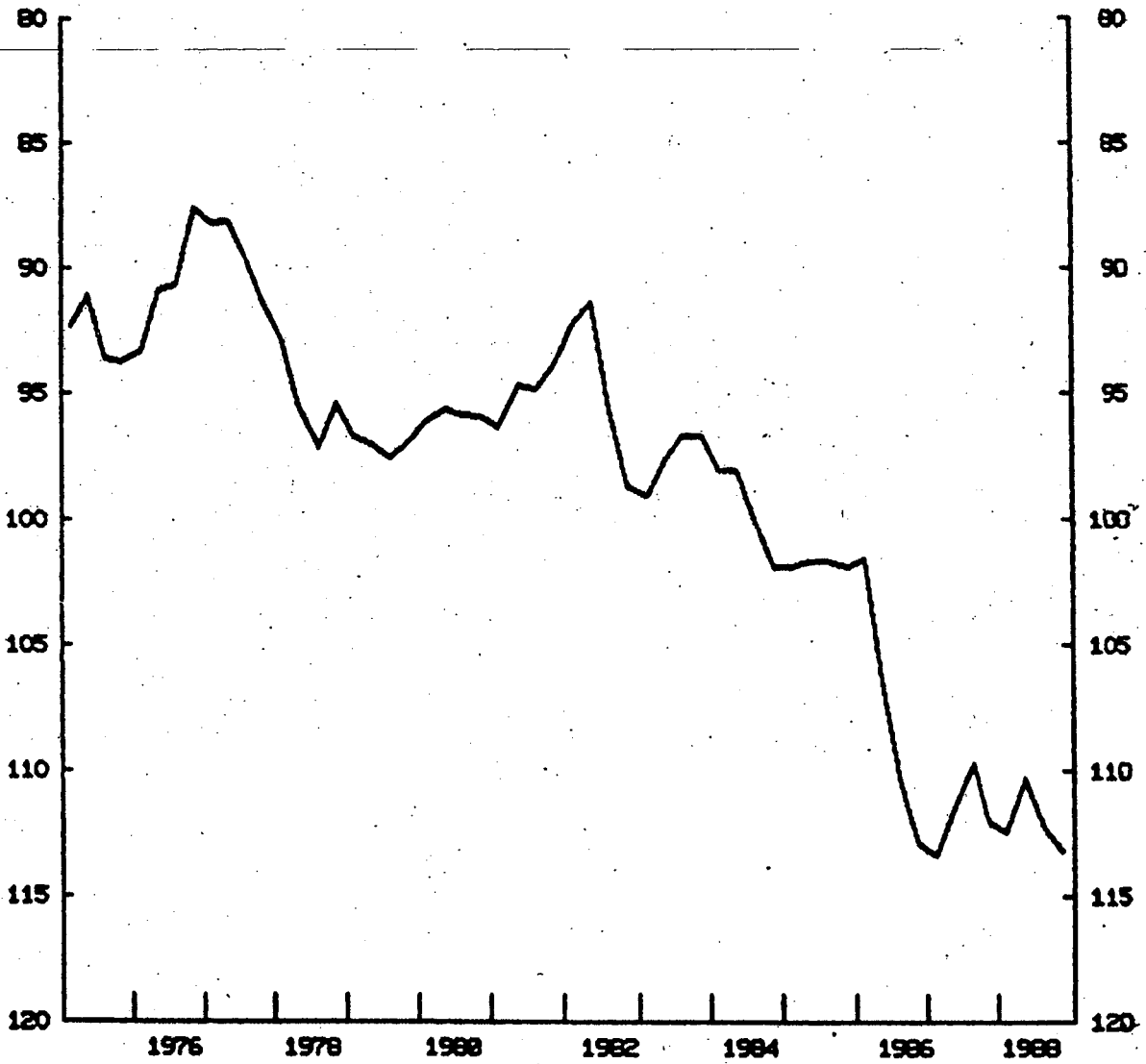
	Årsgjennomsnitt	Utgangen av året
1985	101,71	102,16
1986	107,78	114,38
1987	111,54	114,51
1988	111,97	112,52

I 1988 var kronens internasjonale verdi i gjennomsnitt 0,4 pst. lavere enn i 1987, mens kronens internasjonale verdi ved utgangen av 1988 var 1,8 pst. høyere enn ved utgangen av 1987.

Det presiseres at de beregnede verdiendringer er knyttet til kurvvekter, og at andre vektsystemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennomsnittlig kursendring dekker over til dels betydelige endringer i bilaterale valutakurser.

Figur 2 viser kursutviklingen for norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer fra begynnelsen av 1986 og ut 1988. I denne perioden under ett har norske kroner styrket seg overfor amerikanske dollar og svekket seg overfor de andre valutaene.

Figur 1. Kursutviklingen for norske kroner målt ved valutakurvvektet. (Dagens kursystem). Kvartalsgjennomsnitt.

Figur 2. Middelkurser i Oslo. US-dollar, britiske pund, tyske mark, svenske kroner og japanske yen pr. 100 norske kroner. Månedsgjennomsnitt.

